

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI ORDUSU'NDA ARNAVUTLARIN
MUVAZZAF BİRLİKLERE ALINMALARI:
YAŞANAN SORUNLARIN SOSYO-KÜLTÜREL,
İKTİSADİ VE DİNİ ALTYAPILARI
(1826-1839)**

MUHAMMED EMİN ÇALAR

2501171027

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ALİ FUAT ÖRENÇ

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MUHAMMED EMİN ÇALAR Numarası : 2501171027
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TARİH / YAKINÇAĞ TARİHİ Danışmanı : PROF. DR. ALİ FUAT ÖRENÇ
Tez Savunma Tarihi : 04.07.2019 Saati : 09:00
Tez Başlığı : " Osmanlı Ordusunda Arnavutların Muvazzaf Birliklere Alınmaları: Yaşanan Sorunların Sosyo-Kültürel, İktisadi ve Dini Alt Yapıları (1826-1839) "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ FUAT ÖRENÇ		KABUL
2- DOÇ. DR. M. TALHA ÇİÇEK		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP AHBAB		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ ADEM KORKMAZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ M. ZAHİD ATÇIL		

ÖZ

OSMANLI ORDUSU'NDA ARNAVUTLARIN MUVAZZAF BİRLİKLERE ALINMALARI: YAŞANAN SORUNLARIN SOSYO-KÜLTÜREL, İKTİSADİ VE DİNİ ALTYAPILARI (1826-1839)

MUHAMMED EMİN ÇALAR

Bu çalışmada, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun kurulması ve Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilan edilmesine kadar geçen zaman diliminde, Arnavutların Osmanlı ordusunda istihdam edilmeleri ve düzenli ordunun parçası haline getirilmeleri için yürütülen faaliyetlerin izah edilmesi amaçlandı. Ayrıca bu süreçte Osmanlı Devleti'nin idâresi altındaki tebaanın tamamından asker almayı uygun hâle getirmeyi amaçlayan politikalarına, Arnavut coğrafyasından nasıl bir tepki geldiği de sorgulanmaya çalışıldı. Osmanlı ordusunda aylıklı asker olarak görev yapan ve bu yolla maişetini kazanan Arnavut savaşçıların, askerî alandaki değişimlere bakışının ne yönde olduğu açıklanmaya çalışıldı. Profesyonel savaşçılar ile onları talimli nefere dönüştürmek isteyen Osmanlı Devleti arasındaki gerilimleri konu alan bu çalışmada, daha çok yaşanan sorunların sosyo-kültürel arka planı üzerinde duruldu. Arnavut askerlerin mevcut düzenlerine ve kültürel değerlerine “tehdit” olarak gördükleri reformlara karşı ortaya koydukları tepkiye, hem onların hem de Osmanlı Devleti'nin perspektifinden bakılmaya gayret edildi. Bu şekilde Osmanlı Devleti ve Arnavut askerlerin birbirlerinden istifade etmek için takındıkları tavırların daha anlaşılır olacağı düşünüldü.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ordusu, Arnavut Askerler, Paralı Askerlik, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye.

ABSTRACT

RECRUITMENT OF THE ALBANIANS IN THE OTTOMAN ARMY: SOCIO-CULTUREL, ECONOMIC AND RELIGIOUS INFRASTRUCTURE OF PROBLEMS (1826-1839)

MUHAMMED EMİN ÇALAR

In this study, it was aimed to explain the activities of the Albanians to be employed in the Ottoman Army and to become a part of the regular army in the period between the establishment of the Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye army and the proclamation of the Rescript of Gülhane. In addition, the reaction of the Albanian mercenary to the policies of the Ottoman Empire, which aimed to make it possible to recruit troops from all subjects of the Ottoman Empire, was questioned. It was tried to explain the direction of the view of the changes in the military field of the Albanian warrior who served as a salary soldier in the Ottoman Army and gained his sustentaion in this way. In this study, which focuses on the conflicts between professional warriors and the Ottoman Empire, which wants to turn them into trained soldiers, the socio-cultural background of the problems experienced is emphasized. The reaction of the Albanian soldiers to the reforms they perceive as a “threat” in to their current order and cultural values was tried to be viewed from the perspective of both them and the Ottoman Empire. In this way, it was thought that the attitudes of the Ottoman Empire and the Albanian soldiers to benefit of each other would be more understandable.

Key Words: Ottoman Army, Albanian Soldiers, Mercenary, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye.

ÖNSÖZ

Arnavutların Osmanlı ordusuna alınmalarını konu edinen tezimiz, radikal kararların alındığı ve köklü geleneklerin sonlandırılarak önemli reformların yapıldığı 1826-1839 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmamızda Osmanlı ordusunun paramiliter gruplarını oluşturan Arnavutların, getirilen yeniliklere ve değişen sistemlere verdikleri tepkileri konu edindik. Başta Yeniçerilik gibi Osmanlı ordusunun önemli bir kurumunun lağvedilmesi olmak üzere, asker alımlarındaki değişimlere paralel olarak Arnavut coğrafyasından gelen tepkilere yer verdik. Reformların Batılı ruhunun Arnavutların sosyo-kültürel yaşam tarzları ile uyuşmayan yönlerini bu çalışmada açıklamaya gayret ettik. Yine bu çalışmada, toplum üzerinde etkiler yapan reformların uygulanabilmesinde, teknik alt yapı ve donanımlara sahip olmak kadar, yeniliklerin toplum tarafından kabul görmesinin de önemli olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Üç bölüm olarak hazırladığımız çalışmamızın ilk bölümünde, Osmanlı ordusundaki yenilenme hareketleri ve Arnavutların bu yeniliklerden ne yönde etkilendiklerinin üzerinde durmaya özen gösterdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde, değişen askerî sistemlere adapte edilmeye çalışılan paralı (ücretli) Arnavut askerlerin, sistem ile örtüşmeyen, sosyo-kültürel alışkanlıklarını ve düzenli orduya sahip olan Osmanlı Devleti'nin neden hâlâ gayrinizami Arnavut savaşçılara ihtiyaç duyduğunu açıklamaya çalıştık. Son olarak üçüncü bölümde ise istihdam edilen aylıklı Arnavut askerlerin cephede neden oldukları sorunlar ve bu sorunların arka planında yatan nedenleri aktarmaya gayret ettik. Bunun yanında aynı bölümde, Osmanlı ordusunun profesyonel savaşçıları olan Arnavutların düzenli orduya dahil edilmeleri için gösterilen çabayı aktarmaya çalıştık.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve neticeye ulaşmasında emeği geçen birçok kişinin de ismini zikretmemek vefasızlık olacağından, burada teşekkürlerimizi sunmak isteriz. İlk olarak, Lisans ve Yüksek Lisans eğitimlerim sürecinde beni askerî tarih alanında çalışmalar yapmaya sevk eden, kıymetli hocam Doç. Dr. Gültekin Yıldız'a teşekkürlerimi sunuyorum. Lisans, Yüksek Lisans dönemlerinde bize olan katkıların ve Arnavutça öğrenmem yönündeki teşviklerinden dolayı değerli hocam

Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu'na teşekkür ediyorum. Yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tanrıverdi'ye, şükranlarımı sunuyorum. Kaynak önerisi, düzeltme ve fikirsel katkılarından dolayı, Arş. Gör. Dr. Dilara Dal'a, Dr. Öğr. Üyesi Yakup Ahbab'a, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sel Turhan'a, Kamil Bitiş'e, Doç. Dr. Bilgin Çelik'e, Dr. Eduart Caka'ya ve savunma jürimizde yer alan Doç. Dr. M. Talha Çiçek'e müteşekkirim. Araştırma ve yazım sürecinde evimden daha fazla vakit geçirdiğim Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bilim Sanat Vakfı Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ediyorum. Yine aynı şekilde araştırma ve yazım süreçlerinde düzeltme, öneri ve desteklerinden dolayı ablam Saliha Öztürk'e, değerli arkadaşlarım Hüseyin Selçuk'a, Yunus Emre Pehlivan'a, Arş. Gör. Fatih Fırat'a, Arş. Gör. Uğur Belen'e, Arş. Gör. Anıl Dincel'e ve değerli ağabeyim Vedat Yurt'a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmanın ortaya çıkmasındaki katkılarının yanı sıra hayatımın her anında yardım ve desteklerini esirgemeyen aileme minnettarım.

Son olarak bu tezin hazırlanmasında en çok emeğe sahip olan, çalışmamızın araştırma, okuma ve yazım süreçlerinde manevi desteğini eksik etmeyen kıymetli tez danışmanım Lisans ve Yüksek Lisans hocam Prof. Dr. Ali Fuat Örenç'e teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul, 2019

Muhammed Emin Çalar

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI ORDUSU VE ARNAVUT ASKERLER

1. Osmanlı Ordusu’nda Yenilenme İhtiyacının Ortaya Çıkışı	7
2. 19. Yüzyıla Girilirken Genişleyen Ordular ve Değişen Askerî Sistemlerin Osmanlı Ordusu’na Yansımaları.....	11
3. Osmanlı Ordusu’nda Erken Modernleşme Çabaları	16
4. Yeniçeri Ocağı’nın Lağvı Sonrası Orduda Yenileşme Süreci ve Arnavutlar	19
4.1. Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılmasının Arnavut Coğrafyasına Yansımaları... ..	23
4.2. Ocağın Kaldırılmasına Yönelik Tepkiler ve Boşalan Askerî Kadrolar	26
5. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu’nun Kurulması ve Arnavutlar	30
6. Osmanlı Ordusu’nda Paramiliter Birliklere/Ücretli Askerlere İhtiyacın Artması	36

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLARIN OSMANLI ORDUSU’NDA İSTİHDAM EDİLMELERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLANI

1. 19. Yüzyılda Arnavut Coğrafyasının Sosyal ve İdâri Yapısı.....	40
2. Arnavut Askerlerin Mizacı.....	47
3. Savaş Karakterinin Değişimi: Münferid Savaşçıdan Talimli Nefere Geçiş.....	53
4. Osmanlı Ordusu’nda Muvazzaf Askerler Yerine Mevsimlik Savaşçıların Tercihi Zarureti.....	57

5. Osmanlı Ordusu’nda Aylıklı Arnavut Askerlerin İstihdam Gerekçeleri	63
6. Arnavutlardan Asker Alınmasında Arnavut Liderlerin Rolü.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSU’NDA ARNAVUT SAVAŞÇILARIN İSTİHDAMI VE YAŞANAN SORUNLAR

1. İsyân Bastırma ve Cephe Savaşlarında Arnavut Savaşçılar.....	71
2. 1821 Rum İsyanı’nda Arnavutların İstihdamı ve Yaşanan Sorunlar	76
3. Düzenli Ordunun Gayrinizami Savaşçıları: 1828-29 Rus Savaşı’nda Arnavut Askerler	84
4. Mısır Sorunu Sürecinde Arnavutların Düzenli Orduya Dahil Edilme Çabaları (1832-1839).....	91
5. Orduda Arnavut Askeri İstihdamı Sürecinde Yaşanan İsyânlar ve Firar Vakalarının Coğrafi, İktisadi ve Sosyo-Kültürel Sebepleri	99
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	107
EKLER.....	116

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C. AS.	: Cevdet Askerî
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
HAT.	: Hatt-ı Hümayun
haz.	: Hazırlayan
nr.	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TS. MA. e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
y.y.	: Yüzyıl
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Özellikle 19. yüzyıla girilirken Avrupa ordularında yaşanan askerî gelişmelere paralel olarak değişen savaş tekniklerinin benimsenmesi, devletler tarafından cephede kazanılacak zaferlerin ön şartı olarak kabul edilmekteydi. Osmanlı Devleti ise içinde bulunduğu durumu, değişen askerî sistemlerin gerisinde kalınmasının bir sonucu olarak görmekteydi. Osmanlı idârecileri nazarında, Batı'nın sahip olduğu askerî gücün elde edilmesi, onlara mukavemet edilebilmesi için tek çıkar yoldu. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için ilk olarak böylesi köklü reformların karşısında duran askerî, idâri ve ekonomik alanlarda söz sahibi olan kişi veya kurumların ortadan kaldırılması gerekmekteydi. Bu grubu genel olarak yerel güç sahibi ayanlar, çeşitli meslek kollarının erbabı ve Yeniçeriler teşkil etmekteydi. Bu gruplar ile girişilen mücadele neticesinde, kadim geleneklerin birçoğu sonlandırılarak yeniliklerin önündeki en önemli “engeller” ortadan kaldırılmıştı.¹ Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da lağvı, ocak ile ilişkisi olan bazı meslek grupları ve Bektâşîlik gibi yapıların tasfiyesini de beraberinde getirmişti. Bu sayede ocağa ait alâmetler ortadan kaldırılmış olacaktı. Fakat izlenilen bu politikalar, Arnavutlar gibi Bektâşîlik ve ocak ile sıkı bağları olan toplumların tepkisine neden olmaktaydı.²

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte reformların ilk adımları atıldı ve düşman karşısında zaferler kazanmak gayesiyle düzenli bir ordu teşkil edildi. Fakat zamanla yolunda gitmeyen bazı durumların olduğu farkedildi. Avrupalı devletlerin yarım milyonu bulan ordularına karşı koyabilecek sayıya ve teknik donanımına bir türlü erişemeyen yeni ordu, arka arkaya gelen mağlubiyetler ile hayal kırıklığı yaşatmaktaydı. Düzenli, eğitilmiş ve modern askerî tekniklere tamamen hakim olacağı hedeflenerek teşkil edilen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu istenilen başarıyı gösterememişti.³ Dolayısıyla Mansûre ordusu, düzenden ve disiplinden uzak

¹ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma süreci ve sonrasındaki gelişmeler için bkz. Esad Efendi, **Üss-i Zafer**, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

² Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından yoğun tepkilerin gösterildiği bir diğer bölge de Bosna olmuştur. Bosna'da cereyan eden olaylar ve ayaklanmaların bastırılma sürecine dair bkz. Fatma Sel Turhan, **Eski Düzen Adına: Osmanlı Bosnasında İsyan 1826-1839**, Küre Yayınları, İstanbul 2013.

³ Gültekin Yıldız, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset Ordu ve Toplum**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 6 ve 114.

gayrinizami gruplara olan ihtiyacı ortadan kaldıramamıştı. Sefer zamanlarında hizmetlerine başvurulmuş başıbozuk gruplar, askerî reformların öncesinde olduğu gibi 1826 sonrasında da Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını teşkil etmeye devam etmişlerdir.⁴

Osmanlı ordusunda hizmetlerine talip olunan bu paramiliter grupların başında ise savaşçı karakterleri ile şöhret kazanmış olan Arnavutlar gelmekteydi. Paralı (ücretli) askerliğin iş kolu haline geldiği ve insanların ücretli askerliği bir geçim kaynağı olarak gördükleri Arnavut coğrafyasından sefer zamanlarında orduya aylıklı asker alınması konusunda pek fazla sorun yaşanmamaktaydı.⁵ Arnavut coğrafyasında paralı askerliğin bir sektöre dönüşmesini, köklü gelenekler ve uzun yıllardır devam eden alışkanlıkların ya da zorunlulukların bir neticesi olarak yorumlayabiliriz. Kabileler arasındaki rekabetin neden olduğu çatışmalardan, Kuzey ve Güneylerinde bulunan komşularına karşı girilen mücadelelerden dolayı Arnavutlar, savaş şartlarına fiziksel ve psikolojik olarak hemen hemen her dönem hazır durumdaydılar. Sosyo-kültürel yaşam tarzlarının, Arnavutların askerî kabiliyetlerinin gelişmesine zemin hazırladığı muhakkaktır. Çatışma ortamlarına aşina olan Arnavutlar'ın savaşçı karakterlerinin şekillenmesinde, sürekli devam eden tehdit algısının ve kabileler arasındaki rekabetin etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁶

Osmanlı ordusu için aylıklı asker temininde önemli bir kaynak olan Arnavut coğrafyası, bu özellikleri ile yeni askerî sistemlerin kolaylıkla kabul göreceği bir bölge değildi. Modern askerî sistemlerin gelişi, Arnavutlar için yüzyıllardır devam eden kadim geleneklerinin ve alışkanlıklarının sürdürülebilmesinin önünde engel teşkil ediyordu. Yine aynı şekilde askerî tekniklerin değişimi, hizmeti karşılığında maaşini kazanan Arnavut savaşçı için mesleğinin sonlandırılması anlamına da

⁴ Nizami ve gayrinizami birliklerin bir arada kullanımları ve asker alma usullerinde ordu-toplum ilişkilerine dair bkz. Mehmet Beşikçi, "Başıbozuk Savaşçıdan 'Makbul' Tebaaya; 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda Çerkez Muhacirler", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 23, Ankara 2015, s. 88-90.

⁵ Tobias Heinzelmann, **Cihaddan Vatan Savunmasına: Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856**, çev. Türki Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 168-169.

⁶ Arnavutların kültürel yaşamları ve kabileler arasındaki mücadeleler için bkz. Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1997, s. 32-53.

gelmekteydi. Mesleklerinin geleceği için tehdit olmasının yanında yeni askerî sistemler, bu savaşçıları nizami ordular içerisine alarak eğitilmiş ve itaatkar askerlere dönüştürmeyi de amaçlamaktaydı. Modern askerî sistemlerin, ordunun ihtiyaç duyduğu asker miktarını karşılamak ve bu askerleri savaşa sevk etmek dışında, onları disiplin altına alarak toplum inşasına aracılık etmek gibi farklı bir misyonu da bulunmaktaydı.

Erving Goffman, kapsayıcı bir kurum olarak tanımladığı kışlalarda bireylerin dış dünyadan duvarlar ve kilitli kapılar ile soyutlandığını söylemektedir. Bu kurum, gelen bireyleri yerel kıyafetlerin yasaklanması ve sayılarının belirlenmesi ile standart zorunluluklara tâbi tutarak onları işlenebilen, düzeltilebilen ve kolayca şekle sokulabilen nesnelere dönüştürmeyi amaçlamaktadır.⁷ Aslında Mansûre ordusunda da yapılmak istenilenler Goffman'ın söylediklerine paraleldir.⁸ İnsan eylemlerini fiziki ve psikolojik olarak kısıtlayan uygulamalar, insan özgürlüğü ile direkt bağlantılı bir durumdur. Dolayısıyla askerî sistemler ve kurumlardaki idâre yöntemi, özgür insanın mevcut düzeninde bazı değişimleri zorunlu hâle getirmekteydi. Karakterinden ve kültürel kimliğinden tavizler vermesi istenilen bireylerin, modern sistemleri benimsemeleri manevi bağlar kurularak tesis edilmeye çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti, rakiplerine kıyasla bu konuda da bazı dezavantajlara sahipti. Osmanlı Devleti'nin reaya ile arasında ne devlet-vatandaş ilişkisi ne de etrafında yüzbinlerce insanı toplayabileceği bir “vatan” kavramı mevcuttu. Din çatısı altında toplanılmak istenildiğinde ise İmparatorluk karakteri ile ters düşülmekteydi. Adapte olunmak istenilen sistemin Batılı karakteri, Osmanlı Devleti için sürekli yeni sorunlar ortaya çıkarmakta ve sistem tavizler verilerek ayakta tutulmaya çalışılmaktaydı.

⁷ Giuseppe Caforio, **Askerî Sosyoloji: Handbook of the Sociology of Military**, çeviri ed. Zafer Uzun-Hakan Bayramlık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2017, s. 20.

⁸ Askerî tarihçi Gültekin Yıldız, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusundan beklenilenin iktidara sadık ve muti bir kitle meydana getirmek olduğunu söylemektedir: Gültekin Yıldız, “Sultan'ın Ordusu'ndan Askerî Bürokrasi'nin Devletine”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S. 101, Ankara 2010, s. 120. Yakın tarihlerde askerî reformların yapıldığı Fransız ordusunda da benzer kaygı ve beklentiler içerisine girilmiştir. Özellikle subay kadrosunda aranan en önemli özellik sadakat olmuştur: Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası**, çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2004, s. 50-51.

Askerî yapıların sosyal gelişmeleri etkilediği gibi sosyo-kültürel gelişmeler ve/veya sosyo-kültürel altyapılar da askerî gelişmeleri aynı şekilde etkilemektedir. Çalışmamızda genel olarak bu iki durumun birbiriyle olan etkileşimi üzerinde durmaya ve bu etkileşimi açıklamaya gayret ettik. Arnavutların köklü gelenekleri ve kendilerine özgü olan sosyal yaşantıları, böylesi bir sisteme bağlı olmaları önünde önemli bir engel olmuştur. Mevcut düzenlerini koruma düşüncesiyle muhafazakar bir tutum sergileyen Arnavutlardan, Osmanlı merkezinin beklentileri doğal olarak çok daha farklıydı. Osmanlı yöneticilerinin idealinde, maiyet kaygısı ile orduda yer alan disiplinsiz savaşçılardan ziyade, daha çok devlet bekası ve menfaati için savaşan idealist askerler vardı. Arnavutlar ve Osmanlı hükümetinin yeni askeri sisteme baktıkları noktanın farklılık arz etmesi ve reformlardan birinin “olumlu” diğerinin “olumsuz” etkilenmesi uyumsuzluğun temelini oluşturmaktaydı. Bu çalışmada da söz konusu uyumsuzluğa Osmanlı Devleti ve Arnavut askerlerin perspektifinden bakmaya çalışarak, her iki tarafın olaylara yaklaşımlarının ve bakış açılarının ne yönde olduğunu ortaya koymaya gayret ettik.

Çalışmamızda Arnavutlar ve Osmanlı merkezi arasında yaşanan fikir ayrılıklarını, Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu koşullar ve Arnavut askerlerin sosyo-kültürel karakterleri çerçevesinde değerlendirmeye gayret ettik. Osmanlı hükümetinin konuya yaklaşımını analiz edebilmek için daha çok devletin resmi kaynaklarının yer aldığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden yararlanırken, Arnavutların tepkilerini anlayabilmek adına, o dönem Arnavutlar ve Arnavut coğrafyası hakkında bilgiler sunan eserlerden yararlanmaya çalıştık. Yine döneme ve askerî sistemlere dair bilgiler veren birçok eser ve makaleden istifade etmeye çalıştık. Osmanlı kaynaklarında, meselelere dair bilgilere daha çok yaşanan sorunlar neticesinde yer verilmesinden dolayı, çalışmamızın merkezine yaşanan bu sorunları yerleştirdik. Yeni askerî sistemin tesisini ve asker alımlarında yaşanan sorunları, Arnavut toplumunun karakter yapısı ve sosyal yaşantısı bağlamında değerlendirmeye gayret ettik.

Osmanlı kaynaklarında özellikle asker alımlarında, istatistiki verilerin çıkartılabileceği nitelikteki bilgilere rastlanamamasından dolayı, bilgilerin sayısal ve

somut yönlerinden ziyade, daha ziyade sosyal taraflarından istifade etmeye çalıştık. Kaynaklarda tesadüf ettiğimiz bilgiler çerçevesinde, Arnavut coğrafyasından asker alımlarına karşı gösterilen tepkilere, olayların daha iyi anlaşılacağını düşündüğümüzden yer vermeye gayret ettik. Modern Osmanlı askerî sistem ve kurumlarının temellerinin atıldığı bir dönem olarak kabul edebileceğimiz, çalışmamızın da zaman aralığını oluşturan 1826-1839 arasındaki dönemde uygulanan asker alma usulleri, sonraki süreçte uygulanacak yöntemlerin de zeminini hazırlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından, asker alma usulleri yavaş yavaş genel bir askerlik yükümlülüğüne doğru değişim ve dönüşümünü sürdürmeye devam edecekti.⁹

Osmanlı ordusunda yapılmak istenen reformlar ve Arnavutların yeni orduya dahil edilmeleri hususunda yaşanan sorunların önemli bir nedeni de iktisadi saiklerdi. Askerî yenileşme sürecinde örnek alınan Avrupalı devletler sanayileşme ile sistemin getirisi olan masrafları karşılamaya çalışırken, Osmanlı Devleti rakiplerine mukavemet etmek adına teşkil ettiği kurumları finanse edecek sanayiye ve ekonomik büyüklüğe sahip değildi.¹⁰ Askerî reformların uygulanması için çaba gösterilen bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşların ekonomik etkileri kendisi için genelde “yıkıcı” olmuştu. Değişen askerî yöntemler, daha büyük iktisadi sistemlere sahip olmayı mecburi bir hâle getirdiğinden, askerî reformlar için sarfedilen enerjinin, tesis edilen kurumları idame ettirecek iktisadi bir sistemin oluşturulması için de harcanması gerekmektedir. Osmanlı askerî reformlarının, kalıcı olabilmesi ve başarı elde edebilmesi için elzem olan bu zorunluluğun da yerine getirilebildiğini söyleyemeyiz.

⁹ Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanının ardından uygulanan asker alma usûlleri için bkz. Faruk Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimattan Sonra Askeralma Kanunları**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

¹⁰ Askerî yenilikleşme sürecinde örnek alınan Avrupa'da 1500-1700 yılları arasındaki dönem savaşların en yoğun olarak yaşandığı dönem olmuştur. Osmanlı Devleti ise 17. yüzyılda ortalama her üç yıldan ikisini savaşlarla geçirmiştir. Böylesi yoğun savaş dönemleri geçiren devletlerin savaşların neden oldukları masrafları karşılayabilmek için çok büyük ekonomilere sahip olmaları zorunlu bir durumdu: Geoffrey Parker, **Askerî Devrim: Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler**, çev. Tuncay Zorlu, Küre Yayınları, İstanbul 2018, s. 25-26.

Askerî alanda önemli reformların yapıldığı Sultan II. Mahmud dönemine dair bir değerlendirme yapan Moltke, Osmanlı Devleti'nin kök salmayan reformlarının “*bir çocuk gibi zayıf*”, devri geçmiş eski kurumlarının ise “*bir ihtiyar kadar çökmüş halde*” olduğunu söylemektedir.¹¹ Moltke'nin gözlemlerine istinaden yenilenme sürecinde, modern ve kadim yöntemlerin birbiri ile iç içe ve çelişir vaziyette uygulanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Arzu edilen başarıların elde edilememesinde, yeniliklerin yabancı karakterine adapte olunamamasının ve modern tekniklere cevap veremeyen kadim yöntemlerden vazgeçilememesinin payı olduğu da bir gerçektir.

¹¹ Helmuth von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s. 347.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI ORDUSU VE ARNAVUT ASKERLER

1. Osmanlı Ordusu'nda Yenilenme İhtiyacının Ortaya Çıkışı

Osmanlı Devleti'nde ordu, idari, adli ve iktisadi kurumların işleyişinde önemli bir paydaş olarak görülüyordu ve bu kurumlardan bağımsız olarak düşünülmüyordu. Ülkenin idaresinde, adaletin temininde ve iktisadi refahın sağlanmasında ordu önemli unsurlardan biri konumundaydı. Yani sistemi *“Hükümdar, ülkede huzur ve adaletin güvencesidir. Ordu, huzur ve güvenliğin sağlanmasında Hükümdara yardımcıdır. Ordunun harcamaları devlet hazinesinden karşılanır ve devlet hazinesi de tebaanın ödedikleri vergiler ile beslenir. Vergilerin ödenebilmesi için tebaanın refah düzeyinin yüksek olması gerekir. Yüksek refah düzeyinin ön koşulu, ülkede huzur ve adaletin egemen olmasıdır”* şeklinde özetlemek mümkündür.¹² Orduda yaşanabilecek bozulma diğer kurumlara da sirayet edeceğinden devlet bekası için ordunun ve bu kurumların düzenli olarak işleyişlerini sürdürmeleri gerekmektedir. Devlet bekasının direkt olarak bağlı olduğu bir kurum olan ordunun daima muzaffer ve güçlü olması beklenmekteydi. Zaman içerisinde Osmanlı Devleti'nde ve onun dışında kalan toplumlarda yaşanan gelişmeler ve değişimler, Osmanlı Devleti ile rakipleri arasındaki farkın Osmanlı aleyhinde açılmasına sebep olmuştur.

1788 yılında İstanbul'a gelerek izlenimlerini aktaran İtalyan Giambattista Casti Türkler hakkında şunları söylemektedir; *“Türkler, doğası bakımından iyi ve temiz yürekliyen, kurnazlık ve düzenbazlıktan yana pek yetenekli değillerdir. Bu yüzden de kurnaz ve sahtekar olarak gördükleri Hristiyanlara karşı hep güvensizlik beslerler. Din coşkusunun içlerinde doğurduğu fetih ruhu Tanrı'ya şükür*

¹² Heinzelmann, “adalet dairesi” olarak bilinen bu döngüye atıfta bulunarak kurumlar arasında ki bağa vurgu yapmaktadır: Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 13. H. İnalcık, adalet dairesinin geneksel devletlerde ne anlama geldiğine ve Osmanlı Devletine ne şekilde yansıdığına değinmiştir. Bkz. Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, c. II, İstanbul 2016, s. 7-8.

sönmüştür”.¹³ İtalyan seyyahın söyleği sözlerden, geçmiş ve yaşadığı dönemdeki Osmanlı algısının batılı bir zihinde ne şekilde yer ettiğini anlayabiliyoruz.

Casti'nin İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra Osmanlı başkentine uğrayan ve Türklerin askerî özelliklerine dair malumat veren bir diğer kişi de William Wittman'dır. Eserinde *“Türklerin kişisel cesaretlerinin bir hayli yüksek olduğu konusunda hiç kuşkuya yer yoktur. Bu yüzden niteliklerinin, o saçma batıl inançları¹⁴ yüzünden olduğu kadar hükümetlerinin olmayacak hataları yüzünden işe yaramaz hale gelişi karşısında üzülmek elde değildir. Bu insanlar sağlam, ılımlı, terslikler karşısında sabırlı ve çeşitli ilişkilerde dürüst kişilerdir. Küçüklüklerinden itibâren kanaatkar bir yaşam biçimine alışmış, zorluklara karşı aşılanmış olan alt sınıflar askerî hayata kolaylıkla uyum sağlamaktadırlar”*¹⁵ diyerek gözlemlerini aktaran Wittman da aslında Casti gibi askerî başarıları ile nam salmış olan Osmanlı ordusunda bir değişimin ve bozulmanın varlığından bahsetmektedir.

Özellikle 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı askerî sisteminde bir bozulmanın varlığı hemen hemen bütün çevrelerce kabul gören bir durum haline gelmişti. 19. yüzyıl devlet adamlarından olan Mustafa Nuri Paşa da devlet kademelerini liyakatsiz kişilerin işgal ettiğinden şikayetçi olmuştur. *“Dünya işlerinin artarak birbirini kovalaması zamane kişilerinin ahlakını bozduğunu”* söyleyen Mustafa Nuri Paşa, ilerleyen yaşlarına rağmen devlet bekası için at üzerinde sefere çıkıp varını yoğunu ortaya koyan *“Köprülü Mehmet Paşa ve Kuyucu Murat Paşa gibi devlet idârecileri avarında, dinç ruhlu, yorgunluk nedir bilmez, yüce nitelikleri kendinde toplamış üstün nitelikli kişiler yetiştirmeye artık devlet tarlasının gücü kalmamış bulunmaktadır”* demiştir.¹⁶ Osmanlı ordusunun en önemli sorunlarından biri,

¹³ **Gezi Notları Seçkisi**, haz. Gürsel Aytaç, Gündoğan yay., Ankara 1994, s. 224.

¹⁴ Wittman; Türkler arasında bu tür inançların çok yaygın olduğunu ve birçok askerî, Türk İmparatorluğu'nun Ruslar tarafından yapılacak iki savaş ile yıkılacağına, ilkinde Dinyester kıyılarında yenileceğine, ikincisinde ise İstanbul civarında mağlup olunulacağına ve Sultan'ın Şam'a kadar gitmek zorunda kalacağına inandığını söylemektedir. Böylesi bir inancın ise savaş meydanında birçok teknik eksiklikten daha çok zarar vereceğini sözlerine eklemektedir: William Wittman, **Osmanlı'ya Yolculuk**, çev. Belkıs Dışbudak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011, s. 135.

¹⁵ Wittman, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁶ Mustafa Nuri Paşa, **Netayicü'l Vukuat**, c. 3-4, haz. Neşet Çağatay, TTK, Ankara 1987, s. 295.

özellikle Asâkir-i Mansûre ordusu kurulduktan sonra birlikleri modern manada sevk ve idâre edebilecek subayların eksikliği idi.

Osmanlı ordusunun bu durumu hakkında Franz Kinsky; “*Düzensiz Osmanlı birliklerinin sadece gerilla savaşında başarılı olabileceğini, nizami bir harpte düzenli birliklere karşı pek şansının olmadığını bildirmektedir. Hem taarruz hem de ricat hareketinde düzenden uzak olan Osmanlı askerleri disiplinden uzak savaşçı görünümündeydiler, bu savaşçıları düzene sokacak subayların olmayışı ordunun durumunu daha da güç bir hale sokuyordu*”¹⁷ diyerek disiplin ve sevk konularında ordunun içinde bulunduğu durumu aktarmıştır. Osmanlı ordusunda birlikleri sevk ve idare edecek, modern manada talim yaptırabilecek subaylar yetiştirme hususu hemen hemen her dönemde sorun olmuştur. Subaylar konusunda görüş bildiren başka bir kişi de Prusyalı Moltke’dir. Subayların nitelik bakımından yetersizliğinden şikayet eden Moltke; Osmanlı subaylarını “*bilmeleri gereken hiçbir şeyi bilmeyen kişiler*” olarak tarif etmektedir.¹⁸ Moltke bu gözlemleri, Asâkir-i Mansûre’nin kurulmasından ve bu orduya subay yetiştirecek subay mektebinin açılmasından daha sonra, geç denilebilecek bir dönemde yapmıştır.

Osmanlı ordusunda subay yetiştirme ihtiyacı düzenli, disiplinli ve modern bir ordunun teşkil edilmek istenmesine paralel olarak artmıştır. Böyle bir orduyu oluşturmak isteme fikri ise köklü ve büyük sorunların tüm askerî kurumlara sirayet etmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı ordusunun ana gücünü oluşturan kapıkulu askerleri ve tımarlı sipahilerin kendilerine özgü olan asker devşirme ve asker yetiştirme usûllerindeki sistemsiz bozulmalar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Tımarlı sipahiler zaman içerisinde savaşımdan uzaklaşarak ziraat ile uğraşan taşralı ahalinin arasına karışmışlar ve asker kimliğinden uzaklaşmışlardır.¹⁹ 17. yüzyıl ile birlikte tımarlı sipahiler etkinliklerini kaybetmişlerdir. Tımarlı sipahilerden yararlanamamak Osmanlı idarecilerini bu asker açığını kapatabilecekleri farklı

¹⁷ Gültekin Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, **Osmanlı Askerî Tarihi**, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 63.

¹⁸ Moltke, **Moltke’nin Türkiye Mektupları**, s. 319.

¹⁹ David Nicolle, **Osmanlı Ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826**, çev. Özgür Kolçak, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 21-22.

alanlara sevketmiştir. 18. yüzyıl'dan itibaren ateşli silahların kullanımının daha da yaygınlaşmasına paralel olarak levent, sekban, sarıca denilen küçük askerî birlikler teşkil edilmeye başlanmıştır.²⁰

19. yüzyıla girildiğinde Osmanlı ordusuna asker toplama işleri taşrada ayanların ve bölge ileri gelenlerinin nezareti ve himayesinde yürütülen bir sisteme dönüşmüş “*vergiler ve ordunun her türlü ihtiyacı iltizamlanmıştır*”.²¹ Taşrada artan nüfuzları nedeniyle Osmanlı Devleti vergi toplama ve savaş zamanında asker temini gibi konularda bu bölgesel güçlere muhtaç hale gelmişti.²² Osmanlı merkezinin otoritesi azalırken taşra idarecileri genişlettikleri bu “hizmet alanları” sayesinde nüfuzlarını arttırmışlardır. Osmanlı Devleti için önemli sorunlar haline gelen ve devletin uzun süre meşgul olmak zorunda kaldığı Tepedelenli ve Kavalalı isyanları böyle bir sistemsel değişimin sonucunda yaşanmıştır. Gerek güçlü aşiret/kabile yapılarına, gerek köklü idarî ve kültürel alışkanlıklara sahip olan Arnavut coğrafyası, aşağıda bilgi vermeye çalışacağımız üzere, Osmanlı merkezi için tehdit olabilecek böylesi bir sosyal yapıya sahipti. Bu olumsuz durumlara ilave olarak Osmanlı kuvvetlerine önceden asker temin edilen bölgelerin de elden çıkması neticesinde, asker ihtiyacı daha sınırlı bir coğrafyadan sağlanmak zorunda kalınmıştı.²³

Artan asker ihtiyacı sefer dönemlerinde askere alınan “başbozruk” olarak adlandırılan düzensiz birlikler ile kapatılmak istenmiştir. Bu askerler genellikle Arnavutlar, Boşnaklar, Çerkezler, Araplar ve Kürtlerden teşkil edilmiştir. Böylesi disiplinden uzak savaşçıların orduya dahil edilmesi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Aksan’a göre 1768-1774 savaşı ile birlikte uygulanan asker alma yöntemleri Osmanlı ordusunda sadakâtsizliğe ve iç çatışmalara girebilen çetelerin

²⁰ Virgina H. Aksan, “Savaş ve Barış”, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, ed. Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 117.

²¹ Fatih Yeşil, **İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme 1793-1826**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 5-6.

²² Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s.50.

²³ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 47-50.

askerî birliklere girmelerine neden olmuştur.²⁴ Osmanlı ordusunda yaşanan bu değişimlerle beraber “düzen” ve “disiplin” gibi kavramlar ulaşılması gereken, ideal olan hedefler haline gelmiştir.

19. yüzyıla girilirken eski ihtişamını kaybeden Osmanlı askerî gücü, Yeniçerilerin çoğunluğunu oluşturduğu kapıkullarından ve farklı topluluklardan teşekkül edilen başıbozuklardan oluşan bir orduya dönüşmüştü. Taktik ve teknik konulardaki değişim ve dönüşüme pek yanaşmayan Yeniçeriler ve zirai faaliyetleri terk etmek istemeyen kırsal alanlardaki sipahilere nazaran, topçu ve cebeci ocakları biraz daha iyi vaziyetteydiler.²⁵ Askerî kurumlarda yaşanan teknik, iktisadi ve sistemsal sorunlar savaşlarda alınan mağlubiyetler neticesinde daha net görülmüştür. Mağlup ve tehdit altında bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde askerî reformlar yapılması artık elzem olarak görülmüyordu. Model olarak alınan Avrupa/Frenk orduları tarzında, yeni düzenli/nizamlı ve talimli/mütefennin bir askeri güç oluşturmak ilk amaç olmuştur.

2. 19. Yüzyıla Girilirken Genişleyen Ordular ve Değişen Askerî Sistemlerin Osmanlı Ordusu’na Yansımaları

Henüz 18. yüzyıl başlarında Avrupa’da faaliyet gösteren orduların sayısı yaklaşık bir buçuk milyonu bulmaktaydı. Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti’ne nazaran çok daha erken bir tarihten itibaren asker toplama, erzak temini, orduların sevki ve askerlerin nizamı gibi sorunlar ile yüzleşmeye başlamışlardır. Karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak için yine Osmanlı Devleti’ne kıyasla daha uzun bir zamana sahip olmuşlardır.²⁶ Avrupa’da başlayan ordu düzenlerindeki değişim Napolyon savaşları olarak anılan dönemde, Fransa ordularının kazandığı başarılar neticesinde, düzenli ve kalabalık ordular oluşturma fikri diğer devletlere de sirayet etmişti. 18.

²⁴ Virgina H. Aksan, “On Sekizinci Yüzyılda Karadeniz’deki Bir Garnizona Asker Alımı; Özi Kalesi ve Osmanlı Bağlamında Askerî Ayaklanmalar”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berkay, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 116.

²⁵ Nicolle, **a.g.e.**, s. 8.

²⁶ Parker, **a.g.e.**, s. 99-101.

yüzyıl sonlarında Fransa’da uygulanmaya başlanan zorunlu askerlik sistemi ile birlikte artık kitle orduları kurulmaya başlanmıştı.²⁷

1789 Fransız İhtilâli’nin ardından uygulanmaya başlanan, Erik Jan Zürcher ve Jan Lucassen; “*ücretli ile ücretsiz emeğin ve özgür ile özgür olmayan emeğin kesişme noktası*” olarak tanımladıkları zorunlu askerlik sistemi²⁸, Napolyon Bonapart’ın kitlelerden oluşan ordusunu meydana getirmede önemli bir araç haline gelirken, 1798 yılında çıkarılan “jourdan kanunu” ile birlikte artık İmparatorluğun her bölgesinden asker alınır hale gelinmiştir.²⁹ Fakat her yurttaşın asker olduğu varsayılan Fransa’da asker alma faaliyetleri sürdürülürken, tıpkı Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Fransa’da da her bölgede aynı başarı gösterilememiştir. Fransız idâreciler, Doğu ve Kuzey bölgelerden daha başarılı ve rahat asker toplarken, Güneybatı ve orta bölgelerden daha az asker alabilmiştir.³⁰ Benzer sorunların yaşandığı Osmanlı Devleti’nde de Batı ve Doğudaki dağlık bölgelerden zor asker alınırken, merkeze yakın yerlerden asker temini daha kolay olmuştur.

Fransız ordusundaki bu sistemsel değişim, ordu sayısını yaklaşık olarak bir milyona yaklaştırmıştı. Daha önce bu büyüklükte bir orduyu tecrübe etmemiş olan Fransa’da askerlerin idaresi, eğitimleri ve masrafları sorunlara neden olmaktaydı. Bütün orduya tüfek ile talim yaptırmanın kısa süre içerisinde mümkün olmayacağı düşüncesi ile eski dönemlerde yoğun olarak kullanılan “kargı” talim aracı olarak Fransa’da tekrar gündeme getirilmiştir.³¹ Muvazzaf orduya asker almak ve bu orduyu dâimi ya da geçici süre ile kışlalarda tutmak her devlet için büyük bir sorun ve sorumluluk olmuştur.

Yakın tarihlerde benzer dönüşümlerin yaşandığı Prusya’da, Kral II. Frederich döneminde sürat, askerî ilerlemenin önemli bir parçası olmuş, tüfek namluları kısaltılarak saf saf dizilen askerler ile sürekli ateş gücü sağlanmaya çalışılmıştır. Sistemin sorunsuz işlemesi ve devamlılığının sağlanması için talimler yapılmıştır. 18.

²⁷ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 61-62.

²⁸ Lucassen-Zürcher, a.g.m., s. 1.

²⁹ Lucassen-Zürcher, a.g.m., s. 13.

³⁰ Alan Forrest, **Soldiers of the French Revolution**, Duke University Press, Durham 2003, s. 58-59.

³¹ Parker, a.g.e., s. 285-286.

yüzyılın son çeyreğinde asker sayısı 200.000 olan Prusya ordusu ekonomik ve insan gücü açısından oldukça zorlu bir dönemden geçmekteydi. Yedi yıl savaşlarında her on beş askerinden birini kaybetmiş olmaları, insan ihtiyacını her anlamda hissetmelerine neden olmuştu. Bu dönemde Frederich vergi gelirlerinin % 90'ını savaş harcamalarında kullandı ve ekonomik sıkıntıları halktan toplanan “bağışlar” ile aşmaya çalıştı. Bu gibi sorunlar yaşanmasına rağmen ordunun kazandığı başarıların en önemli unsuru “disiplin” ve “ordu ihtiyaçlarının çok iyi ikmali” olmuştur.³²

Dönemin ordu yapılarında bu şekilde bir değişim yaşanırken, Osmanlı Devleti’nde de böylesi bir değişime ihtiyaç olduğu açıktı. Osmanlı askerî sistemindeki yenilenme hareketlerine model olan Batı askerî sistemleri ve asker alma usûlleri Osmanlı Devleti’nde, Avrupalı devletlere nazaran daha geç bir dönemde uygulanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti’nde dâimi modern orduların kurulması ve Arnavutlar özelinde yaşanan askerî faaliyetler hakkında aşağıda inceleyeceğimiz meselelerde, Avrupa’da yaşanan sistemsal dönüşüm merkezde yer almıştır. Osmanlı askerî sisteminin adapte olmaya çalıştığı Batılı sistemin, ferdi veya toplu olarak kabul edilmemesi/edilememesi Arnavutlar özelinde sorunların temelini oluşturmuştur. Yeni ordu yapılanmasında, düzenli birliklerden oluşması amaçlanan ordunun, neden hala Arnavut savaşçılara ihtiyaç duyduğu sorusu bir sonraki bölümde cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Ordu sayılarında ve asker alma usûllerinde bu gelişmeler olurken asker profilinde ve kullanılan silahlarda da teknik gelişmeler ve değişimler yaşanmaktaydı. Tüfeklerin savaşlarda yavaş yavaş ok, yay ve kılıçların yerini almaya başlaması ile saf diziliminde ve savaş stratejilerde önemli değişimler meydana gelmekteydi. Ateş gücüne karşı daha iyi savunma oluşturmak isteyen ordular, daha geniş bir alana yayılmak zorunda kalmışlardır. Ateş gücünü daha etkili kullanmak isteyen birlikler ise saflar halinde sıralanarak sürekli devam eden bir tahrip gücü oluşturmaya çalışmışlardır. Hem savunma hem de hücum konularında cephede yaşanabilecek

³² Parker, **a.g.e.**, s. 277-280.

sorunları ortadan kaldırmak adına talimler yapılarak askerlerin fiziksel ve psikolojik olarak savaşa hazır halde tutulmaları amaçlanmıştır.³³

Bu gelişmelerin yaşandığı devletlerde askerî sistemler ilkel olandan modern olana sistemli ve kesin bir geçişten ziyade, bu sistemler iç içe girmiş bir vaziyette ve birden fazla şekli ile aynı anda uygulanır halde iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır.³⁴ Osmanlı ordusunun genelinden ziyade farklı sınıflarında reformlar yapılmaya çalışılması bu duruma örnektir. Cebeci ve topçu birliklerinde düzenleme ve iyileştirmeler yapıldığı dönemlerde ordunun diğer askerî sınıflarına bu değişimler sirâyet ettirilememiştir. Top dökümünde geliştirilen tekniklerle, namlular daha ince hale getirilerek topların daha hafif olmaları sağlanmıştır. Hafif ve hareket kabiliyeti yüksek olan bu topların kullanımlarının yaygınlaşması ile birlikte ordular daha da hareketli hale gelmişlerdir.³⁵

Orduların saldırı gücünü daha etkili hale getirmek için gerekli olan tek tip silah üretimini kalabalık orduların ihtiyaç duyduğu miktarlarda daha kısa sürede üretebilmek adına yapılan çalışmalar, silah sanayisinde önemli gelişmelerin yaşanmasında etkili olmuştur. Bu gelişmelerden önemli bir tanesi 1798 tarihinde Eli Whitney öncülüğünde gerçekleşmişti. Sökülebilen parçalara sahip olan tüfeklerin seri üretimine başlanması, silah sanayisine önemli bir yenilik getirmişti. Bu gelişmeler “*Avrupalı olsun ya da olmasın, endüstriyel ya da değil*” her toplumun göreceli olarak askerî kabiliyetlerinin artmasına katkı sağlamıştır.³⁶ Bu yeniliklere ve artan ihtiyaca paralel olarak sanayi sektöründe arayışlar ve gelişmeler hızlanarak devam etmiştir. Askerî alanda yaşanan teknik yenilikler, hemen hemen her devletin askerî gelişimine katkı yapmasına rağmen, devletler arasındaki farkı, bu gücü etkili kullanmak ve geliştirmek belirlemiştir. Antony Reid’e göre, Batılı devletlerin yayılıp

³³ Parker, **a.g.e.**, s. 48-57.

³⁴ Jan Lucassen-Erik Jan Zürcher, “Zorunlu Askerlik ve Direniş; Tarihi Çerçeve” **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik 1775-1925**, der. Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 10.

³⁵ Parker, **a.g.e.**, s. 284-285.

³⁶ Jeremy Black, **Savaş ve Dünya: Askerî Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000**, çev. Yeliz Özkan, Dost Kitabevi, Ankara 2009, s. 287-288. Özgün adı War and World; Military Power and the Fate of Continents olan kitabın dış kapakta adı bu şekilde çevrilirken, iç kapakta Savaş ve Dünya; Askerî Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000 olarak yazılmıştır.

rakiplerine karşı büyük üstünlük kurmaları, üç faktörün birleşmesi sonucunda mümkün olmuştur. Bunlar, özellikle gemilerdeki üstün ateş gücü, top kaleleri ve yerel müttefikler bulabilme becerisidir.³⁷

Batı tarzı ateşli silahların Osmanlı'ya intikali nispeten hızlı bir şekilde olmakla beraber bu geçiş, genelde ele geçirilen silahların benzerlerinin yapılması ve getirilen askerî danışmanlar vasıtası ile olmuştur.³⁸ Ancak o dönemlerde Avrupa'da olanın aksine, Osmanlı Devleti'nde kişisel ya da devlet gayreti ile modern anlamda bu ateşli silahların³⁹ seri üretiminin yapılabileceği büyük fabrikaların kurulamaması, daha sonraki süreçte de taklit etme ya da satın alma yolu ile rekabet edilmesine neden olmuştur. Osmanlı ordularının büyük zaferler kazandığı askerî sistemler zaman içerisinde teknolojik ve teknik gelişmelere paralel olarak değişmiş ve yerini “modern harp bilimine” bırakmıştır. Yeni savaş yöntemlerinde “*bireysel güç, cesaret ve yararlılığın yerini katı disiplin ve emirleri sorgulamadan itaat almıştır*”. Şahsi inisiyatifin yerini emir komuta zincirinde üzerine düşen vazifeyi yerine getirmek alırken, gelişigüzel, içgüdüsel “savaş sanatı” yerini planlı ve hiyerarşik “savaş bilimine” bırakmıştır. Değişen askerî sistemler ise klasik dönemlerin kahramanları olan savaşçıları “nesli tükenen bir tür” haline getirirken, bu savaşçıların yerini talimli, disiplinli askerler almıştır.⁴⁰ Nihayetinde 19. yüzyıl ile birlikte savaşların temel ilkesi, alay üstü büyük düzenli orduların çarpıştığı savaşlarda “*teknik ve operatif*” kabiliyetlere sahip olabilmek olmuştur.⁴¹

Osmanlı ordusunun rakiplerine mukavemet edebilmesi için savaş zamanında topladığı askerî birliklerden ziyade, ordusunu kışlalarda ve okullarda sürekli eğitime tâbi tuttuğu askerlerden teşkil etmesi gerekiyordu. “Nizamlı”, “talimli” ve “mütefennin” birliklerin yalnızca böylesi bir sistemde meydana getirilebileceği açıktı. Sultan III. Selim (1789-1807) döneminde Batılı görünüme ve modern askerî

³⁷ Parker, **a.g.e.**, s. 329.

³⁸ Parker, **a.e.**, s. 327-328.

³⁹ Tüfeğin Osmanlı Devleti'nde kullanımı, gelişim süreci ve üretimi için bkz. Gabor Agoston, “Tüfek”, **DİA**, c. 41, İstanbul 2012, s. 459-461.

⁴⁰ Khaled Fahmy, **Paşa'nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır**, çev. Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 113.

⁴¹ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 91.

sisteme sahip bir ordunun kurulması ile birlikte askerî reformların ilk önemli adımı atılmıştır. “Nizâm-ı Cedid”, daha sonra yapılacak olan reform ve yenilikler için kilometre taşı olmuştur.

3. Osmanlı Ordusu’nda Erken Modernleşme Çabaları

Osmanlı “modernleşmesinin” öncü padişahı diyebileceğimiz Sultan III. Selim Mareşal Saxe gibi Osmanlı ordusunda eksik olanın düzen ve disiplin olduğu kanaatindeydi. Nitekim de Saxe, *“Bir milletin başka bir millettten bir şeyler öğrenmesi zordur. Bunun sebebi gurur, tembellik ya da ahmaklık olabilir. İcatların kabul edilmesi uzun zaman alır. Bazen herkes bunların faydasına inansa bile, yine de gelenek ve günlük uygulamalar lehine terk edilirler. Günümüzde Türkler de bu durumdadır. Onların yoksun oldukları şey cesaret, asker ya da servet değil, bilakis düzen, disiplin ve tekniktir”* tespitini yapmaktaydı.⁴²

Sultan III. Selim’in saltanatının henüz ilk yıllarında Ruslarla yapılan savaşta orduda yaşanan itaatsizlik üzerine Maçın sahrasında 1791’de tertib edilen meşverette, ordudaki disiplinsizlikten şikayet edilerek *“düşmanın nizamlı birliklerine karşı kıyamete kadar savaşılrsa dahi başarılı olunamayacağı”* görüşü ortaya atılmış ve barış yapılması gerektiği savunulmuştur. Yaşanan bu gelişmeler, Yeniçerilerin ortadan kaldırılması mümkün olmasa dahi orduda düzenleme yapılması gerektiği fikrini iyice günyüzüne çıkarmıştır.⁴³ Yeniçeri Ocağı’ndaki en büyük sorunlardan biri Yeniçerilerin ulufelerini aldıkları esamelerin alınıp satılması olmuştur. Bu durum birçok idârecinin kâr sağladığı bir sisteme dönüşmüş ve savaş zamanında teşkil edilen ile normalde mevcut olan asker sayısında uçurumların oluşmasına sebep olmuştur.⁴⁴

⁴² Parker, **a.g.e.**, s. 242.

⁴³ Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca’dan Tanzimat’a Islahat Düşünceleri”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 8, İstanbul 1999, s. 30.

⁴⁴ Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e.**, s. 294.

Nizâm-ı Cedid reformları ile kağıt üzerinde ismi olmasına rağmen, orduya hizmet etmeyen bu kişilerin tasfiyeleri gerçekleştirilmek⁴⁵ ve geride kalan bakiye de sıkı denetim altında tutulmak istenmekteydi. Sistemin içerisinden gelen direniş üzerine daha köklü değişiklikler yapılma kararı alındı.⁴⁶ Yeniçeri varlığına son verilemese dahi düzenli bir ordunun kurulmasına karar verilerek ilk adımlar atıldı. İstanbul ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde kışlalar inşa edilerek askerlerin talim ve eğitimleri buralarda yapıldı. Edirne'de de bir kışla açılması planlanmış olsa da bu girişim başarılı olamamıştı. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun yeniden modernize edildi ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılarak teknik anlamda ordunun desteklenmesi amaçlandı.⁴⁷

Nizâm-ı Cedid ordusu kurulup talim ve faaliyetlerinde başarı göstermesi üzerine yeni askerler dahil edilerek ordu sayısı artırılmak istenmiştir. 1806 yılına gelindiğinde ordudaki asker sayısı yaklaşık olarak 25.000 kişiye ulaşmıştı. Nizâm-ı Cedid askerlerinin bir kısmı İstanbul bir kısmı ise Anadolu'daki kışlalarda kalmaktaydı. Nizâm-ı Cedid ordusu için asker toplamada Anadolu'dan ciddi bir tepki almayan Osmanlı idârecileri Balkan coğrafyasında yoğun bir direnişe maruz kalmışlardır.⁴⁸ Kurulması planlanan üçüncü taşra alayı ise Balkanlarda, İstanbul ve Anadolu'da olduğu gibi başarılı olamamıştı. Karşılaşılan yoğun direniş Nizâm-ı Cedid hareketinin bu bölgelerde nüfuz etmesini engellemiştir.⁴⁹

Nizâm-ı Cedid düzenlemelerine karşı gösterilen tepkilerin önemli bir sebebi ordu masraflarının karşılanması için teşkil edilen İrâd-ı Cedid hazinesine gelir sağlamak için getirilen yeni vergiler olmuştur.⁵⁰ Kendilerine yeni sorumluluklar getiren reformlara karşı, Rumeli ayanları tepki ve direniş göstermişlerdir. Ekonomik ve idari anlamda ilave sorumluluklar getiren sistemi kabul etmemişlerdir.⁵¹ Taşra'da

⁴⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁶ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 44-45.

⁴⁷ Kemal Beydilli, "Nizam-ı Cedid", **DİA**, c.33, İstanbul 2007, s. 175-178.

⁴⁸ Aksan, "18. yüzyıl Sonların'da Osmanlı'da Zorunlu Askerlik Stratejileri", s. 41-42.

⁴⁹ Nicolle, **a.g.e.**, s. 43.

⁵⁰ Nizâm-ı Cedid ordusunun teşkili ve kanunnamesi için bkz. Musa Çadircı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Askerlik**, der. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 9-25.

⁵¹ Yıldız, "Kara Kuvvetleri", s. 68.

oldukça etkin olan bu grubun desteğini alamayan Sultan III. Selim ve yenilikçi devlet adamları üzerindeki baskı her geçen gün biraz daha artmaktaydı.

Sultan III. Selim'in başlattığı reformların daha iyi uygulanması için yabancı danışmanlar getirilerek daha hızlı ve doğru sonuçlar elde edilmek istenmekteydi. Fransız ağırlıklı bu danışmanlardan, reformların getirdiği vergi ve sorumluluklardan memnun olmayan çevreler sisteme karşı muhalif tarafta cephe almışlardı. Reformların “bidat” ve “gavur işi” olduğu iddiasında bulunan⁵² muhalif kadro daha yüksek sesle şikayetlerini dile getirmekteydi. Asker ve iâşe temini gibi konularda ayanlara duyulan ihtiyaç vesilesiyle bu kişilerin yetki ve nüfuzları da artmaktaydı. Artan muhalif sayısı ve taşrada merkezin azalan otoritesi Sultan'ın yapmaya çalıştığı reformların sonunu hazırlamıştır. Sultan, Mayıs 1807 tarihinde Yeniçerilerin ayaklanması neticesinde tahttan indirilerek dramatik bir şekilde katledilmiştir.⁵³

Sultan II. Mahmud'un (1808-1839) cülusu ardından, Sultan'ın tahta geçemesinde de büyük payı olan Alemdar Mustafa Paşa yeniliklere ve düzenlemelere devam etmiştir. Fakat Yeniçeriler Alemdar Mustafa Paşa'nın nüfuzuna rağmen, konağını basıp Paşa'yı öldürerek, girişimleri tekrardan sekteye uğratmışlardır. Ordudaki değişimin sembolü diyebileceğimiz Selimiye ve Levent kışlaları yakılarak⁵⁴ “eski düzenin” devam ettirilme isteği başarılı olmuş ve muhalif ve askerî grup bir kez daha galip gelmiştir.

⁵² Beydilli a.g.m., s. 177.

⁵³ Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s. 47-48; Sultan III. Selim tahttan indirildikten sonra Şeyhülislam'ın ilan ettiği fetvada yapılan reformların dine ve örf'e aykırı olduğu kabul edilmiştir.

⁵⁴ Ali Fuat Örenç, **Yakınçağ Tarihi**, Akademi Titez Yayınları, İstanbul 2016, s. 84.; Virginia H. Aksan, “Küçülen Osmanlı Dünyasında Askerî Reform ve Sınırları”, **Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı**, ed. Virginia H. Aksan-Daniel Goffman, çev. Onur Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 172-173.

4. Yeniçeri Ocağı'nın Lağvı Sonrası Orduda Yenileşme Süreci ve Arnavutlar

Osmanlı askerî reformlarının hız kazandığı dönem olan 1826 ile 1856 yıllarını, Uyar ve Erickson “hayatta kalma mücadelesi” olarak tanımlamışlardır.⁵⁵ 19. yüzyılın başlarında Devlet'in rakibi konumundaki Avrupalı devletler Dünya kara sahasının yaklaşık % 35'ine sahipken, bu oran I. Dünya Savaşı başlangıcında yaklaşık olarak % 84'lere ulaşmaktaydı.⁵⁶ Önemli reformlar yaparak Batılı “düşmanlarının” ilerleyişine yetişmek isteyen Osmanlı Devleti, tüm çabalarına rağmen Dünya'daki bu değişimlerden olumsuz yönde etkilenmiş ve sahip olduğu önemli toprakları elinden çıkmıştır. Franz Kinsky'ye göre Avrupa'nın Türklere karşı temel avantajı düzen ve birlikteliktir.⁵⁷ Avrupalı devletlerin düzenli ve modern ordularına karşı yapılan savaşlarda, başıbozuk Osmanlı birliklerinin başarı elde edemeyeceği 18. yüzyılın sonlarında artık devlet adamlarının kabul ettiği bir gerçek duruma gelmişti.⁵⁸ Avrupalı devletlerin üstünlük aracı olan düzene/nizâma sahip olarak onlara mukavemet etmek Osmanlı idârecilerinin temel amacı olmuştur. Böylesi bir düzene sahip olabilmek için de Osmanlı idârecileri nazarında, düzen önündeki en büyük engel olan Yeniçerilerin ortadan kaldırması gerekmektedir.

Sultan II. Mahmud tahta geçtikten sonra Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma fikri hep aklında olmasına rağmen otoritesini çevresinde sağlayana dek, amcası Sultan III. Selim'in yaşamış olduğu sonun kendi başına gelmesinden çekindiği için niyetini belli etmemiştir. Ocak içerisindeki ağa ve ortaları sık sık değiştirerek kendine yakın gördüğü kişileri bu mevkilere getirmiştir. Potansiyel asiler bu mevkilerden uzaklaştırılmıştır. Daha sonra ağalık makamına getirilen ve Sultan'ın güvendiği adamların başında gelen Hüseyin Ağa'ya tasfiyelerden sonra, “*Mahud eşkiyadan bakiyye var mıdır?*” diye sorduğunda Hüseyin Ağa, “*efendim önceden kimse kalmadı, yalnız çâkeriniz kaldım*” cevabını vermiştir. Hüseyin Ağa'ya sonrasında

⁵⁵ Mesut Uyar-Edward J. Erickson, **Osmanlı Askerî Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 271

⁵⁶ Parker, **a.g.e.**, s. 31-32.

⁵⁷ Yıldız, **a.g.e.**, s. 313.

⁵⁸ Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e.**, s. 295.

vezirlik payesi verilecek ve kendisi kurulacak yeni ordunun da ilk seraskeri olacaktır.⁵⁹ Ocağın kaldırılmasından kısa süre önce yenilikler için adımlar atılarak Eşkinici birlikleri teşkil edilmiştir. Düzenli ve talimli ordunun ne şekilde teşkil olunacağı Şeyhülislam'ın konağında Sadrazam ve diğer ricâlin katılımı ile görüşölüp karara bağlanmıştı.⁶⁰

Askerî yapıda girişilen yeniliklerin karşısında duran ve kazan kaldırıp isyan başlatan Yeniçeriler, taleplerini Sadrazam Selim Paşa'ya ileterek eskiden olduğu gibi *“testiye nişan alıp keçeye kılıç çalmak”* istediklerini yani yeni sistemin getirisi olan talimi istemediklerini bildirerek bu düzene sebep olanların kendilerine verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Selim Paşa, *“biz bu hususa kitaba, sünnete, şer'e ve akla muvâfık olarak karar verdik, buna karşı gelenleri tepelemekte ittihad ettik”* diyerek, talimden ve yeni düzenden dönüş olmayacağını âsilere bildirmiştir.⁶¹ Ocak yanlıları ile yenilik taraftarları arasındaki mücadeleden bu defa reformcular galip çıkmış ve Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır.

Ocağın kaldırılmasının ardından, ocak mesuplarının yakın ilişki içerisinde oldukları, özellikle Güney Arnavutluk'ta yoğun bir nüfusa sahip olan Bektâşîlerin de tasfiyelerine başlanmıştır. İstanbul ve Üsküdar başta olmak üzere tekkelerin kapatılmasına hüküm verilmiştir.⁶² Dönemin önemli şahsiyetleri olmalarına rağmen, ocakla bağları olduğu gerekçesiyle eski vakanüvis Ataullah Efendi ve Tahir Bey de sürgün edilerek kendilerine tolerans gösterilmemiştir. İstanbul'da, Anadolu'da ve

⁵⁹ Sultan II. Mahmud tasfiyeleri yaptıktan sonra, sadrazamlığa Mehmet Selim Paşa'yı, Ağalık mevkisine Mahmud Celaleddin Ağa'yı, Şeyhülislamlığa ise Kadızade Tahir Efendi'yi getirerek, askeri, siyasi ve dini gruplar üzerindeki otoritesini güçlendirmiştir: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, c. 1, TTK Basımevi, Ankara 1984, s. 524.

⁶⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. 1, TTK, Ankara 1983, s. 146.

⁶¹ Ocağın son isyan girişiminden önce odabaşı Habib; Hacı Bektaş Veli ocağı olarak tanımladığı ocağın kıyamete kadar baki kalacağını söyleyerek yeniçerileri örgütlüyor ve isyan taraftarlarının sayısını arttırmak istiyordu. Asilerin katledilmelerine fetva verilerek tüm ahalinin Sancak-ı Şerif altında toplanması amaçlanmıştır. İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar taraflarına dellallar gönderilerek *“ehl-i İslam olanlar Sancak-ı Şerif altında birleşsin”* denilerek ahalinin Yeniçeriler karşısında olması istenmiştir. Sancak-ı Şerif altında Sultan Ahmed Camii önünde toplanan yeniçeri muhalifleri, ahali, talebe, esnaf ve ulema gibi farklı gruplara mensup insanlardan müteşekkildi. Sultan II. Mahmud da yeniçeriler ile girişilen “savaşa” iştirak etmek istese de, Sultan'ın güvendiği adamlardan olan Ağa Hüseyin Paşa; *“siz makamınızsa safada bulunun, Hüseyin kulumuzu öldürmüşler haberi gelir ise ol vakit ne ferman buyrulursa irade efendimizindir”* diyerek Sultan'ın gelmesinin münasip olmadığını ifade etmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 549-553.

⁶² BOA, HAT, nr. 292/17383.

Rumeli’de yürütülen faaliyetlerle Bektâşî nüfuzu kırılarak Yeniçerilerden geriye kalan ve onları hatırlatan bütün alâmetler ortadan kaldırılmak istenmiştir.⁶³ Bektâşî nüfusunun yoğun olduğu Rumeli’ye, yürütülen faaliyetleri teftiş için Ali Bey ile Pirlepeli Ahmet Efendi tayin edilmiştir.⁶⁴

Ocağın kaldırılması ve askerî alanda yapılan yeni düzenlemeler İmparatorluğun her coğrafyasında aynı etki alanına ulaşamamıştır. Genelde merkezde kolay kabul gören bir uygulama merkezden uzak ve kültürel olarak bu yeniliğe kapalı olan yerlerde aynı kabulü görmemiştir. Yeniçeriliğin, iktisâdî ve askerî kurumlarla içi içe geçmiş olduğu bölgelerde uzun süren isyanlar meydana gelmiştir. Buna rağmen Sultan II. Mahmud Arnavutluk, Bosna ve Mısır gibi yerler dışında büyük oranda otoritesini güçlendirmiş ve kendisine karşı tehdit oluşturan Yeniçerileri ve ayanları etkisiz hâle getirmeyi başarmıştır.⁶⁵

Osmanlı ordusunda yeniden yapılanmaya gidilirken genel kanaat ordudaki en büyük eksikliğin Avrupalı orduların sahip oldukları, üstün düzen ve disiplinin Osmanlı ordusunda olmayışı yönündeydi. Düzensiz birliklerin düzenli ordular karşısında başarılı olamayacağı Osmanlı idârecileri tarafından kabul edilmiş ve temel amaç diğer Avrupalı devletlerde olduğu gibi düzenli ve eğitimli bir ordu kurmak olmuştur. Osmanlı bürokrasisinin tanımıyla “*tâlimi ile İslam’a galebe çalan gavura*”⁶⁶ karşı koyabilmenin en doğru yolu, yine onların geliştirdikleri sistemleri en iyi şekilde öğrenip uygulamaktı.

Avrupalı devletlerin 1550-1750 yılları arasında yaptıkları askerî reformları, Osmanlı Devleti 1789-1839 yılları arasında rakiplerine kıyasla çok daha kısa bir

⁶³ Mansûre ordusu kurulduktan sonra kışlalarda askerlere dini eğitim verilmesini ve beş vakit namazın cemaatle kılınarak Kuran-ı Kerim okutulmasını G. Yıldız, Bektâşî varlığının unutturulup sünni öğretilerin yerleştirilmek istenmesi olarak yorumlamaktadır: Yıldız, **a.g.e.**, s. 368-370.

⁶⁴ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 567-572; Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasının ardından Bektâşî gruplarının kontrol altında tutulmaları adına yürütülen faaliyetler için bkz. Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, c. 12, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1301, s. 211-216.

⁶⁵ Sakin, **a.g.e.**, s. 133. Sultan II. Mahmud’un iktidarı önündeki önemli engellerden biri olan Tepedelenli Ali Paşa’nın ortadan kaldırılması için bkz. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, **Tepedelenli Ali Paşa İsyanı: Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

⁶⁶ Yıldız, **a.g.e.**, s. 27.

zaman diliminde tamamlamaya çalışmıştır.⁶⁷ Askerî reformlar genelde Avrupa ordularında denenmiş uygulamaların Osmanlı'ya transferi şeklinde gerçekleşirken bu durumun olumsuz bazı getirileri de olmaktaydı. Bu durumun başında, eskinin yerine yeninin kabul “edilebilmesi” gelmekteydi. Batı askerî sistemlerinin, Osmanlı kurumlarına entegrasyonu sırasında kadim geleneklerden vazgeçmek/vazgeçebilmek, hem idâreciler hem de ahali için pek kolay değildi. Ahali yeniliklerin karşısında daha rahat durabilirken ve tepkilerinin ne yönde olduğunu söyleyebilirken yeniliklerin uygulayıcısı konumunda olmak “zorunda” olan idârecilerin, Hüsrev Paşa örneğinde olduğu gibi, reformcu kişilikleri “zahirî” olabiliyordu.⁶⁸ Bunun yanısıra Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud döneminde yapılan yenileşme/modernleşme faaliyetlerini sadece Batı'nın kopyalanması olarak görmenin yanlış olduğunu söyleyen Quataert; aksine Osmanlı Devleti'nde yürütülen faaliyetlerin, kendi kültürü ile onları harmalamaya dayalı bir sistem olduğunu belirtmektedir.⁶⁹

Sultan II. Mahmud'un reformları sadece askerî alanlarla sınırlı kalmayıp, halkın da tanzim edildiği bir “toplum inşasına” dönüşmekteydi. Sakal ve bıyık ölçülerine standart getirilerek⁷⁰ Batılılaşma ya da Batılı görünüm bütün topluma sirayet ettirilmek istenmiştir. Toplum üzerinde uygulanmaya çalışılan bu gibi faaliyetlerin temelinde, yine askerî sistemi kalıcı olarak tesis etme isteğinin olduğunu söyleyebiliriz. Bireyler toplum içerisinde ne kadar homojen bir hâle getirilirse ya da tektipleştirilirse orduya dahil edilmeleri ve düzenli birlikler içerisinde disipline edilmeleri de o kadar kolay olacaktır.⁷¹ Fikirselsel ve fiziksel görünümdeki bu değişim hareketleri, muhafazakar grupların tepkisini çekmiş ve bu gruplar mevcut düzenlerinin değişimine karşı çıkmışlardır. Yeni sistemin getirilerine karşı çıkan grupların önemli bir kısmını da Arnavutlar teşkil etmişlerdir. Yeni düzenin karşısında durmalarının tek sebebi kıyafetlerdeki ve uygulamalardaki Batılılaşma olmamıştır. Vergi uygulamalarındaki yeniliklere ilave olarak bölgesel

⁶⁷ Aksan, “Savaş ve Barış”, s. 146.

⁶⁸ Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 98-99.

⁶⁹ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 106.

⁷⁰ Kemal Beydilli, “II. Mahmud”, **DİA**, c. 27, İstanbul 2003, s. 354-355.

⁷¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 339.

yönetimleri uzun süredir ellerinde tutan büyük Arnavut aileleri, bu idâri imtiyazdan mahrum olma ile karşı karşıya kalmışlardı. Devlet'in merkezileşme çabaları, askerî ve idâri dolayısıyla ekonomik yetkileri elinde tutan tüm gruplar için her dönem tehlike arzettiği.

4.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasının Arnavut Coğrafyasına Yansımaları

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile beraber etki alanı daha da genişleyen Sultan II. Mahmud'un uygulamaya koyduğu merkezileşme politikaları, geniş arazilere ve insan gruplarına sahip olan kabilelerin/aşiretlerin yaşadığı Arnavut coğrafyasında pek de kolay uygulanamamıştır. Falma Fshazi'nin de tesbiti üzere, *"19. yüzyılda Arnavutlar arasındaki Osmanlı itibarını ve otoritesini sarsan iki önemli olay oldu. Bu olayların ilki 1826 yılında yeniçeri ocağının lağvedilmesi, ikincisi ise 1839 yılında ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'dur. İlki özellikle halkı olumsuz etkilerken, ikincisi büyük toprak sahiplerini öfkeliendirmiştir."*⁷²

Yıllardır devam eden sancak beyliği geleneğinin ellerinden alınmasından dolayı zarar görecektir olan üst ve orta sınıf soylular, zâimler ve sipahilerin yanı sıra *"tek geçim kaynağı"* paralı askerlik olan *"dağlı Arnavutlar"*, Osmanlı Devleti'nin başlatmış olduğu merkezileşme politikalarına karşı çıkarak eski düzenin devamını istemişlerdir. Aşağıda da değineceğimiz üzere devlete karşı, yıllarca sürecektir olan bir savaşa girecekler⁷³ ve Bosna örneğinde olduğu gibi, kendileri gibi bu reformlardan muzdarip olan toplulukların yanında yer alacaklardır.⁷⁴

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ocak ve ocağa yakın meslek gruplarıyla ilişkisi olabileceği düşüncesi ile mizaçları ve geçmişte yaşanan bazı olaylar da göz önünde bulundurularak Arnavutlar da diğer birçok grup gibi sürgün

⁷² Falma Fshazi, "2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı; Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman olduğu 'o an' ", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 38, İstanbul 2008, s. 167.

⁷³ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar*, çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 39.

⁷⁴ HAT, BOA, nr. 432/21967.

cezalarından nasiplerini almışlardır.⁷⁵ Uygulanan yaptırımlar ile Yeniçerilerin tamamen unutturulmak istenmesinin yanında, yeniliklerin karşısında durabilecek nüfuz ve nüfus sahibi grupların oluşmasının önüne geçme düşüncesi de vardı.

Ocağın kaldırılmasının ardından, daha sonraki “*fesâdın menşei olan Bektâşîlere*” yönelik başlatılan tasfiyeler neticesinde Bektâşî tekkeleri kapatılarak Yeniçerileri çağrıştıran bütün kurum ve işaretler tamamen ortadan kaldırılmak istenmiştir.⁷⁶ Ocak ile sıkı bağları bulunan Bektâşîlerin de Yeniçeriler gibi tasfiyesi Arnavutluk’ta yoğun olarak bulunan Bektâşî nüfusun tepkisine neden olmuştur. Devlet ile Arnavut coğrafyası arasındaki önemli bağlardan olan Yeniçerilik ve Bektâşîliğin “*din ve devlet düşmanı*” ilan edilerek tasfiye edilmesi ile bu bağlara zarar verildiği açıktır. 19. yüzyıl’da Bektâşî tekkelerinin tamamı sadece “*Türklerin*” değil, İmparatorluk ailesinin de karşıtı olmuşlardır diyen Ekrem Bey, bu durumun sebebi olarak Sultan II. Mahmud’un Yeniçeri Ocağı’nı ve Bektâşî tekkelerini şiddet yolu ile sindirme politikası olarak göstermiştir.⁷⁷

Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa’nın, idareciliği döneminde yoğun olarak destek verdiği Bektâşîler,⁷⁸ Paşa’nın öldürülmesinin ardından zaten ağır bir darbe almışlardı. Ocağın kaldırılmasının ardından, tarikâtın yasaklanması ile birlikte Bektâşîler varlıklarını yasadışı olarak devam ettirmişlerdir.⁷⁹ Bu dönemde kendileri üzerinde uygulanan devlet politikalarının, onların zihninde derin izler bıraktığı açıktır. Dini ve kültürel nüfuzu oldukça güçlü bir topluluğun, nefret hâfızasının da o denli kuvvetli olduğunu yaklaşık yarım asır sonra dahi takındıkları tavırdan

⁷⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s. 60-61. Ocağın kaldırılmasının ardından sürgün edilen bazı meslek gruplarına dair ayrıca bkz. Yıldız, **a.g.e.**, s. 50-53.

⁷⁶ BOA, HAT, nr. 290/17383.

⁷⁷ Bektâşîliğin Devlet düşmanlığı ile özdeşleşmiş olduğunu söyleyen Avlonyalı Ekrem Bey, Arnavutluk’ta hiçbir Bektâşî, Sultan II. Mahmud’un ismini Allah onu dünyaya domuz olarak getirsin demeden anmaz diyerek tasfiye politikalarının Arnavut coğrafyasında nasıl karşılandığını gözler önüne seriyor: Ekrem Bey, **a.g.e.**, 290.

⁷⁸ Tepedelenli Ali Paşa yalnızca Bektâşîleri desteklememiş, Hâlvettiyye ve Sa’diyye tarikatları ile de iyi ilişkiler içerisinde olmuştur: Nathalie Clayer, “The Myth of the Ali Pasha and Betashis; The Construction of an Albanian Bektashi National History”, **Albanian Identities: Myth and History**, ed. Stephanie Schwander-Sievers ve Bernd J. Fischer, Hurst & Company, London 2002, s. 127-128.

⁷⁹ Nathalie Clayer, **Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri: Avrupa’da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu**, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 33-34.

anlayabiliyoruz.⁸⁰ Bektâşîler 19. yüzyılın son çeyreğinde artan Arnavut milliyetçiliğinin gelişimine destek vermişlerdir. Latin alfabesini ve Arnavut çetelerini destekleyerek milliyetçilik faaliyetlerini Bektâşî tekkelerinin öğretisi haline getirmişlerdir.⁸¹

Arnavut coğrafyasında köklü bir geçmişe/geleneğe sahip olan Yeniçerilik ve Bektâşîlik gibi iki yapıyı ortadan kaldırıyor olmak, Devlet için bir kazanım gibi görünüyorsa da sürecin tamamına baktığımızda Arnavutlar ile devlet arasındaki kültürel yapıların zarar gördüğünü söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin amacı kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine, Batılı devletlerin sahip oldukları niteliklerde bir ordu kurmak ve yine onlara karşı zaferler kazanmaktır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için reformlar sadece askerî ve idâri kurumlarla sınırlı kalmamış, Bektâşîliğin yasaklanmasında olduğu gibi kültürel alanlarda da uygulanmıştır.

Avrupalı devletlerin oluşturdukları eğitilmiş, disiplinli ve teknik kapasitesi yüksek ordular gibi ordular meydana getirmek için sadece askerî reformlar yapmanın yanı sıra kültürel bir devrimin de yapılması gerektiğini söyleyen Aksan, reformlar ile kültür arasında sıkı bir ilişki olduğuna değinmektedir.⁸² Osmanlı Devleti'nde özellikle ilk yapılan reformların kesin sonuçlar sağlamamasının bir nedeni olarak da kültür ve sistemler arasındaki bu uyumsuzluk olmuştur. Nitekim yeni kurulan orduya direnişte ordunun görünümü önemli bir argüman olarak kullanılmış, kendi örf ve

⁸⁰ 1878 tarihinden sonra Arnavutlukta artan milliyetçi hareketleri destekleyen Bektâşîler, kendilerini kербela'da şehîd edilenlere, Sultan'ı ise Yezid'e benzetmelerine dair bkz. Clayer, "The Myth of the Ali Pasha and Bektashis", s. 132.

⁸¹ Clayer, **a.g.e.**, s. 6. Frasheri kardeşler ve Faik Konitza başta olmak üzere üzere Arnavut milliyetçiliğinin yayılması için mücadele eden gruplar Bektâşî öğretilerini "bağnazlığın" karşısında "ilerlemek" için en önemli enstrüman olarak görmüşlerdir. Arnavut kimliği ile özdeşleştirilmeye çalışılan Bektâşîlik, Doğulu imajından kurtulup Batılı kimlik kazanmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bkz. Clayer, **a.g.e.**, s. 369-375.

⁸² Aksan, Rus ve Osmanlı ordularının geçirdiği reform hareketlerini kıyaslar; benzer ortam, benzer cepheler, benzer nüfuslar ve farklı sonuçlar meydana geldiğini söyler. Ortaya çıkan sonuçların Osmanlı açısından yıkıcı olduğu şeklinde yorumlar yapar. Fakat Rus ordusu reformlarına Osmanlı orsuna nazaran çok daha önce başlayarak yenileşmelere daha kısa sürede adapte olmuştur: Aksan, "Savaş ve Barış", s.112-113.

geleneklerine uymayan üniformaları giymek istememişlerdir.⁸³ Yapılan eğitimin ise “Frenk tâlimi” olduğu öne sürülerek eski/kadim düzende ısrar edilmiştir.⁸⁴ Ocağın kaldırılmasını, bir nevî klasik Osmanlı döneminin sonlandırılması ve kendi gelenek ve göreneklerinden bir kopuş olarak yorumlayan halk tarafından, “yeni düzene” karşı çıkmıştır.

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile birlikte eski ocak mensuplarının büyük bir kısmı Rumeli topraklarına ve Arnavut coğrafyasına gitmişlerdir. Arnavut olanların dışında Arnavut coğrafyasını tercih edenlerin geçerli sebeplerinden birisi de Arnavutluk’taki Bektâşî varlığı olmuştur. Halk arasına karışan bu grup, ahaliyi Sultan’a ve idârecilere karşı kışkırtarak yeni düzenin karşısında yer almalarını istemişlerdir. Osmanlı merkezine duyulan bu nefret daha ileride çıkacak olan Arnavut milliyetçiliğine de sirayet etmiştir.⁸⁵ Sosyal, kültürel ve askerî alanlarda Arnavut coğrafyasına nüfuz etmiş olan Yeniçeriliğin kaldırılması, merkezde olduğu gibi yapıcı etkilerden çok, Devlet ile toplum arasındaki bağın zayıflamasına neden olmuştur.

4.2. Ocağın Kaldırılmasına Yönelik Tepkiler ve Boşalan Askerî Kadrolar

Yeniçeri Ocağı’nın sistemsel değişimi sürekli olarak devam etmekle birlikte, 18.yüzyıl’a gelindiğinde artık devşirme usûlü terk edilerek başta Anadolu olmak üzere ülke coğrafyasının çeşitli bölgelerinden asker alımı yapılmıştır.⁸⁶ Ocağa asker alma usûllerinde yaşanan değişim, ocak ile toplum arasındaki ilişkilerde de değişikliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Yeniçeriler zaman içerisinde, askerî gücün yanısıra ticari ayrıcalıklar da elde ederek çeşitli meslek gruplarını

⁸³ Yıldız, **a.g.e.**, s. 73. Bosna ahalişi İslam dinine ve geleneklerine uymayan kıyafetlerin giydirilmesinin yanısıra, evlatlarının da zorla askere alındığını söylemekte ve buna razı olmayanların üzerine topla tüfekle gidildiğinden yakınmaktadır: Turhan, **a.g.e.**, s. 229.

⁸⁴ Yıldız, **a.g.e.**, s. 26-28.

⁸⁵ Fshazi, **a.g.m.**, s. 167-168.

⁸⁶ Orhan Sakin, **Yeniçeri Ocağı: Tarihi ve Yasaları**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s. 58-59.

tekellerine almayı başarmışlardır. Askerî zeminin dışına çıkan nüfuzları dolayısıyla Yeniçerilerin, iktisâdî ve sosyal bağları oldukça güçlenmiştir. Ocağın kaldırılması söz konusu olduğunda, idâri, iktisâdî ve askerî gücü ya da imtiyazı kaybetmek istemeyen bu grupların direnişi ile karşılaşmıştır. Arnavutlar ve diğer grupların neden oldukları isyanların önemli bir kısmını, aşağıda da değineceğimiz gibi, merkez ile yaşanan bu güç paylaşımı oluşturmuştur.

Ocağın kaldırılmasına farklı tepkilerin verildiği Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde, bu olay kadim düzenden vazgeçilmek olarak yorumlanmıştır.⁸⁷ Özellikle Yeniçerilerin köklü ilişkiler içerisinde olduğu Balkanlar'da yoğun tepki ve direnişle karşılaşmıştır. Arazi mülkiyeti sistemindeki meydana gelen değişim⁸⁸ ve bozulmalara paralel olarak ortaya çıkmış olan ayan ve nüfuz sahibi askerî zümre, ocağın kaldırılmasını mevcut düzenlerine bir tehdit olarak gördükleri için isyancılara destek vererek devlet ile savaşmayı göze almışlardır. İsyan ve ayaklanmaların yanında yer alan bir diğer grup ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun kurulmasının ardından, iktisadi düzende değişimlerin olacağı ve yeni vergiler konularak üzerlerine ilave külfet yükleneceğini düşünen esnaf ve tüccar olmuştur. Devlete karşı başlatılan isyan hareketlerine onlar da aktif olarak destek vermişlerdir.⁸⁹ Tepkinin en yoğun olduğu bölgelerden olan Saray'da 2 Ekim 1826 tarihinde bir meşveret toplantısı yapılmış ve mecliste Yeniçerilikte ısrar etme ve yeni ordunun kurulmasının ardından getirilen talimlere katılmama kararı alınmıştır.⁹⁰

Bosna'da Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra başlayan ve bastırılmak için uzun süre çaba sarfedilen isyana, Arnavut coğrafyasından destek gelmesi geç

⁸⁷ Ocağın kaldırılması Bosna'da büyük bir infîale neden olmuş ve ahalinin direnişi ile karşılaşmıştır. Fakat bu durumun aksine komşusu olan Belgrad'da tepki gösterilemezken kurulan yeni orduya yazılmak için talepte bulunulmuştur: Yıldız, **a.g.e.**, s. 186.

⁸⁸ Osmanlı iktisâdî sistemindeki değişim ve dönüşümlerin teferruatlı anlatımı ve analizi için bkz. Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorlunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

⁸⁹ Turhan, s. 301; Saray'da başlatılan ve Arnavutlar tarafından da destek gören isyan hakkında bilgi almak için bölgeye giden Kapı Kethüdası Mehmed Bey isyan dolayısı ile şehre girememiş ve ancak Priştine'ye giden tüccar kfilesinden bilgi alabilmiştir. İsyancılar Yeniçeriliğin lağvını ancak Kapudanların konumlarının korunması ile kabul edeceklerini duyurmuşlardır. Ayrıca bkz. Turhan, **a.g.e.**, s. 55-56.

⁹⁰ Turhan, **a.e.**, s. 107 ve 299-300.

olmamıştır.⁹¹ Bosnalılarla birleşen Arnavutlar Bosna Valisini makamından indirerek yeni sistemin getirisi olan fesi Vali'nin kafasından çıkartıp kavuk giydirmişlerdir.⁹² Reformların karşısında yer alan grupların bu hareketleri, merkezde uygulanmaya başlanan askerî yeniliklerin getirilerine bakış açılarının ne yönde olduğunu göstermektedir. Arnavutluk'taki yeni düzene muhalif topluluğun birlik olamamaları ve kendi aralarındaki rekabet, Bosna'ya nazaran isyanın, Arnavut coğrafyasında daha kısa sürede bastırılmasına neden olmuştur. İsyan liderlik edelerden bâzıları önemli mevkîlere getirilerek devletin yanında yer alması amaçlanmıştır.⁹³

Bir bölgedeki ayan ya da yerel güç sahiplerinin devlet politikalarına karşı tutumu, o bölgedeki ahalinin tavrını da etkilemekte ve onların isyan hareketlerine dahil olmasında önemli rol oynamaktadır.⁹⁴ Arnavut coğrafyasındaki kabile/aşiret örgütlenmesi bu durumu daha da çeşitli hâle getirmiştir. Bosna isyanında Arnavutların bir kısmı isyana destek olurken bazı Geg paşalarını/reislerini yanına alan Osmanlı hükümeti, isyanı bastırmak için yine Arnavutlar'dan yararlanmıştır. Devletin yanında yer alarak, Osmanlı iktidârına karşı girişilen ayaklanmaları bertaraf eden Arnavut paşalarına hediyeler ihsan edilerek, gayretlerine Takvim-i Vakayî'de yer verileceğinden bahsedilerek devletin yanında bulunmaları dâimi kılınmak istenmiştir.⁹⁵

Ocağın kaldırılmasından bir şekilde zarar gören kişiler, isyana öncülük etmede ve destek almada pek de zorluk çekmemişlerdir. Bulundukları toplumu ve ihtiyaçlarını iyi bilen isyancılar, halk tabanından direnişe karşı destek olarak isyanın daha geniş kitlelere yayılmasını sağlamışlardır.⁹⁶ İsyan katılan şahısların, hareketlerine meşrûiyet kazandırmak için eski düzene karşı gelinerek Peygamber sünnetine ve İslam dinine aykırı hareket edildiğini öne sürmüşlerdir.⁹⁷ Bu iddialarının temel dayanak noktası ise Osmanlı ordusunun Batılı görünümdeki

⁹¹ BOA, HAT, nr. 439/22138-A

⁹² Turhan, **a.g.e.**, s. 135.

⁹³ Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 39.

⁹⁴ Turhan, **a.g.e.**, s. 209.

⁹⁵ BOA, HAT, nr. 422/21745.

⁹⁶ Turhan, **a.g.e.**, s. 312.

⁹⁷ Turhan, **a.e.**, s. 224.

kıyafetleri ve Avrupa ordularının yaptığı talimlerin, yeni ordunun ana eğitim programı haline gelmiş olmasıydı. Muhafazakar grupların tepkisini çekmiş olan bu uygulamaların, aslında “gavur işi” olmadığını kanıtlamak zorunda kalan Osmanlı idârecileri ise çözüm olarak askerlerin kıyafetine fesi eklemeyi uygun görmüşlerdi.⁹⁸

Ocağın kaldırılması ile birlikte devlet ile tebaa arasındaki en güçlü bağlardan birinin koparıldığını söyleyen Sakin, esnaf ve alt gelir grubuna mensup kişilerin Yeniçeriler ile olan ilişkileri hasebiyle bu kişilerin devlet ile olan bağının zedelendiğini söylemektedir.⁹⁹ Yeni kurulan orduya gösterilen ilgi de bu görüşü desteklemektedir. Ordu kurulduktan sonra uzun yıllar, boşalan kadroların doldurulamaması ve ordunun ihtiyaç duyduğu asker miktarının karşılanamaması, sorunların önemli bir bölümünü oluşturacaktı. Yeni orduya en büyük ilgiyi gösterenler, geçim sıkıntısı yaşayan, askerliği hayatlarını idame ettirebilecekleri bir iş kolu olarak gören yoksul gençlerdi.¹⁰⁰

Sultan II. Mahmud’un Avrupalı danışmanlara ve yeniliklere yönelik çabalarının halk nazarında, dini ve kültürel normların karşısı olarak görüldüğünü söyleyen Engelhardt’a göre, Sultanın çevresinde vatanperver insanların olmasına rağmen, bu insanların büyük bir kısmı idari, siyasi ve askerî kabiliyetleri bakımından, dönemin askerî ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliklere sahip değildi. Yine Engelhardt’a göre, bu idâri yetkileri elinde tutan zümrenin kendi aralarındaki mücadeleleri ve çıkar odaklı girişimleri de Sultan’ın hayalini kurduğu müreffeh ve güçlü orduyu oluşturmaya engel teşkil etmekteydi.¹⁰¹ Mütedefennin ve nizâmlı ordu kurmanın önünde artık Yeniçeriler gibi askerî gücü elinde tutan bir grup yoktu. Fakat modern ve disiplinli bir ordunun kurulması için modern askerî sistemleri ve savaş ilmini bilen subay kadrosuna, Avrupa ordularının sahip olduğu miktarda muvazzaf askere ve bu miktardaki orduyu besleyecek iktisâdi bir sisteme ihtiyaç vardı.

⁹⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s. 113.

⁹⁹ Sakin, **a.g.e.**, s. 134-135.

¹⁰⁰ Yıldız, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁰¹ Engelhardt, **a.g.e.**, s. 31-32.

Avrupa merkezli değişen askerî sistemleri “Savaşın Batılılaşması” olarak tanımlayan Parker, askerî sistem ile bunları destekleyecek ekonomik altyapılar arasında sıkı ilişkilerin olduğunu söylemiştir. Parker’a göre savaşın Batılılaşması; sosyal yapıların, mevcut tekniklerin ve daha da önemlisi, bunları finanse eden iktisâdi mekanizmaların dönüşümünü de beraberinde getiriyordu.¹⁰² Osmanlı Devleti ise rakipleri gibi, ne yarım milyona yakın kişiyi muvazzaf olarak silah altına alabilecek idâri sisteme, ne de bu sayıdaki bir orduyu besleyebilecek iktisâdi ve teknik altyapıya sahipti. Avrupa ordularının yükselişinin temelinde, iktisâdi ve teknik gelişmelerin yattığını belirten Parker; kara ve deniz kuvvetlerini finanse edilmek için gerekli olan mali kurumlara, Batı dışındaki toplumların sahip olmamasından dolayı, bu toplumların yeniliklere ayak uyduramadığını, Batı’da meydana gelen teknik gelişmeler ve “Savaşın Batılılaşması”, ekonomik ve sosyal alt yapıları bu gelişmelere uygun olmayan toplumlar karşısında, Batı’yı avantajlı bir konuma taşıdığını söylemektedir.¹⁰³ Osmanlı idârecileri bu yükselişin farkında olmakla birlikte, kendi ordularındaki temel eksikliğin düzen ve disiplin olduğu kanaatindeydiler.

5. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu’nun Kurulması ve Arnavutlar

Reform yanlısı devlet ricaline göre Yeniçeriler “*mûti bir asker ocağı iken*” içlerine karışan “*hain makuleleri*” yüzünden artık savaşlarda başarı gösteremez olduklarından ve ıslahlarının da “*mümkün*” olmayışından¹⁰⁴ dolayı, yapılan operasyon ile 16 Haziran 1826 tarihinde kaldırılmış ve yerine “modern” manada oluşturulan Asâkir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştur.¹⁰⁵ Ordu ilk

¹⁰² Parker, **a.g.e.**, s. 316. “*Batı’nın askerî üstünlüğün altında yatan üç temel unsur; artan ateş gücü, top kaleleri ve yerel müttefikler bulabilme becerisi*” olarak görülmektedir. Bkz. aynı eser, 316-317.

¹⁰³ Parker, **a.g.e.**, 329.

¹⁰⁴ BOA, C. AS., nr.71/3332.

¹⁰⁵ Aksan, monografilerin yetersiz olmasından dolayı, Sultan II. Mahmud’un kurduğu yeni ordunun tarihini yazmanın zor olduğunu söylemektedir: Aksan, “Savaş ve Barış”, s. 133.

olarak merkezde görev yapacaktı ve sayıları 12.000 kişiden oluşacaktı.¹⁰⁶ Avrupalı rakiplerine muâdil olması amaçlanan yeni ordunun görünümü, fesi istisna kabul edersek kıyafet ve donanımları göz önünde bulundurulduğunda, tamamen Batılı bir kimlik kazanmıştı. Bunun tezatı olarak Avrupa'daki orduları idame eden bir ekonomik sistemin/sanayinin Osmanlı Devleti'nde olmaması, devam eden süreçteki gelişmeleri olumsuz yönde etkileyecekti.

Sultan II. Mahmud'un istediği gibi Mansûre ordusu Avrupa orduları tarzında modern rütbe ve örgütlenme şekli ile kurulmuş olmasına rağmen, Avrupa devletlerinde olduğu gibi sanayi ekonomisi ile desteklenmediği için modern terimler yalnızca kanunnamelerde kalmıştır.¹⁰⁷ Dönemin geniş ordularının ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için artık çok daha büyük ekonomilere gereksinim duyuluyordu. Osmanlı Devleti'nde karşılaşılan sorunların önemli bir kısmını yaşanan mâli sıkıntılar oluşturyordu. Devalüasyon/tağşiş ve fiyat artışlarından muzdarip olan taşralı halkın omuzlarına, bir de boşalan askerî kadroları doldurma yükü bindiriliyordu.¹⁰⁸

Yeni orduya asker toplama işlemi bölge ileri gelenleri ile ortak yürütülmüş, taşra'da toplanan askerlerin feslerinin ve kıyafetlerinin bir kısmı İstanbul'dan gönderilirken, bir kısmı da ithal edilmiştir. Askerlerin talim ve eğitimi için görevliler yine İstanbul'dan gönderilmiştir. Ocak kaldırıldıktan sonra ocağın lağvına direnişin ve isyanların uzun süre devam ettiği Bosna'da iki tabur askerîn toplanması yaklaşık

¹⁰⁶ Mansure ordusuna alınanlar yalnızca barış dönemlerinde kışlarından çıkıp memleketlerine gidebilecekler, olası bir firar durumunda aranmaları için haber salınarak bulunduklarında kışlarına teslim edilerek cezalandırılacaklardı. Orduya alınanlar “tüvana” yiğitlerden seçilecek ve 15 ile 30 yaşları arasında olacaklardı. Ancak “dilaver” ve “bahadır” olmaları halinde 40 yaşına kadar orduda kalabileceklerdi. Hazırlanan kanunname ile ordunun genç ve dinamik bir görünüme sahip olması amaçlanarak, düzenli ve tek tip asker profili de en ideale yaklaştırılmak istenmiştir. Piyade birliklerinin yanı sıra süvari sınıfı birlikler de teşkil edilerek ordunun gücü ve kapasitesi artırılmak istenmiştir. Piyade ve süvari sınıfları haftanın iki günü ortak talim yapacaklardı, diğer günler ise kendi içlerindeki talimlere devam edeceklerdi. Orduda arz ve törenlerde ki teşrifat belirlenerek hiyerarşik düzen oluşturulmuştur. Serasker Paşa ordudaki zabıt ve neferlerin tamamlanmasında sorumluyken yeni kurulmuş olan ordu nezareti ise idari ve mali işlerden sorumlu olacaktı: **Askerî Kanunnameler 1826-1827**, haz. Ahmet Yaramış-Mehmet Güneş, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 4-6.

¹⁰⁷ Yücel Karadaş, **Osmanlı Ordusunda Modernizasyon ve Demodernizasyon 1826-1918**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2016, s. 111.

¹⁰⁸ Sakin, **a.g.e.**, s.149.

olarak üç yıl sürmüştür.¹⁰⁹ Orduya alınan asker miktarı bölgelerin sosyal, kültürel ve coğrafi yapısına göre farklılıklar arz etmiştir. Osmanlı idârecileri ise bu farklılıklara rağmen devletin daha önce asker alamadığı bölgelerden dahi asker alabilmek için çaba göstermişlerdir.¹¹⁰

Kurulan yeni orduya asker tahririnde zorlama yapılmayacak, gönüllülük esasına bağlı kalınacak denilmesine rağmen Moltke, bu durumun belki barış zamanında mümkün olsa bile, geniş ordular karşısında sefer zamanında buna riayet edilemeyeceğini söylemektedir. Nitekim 1839'da Mısırlı İbrahim Paşa'nın Anadolu'ya doğru ilerleyişi esnasında Ermenilerin de orduya dahil edilmeleri düşünülmüştür.¹¹¹

Yeni orduya alınan asker sayısı birkaç ay içerisinde yaklaşık 8.000 kişiye yaklaşmıştı. Nizâm-ı Cedid ordusunda olduğu gibi Mansûre ordusunda da gönüllü olarak yazılanların çoğu yukarıda da belirttiğimiz gibi geçim kaygısı yaşayan “*fukaralar*” olmuştu.¹¹² Halk tabanında ilginin az olmasının nedeni Moltke'ye göre uzun süren nizâmiye askerliği idi.¹¹³ 12 yıl olarak belirlenen hizmet süresi, disiplinli bir iş yüküne dönüşen askerlik vazifesi ile birleşince halktan beklenen ilgi neticesiz kalmıştı. Arnavutlar gibi seferlere aylıklı asker olarak katılan gruplar için ise, başta talim gibi yeni bir iş yükü getiren uygulamaların bulunduğu muvazzaf askerlik, hizmet sınırlarını ve çalışma sürelerini kendilerinin belirlediği paralı (ücretli) askerlik mesleğinden daha cazip değildi.

¹⁰⁹ Turhan, **a.g.e.**, s. 186-187.

¹¹⁰ BOA, HAT, nr. 1048/43249.

¹¹¹ Moltke'ye göre Ermenilerin orduya dâhil edilmelerinde hukuki ve tabii olarak bir mahzur bulunmamaktadır. Hatta şu durumda orduya alınan Ermenilerin, hem tabiatları, hem de dönem şartlarından dolayı Müslüman Kürt ve Müslüman Araplardan daha sadakatle itaat edeceklerini söylemektedir: Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 295-297.

¹¹² Yıldız, **a.g.e.**, s. 173-178 ve 184. Orduya alınan 15 yaşından küçük neferlerin tekrar memleketlerine gönderilme yerine, boş olan acemi kışlaları çocuklar için talimhane olarak tahsis edilmiştir. Burada diğer neferler gibi askerî talim ve dini eğitim verilmiştir. Bunların yanı sıra, fenni ilimler de öğretilen çocukların mahir oldukları alanlarda kendilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Orduya alınan bu çocukların ardından bazı aileler kendi çocuklarının da yetiştirilmek üzere asker yazılmaları için talepte bulundukları bilinmektedir. Kışlada kalan bu çocuklara kıyafet ve aylık 5 kuruş verilmesi de planlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. **Askerî Kanunnameler 1826-1827**.

¹¹³ Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 235.

Asâkir-i Mansûre ordusu kurulduktan sonra orduya mensup asker sayısının artırılması ilk amaç olurken, daha sonra düzenli orduya geçişte disiplinsiz savaşçıyı eğitilmiş ve düzenli askere dönüştürmek temel problemi teşkil etmiştir.¹¹⁴ Bu eksikliği gidermek adına Mekteb-i Harbiyye açılarak eğitilmiş bir subay kadrosu oluşturulmak istenmiştir. Subay yetiştirmek amacıyla açılan mektebin malzemelerinin İngiltere ve Fransa'dan getirilmesi, Osmanlı idarecileri tarafından bir propaganda aracı olarak kullanılabileceği ve Avrupa kamuoyunda bu durumun güzel karşılanacağı vurgulanmıştır.¹¹⁵ Kurulurken bir imaj kaygısının güdüldüğünü söyleyebileceğimiz Mekteb-i Harbiyye'yi ziyaret ederek gözlemlerde bulunmuş olan Fransız askerî ateşe Kaptan Anselme, yeterince yabancı dil eğitimin verilmediğinden ve hoca yetersizliğinden bahsetmektedir.¹¹⁶

Mansûre ordusunda harp fennini öğretmek amacıyla her tertibin içinde bir mühendis de görevlendirilecekti. Bu mühendisler subay ve neferlere teknik konular hakkında bilgi vereceklerdi. Mühendishane'nin mezun sayısı tertiblerde ihtiyaç duyulan sayıyı karşılayamadığından, Mühendishane'nin son ve ara sınıflarından "mühendis halifesi" ve "mühendis mülazımı" ünvanı ile de alım yapılacaktı.¹¹⁷ Teknik konulardaki eksikliğin giderilebilmesi adına atılan adımlar, düşünceden öteye gidememiş ve "savaş ilmi", subay kadrosuna yeteri düzeyde öğretilmemiştir. Nizâm-ı Cedid ve Tepedelenli Ali Paşa'nın disiplin görmüş ordularından geriye kalan askerler Asâkir-i Mansûre'ye alınarak,¹¹⁸ talim bilen ve bu eğitimleri daha önce tatbik etmiş kişilerden yararlanılmak istenmiştir.

Askerî masrafların azaltılması maksadıyla Tüfenkhane-i Âmire'de ordunun ihtiyaç duyduğu silah üretimi yapılmak istenmiştir. Üretim alanında da işler planlandığı gibi ya da istenildiği gibi gitmemiştir. Üretilmek istenilen eslihanın istenilen miktarda ve kalitede olmadığını Dâr-ı Şûra-yı Askerî'de hazırlanan 1840 tarihli rapordan anlayabiliyoruz. Ayrıca üretilen silahların birim maliyetinin ithal

¹¹⁴ Yıldız, "Kara Kuvvetleri", s. 101.

¹¹⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s. 297.

¹¹⁶ Avigdor Levy, "Officer Corps in Sultan Mahmud II's Ottoman New Army 1826-1839", **International Journal of Middle East Studies**, Cambridge University Press, Ocak 1971, s. 34.

¹¹⁷ **Askerî Kanunnameler 1826-1827**, s. 16-17.

¹¹⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s. 173.

edilenden daha fazla olması¹¹⁹ hedeflenen iktisâdi ve teknik ilerlemenin sağlanmasını sekteye uğratmıştır.

Yeniçerilere galip gelerek onların taassublarından kurtulan II. Mahmud'un kurduğu yeni orduya duyulan güven, Ruslara karşı 1828-29 savaşında alınan yenilgi sonrasında yerini şüphe ve karamsarlığa bırakmıştı.¹²⁰ Kurulan yeni ordu ile devlet ve millet temsil edilip zaferler kazanılması amaçlanmış olsa da Mansûre ordusunun iç güvenliği sağlayan bir "kolluk kuvveti" görünümünden ileri gidemediğini söyleyen askerî tarihçi Gültekin Yıldız, talim konusunda ise Batı'da prensipleri belirtilen kalabalık orduları düzenli ve savaş hâline fiziksel ve psikolojik olarak hazır tutmak için geliştirilen talim uygulamaları, Osmanlı Devleti'nde ocağın kaldırılması sürecinden itibaren dinin emrettiği bir "vecibe" olarak gösterildiğini söylemektedir.¹²¹ Modern askerî kurumların fikirsel altyapılarına dair görüş bildiren Bröckling; savaşmak, savaşı sevk ve idâre etmek isteyenlerin, ister bir ulus ister bir din üzerinden "*hayali bir cemaat*" kurmadan o işin altından kalkamayacaklarını söylemektedir.¹²² Osmanlı idârecileri, köklü reformların yapıldığı bir dönemde, icra edilmeye çalışılan uygulamaların, kurum ve kişiler tarafınan tepki ile karşılaşmasından çekindikleri için, G. Yıldız ve Bröckling'in gerekçelerini ifade ettikleri, bu tür söylemlere sık sık başvurmuşlardır.

Asâkir-i Mansure ordusunun kurulması ve Redif sisteminin teşkili, Osmanlı Devleti için zorunlu askerlik sistemine geçişte atılan önemli adımlar olmuşlardır. Bu gibi adımların atılmış olmasına rağmen Tanzimat öncesi zorunlu bir askerlik yükümlülüğünden söz etmek mümkün değildir. Zürcher'e göre Tanzimat dönemiyle birlikte genel bir askerlik uygulamasının yürürlüğe sokulabilmesi için, ciddi çalışmalar yapılmış olunmasına karşın zorunlu askerlik sistemi başarılı olamadığı

¹¹⁹ Yıldız, **a.e.**, s. 454-456.

¹²⁰ Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 34. Engelhardt; Sultan II. Mahmud'un kurduğu yeni ordunun ve bunun paralelinde getirdiği idari yeniliklerin yüzeysel ve görünüşte olduğunu söylemektedir. Sultan Mahmud'un ortalama bir zekaya sahip olmasına rağmen, otuz yıl saltanatta kaldığı zaman diliminde başına gelen talihsizliklerin çok az padişahın yaşadığını söyleyerek bir nevi hakkını da teslim etmiştir. Bkz. Engelhardt, **a.g.e.**, s. 31.

¹²¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 6 ve 24.

¹²² Ulrich Bröckling, **Disiplin**, çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008, s. 10.

gibi, “ulus inşasına” da bir katkı yapmamıştır.¹²³ Prusyalı bir bürokrat olan Neithard von Gneisenao, zorunlu askerliğin uygulanmasına dair görüşlerinde; “eğer onlardan bir vatanın güçlü bir şekilde savunulması isteniyorsa, önce yurttaşlara bir vatan yeri, siyasi olarak müştereken ve kendi adlarına söz söyleme hakkı verilmesi gerektiğini” söylemektedir.¹²⁴ Osmanlı Devleti, Avrupalı rakipleri gibi kalabalık bir ordu meydana getirmek için, onların yapmış olduğu gibi “yurttaş askerlik” politikalarına başvurması gerekmektedir. Fakat onların yapmış olduğu gibi tebaasını “vatandaş” statüsüne getirip, haklar ve refah konusunda da bir revizyona gitmesi gerektiği de muhakkaktı. Osmanlı Devleti’nde zorunlu askerlik sistemine geçişin nispeten daha geç uygulanmaya başlanmasının nedenlerinden birisinin de bu devlet-tebaa ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan II. Mahmud, Fransız İhtilali sonrası Avrupa’da yaygınlaşan askeri yöntemlerin uygulandığı bir ordu kurmayı başarmıştı. Kurulan ordu, Avrupa tarzı bir görünüme ve talim yöntemine sahip olmasına rağmen istenilen seviyelere gelememiştir. Sistemin başarılı olabilmesi için İmparatorluğun sonuna kadar çalışmalar devam etmiştir. Fakat ordunun tamamen düzenli ve disiplinli birliklerden oluşturulması mümkün olmamıştır.¹²⁵ Aynı dönemde Osmanlı Devleti’nin en büyük rakiplerinden olan Rusya, Osmanlı Devleti’nden uzun yıllar önce askerî reformlar gerçekleştirmiş ve Avrupa tarzı asker alma yöntemlerine dayalı en büyük ordulardan birini kurmayı başarmıştır.¹²⁶ Bu adapte olunmak istenen sistemi daha başarılı uygulamak, ilerleyen süreçte savaş kazanmada ve rakibe üstünlük kurmada önemli bir etken olmuştur.

19. yüzyılın hemen başında ordu doktoru olarak Osmanlı coğrafyasına görev için gelmiş olan William Wittman; Osmanlı ordusunun geneline bakıldığında, tüm düzensizliklere rağmen en iyi durumdaki birliklerin Yeniçeriler olduğunu, orduya

¹²³ Erik Jan Zürcher, “Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi 1844-1918”, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik 1775-1925**, der. Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003 s. 104.

¹²⁴ Yıldız, **a.g.e.**, s. 135.

¹²⁵ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 103.

¹²⁶ Odile Moreau, **Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu: Askerî Yeni Düzenin İnsanları ve Fikirleri 1826-1914**, çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 5.

Mora, Makedonya bölgesi, Bosna ve bu gibi yerlerden alınan askerlere Arnavut dendiğini, bunların görevlendirildiği piyade birliklerini yine kendi eyaletlerinden gelen subayların komuta ettiğini, dolayısıyla *Türkler ne zaman savaşa kalkışsa* bu eyaletlerdeki erkek nüfusunun azaldığını söylemiştir.¹²⁷ Tıpkı Yeniçeri Ocağı'nın Osmanlı ordusunun ana gücünü teşkil ettiği dönemde olduğu gibi, ocak kaldırılıp Asâkir-i Mansûre ordusu kurulduktan sonra da Arnavut savaşçılar Osmanlı idârecilerinin ihtiyaç duyduyu başıbozuk birliklerin önemli bir bölümünü oluşturmaya devam etmişlerdir.

Osmanlı ordusunun sefer sırasında ihtiyaç duyduğu aylıklı askerleri temin eden Arnavut coğrafyasından, bu tarihten itibaren de paralı asker alımına devam edilmesine karşın, Osmanlı idârecileri Arnavutları bu “alışkanlıklarından” vazgeçirerek düzenli ordunun parçası haline getirmeyi de amaçlamıştır. Fakat merkezi otoritenin hakimiyet kurmakta sorunlar yaşadığı Arnavut coğrafyasından, kurulan yeni orduya üst rütbeli zâbit alınmaması gerektiğini söyleyen Osmanlı idârecileri, askerî yetkiyi elinde bulunduran reis ya da ayanın bölge idaresi için tehdit olacağını ve halka zulüm edeceğini belirtmişlerdir.¹²⁸ Devam eden süreçte, Arnavutlardan genel beklenti, orduya paralı olarak alındıklarında düzenli birlikler kadar yararlılık göstermeleri ve talep edildiğinde düzenli birlikler altında muvazzaf olarak görev yapmalarıydı.

6. Osmanlı Ordusu'nda Paramiliter Birliklere/Ücretli Askerlere İhtiyacın Artması

18. yüzyıl başında Osmanlı askerî gücünü üç önemli grup şekillendirmekteydi. Yeniçeriler, sipahiler ve savaş zamanında orduya dahil edilen paralı askerler, bu üç grup arasındaki güç ve nüfuz mücadelesi, gruplar varlıklarını

¹²⁷ Wittman, **a.g.e.**, s. 136.

¹²⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s. 284; Mansûre ordusu kurulmasının ardından boşalan kadroların yeniden doldurulması konusunda devlet adamları arasında yaşanan rekabetin siyasete ve cepheye yansımalarına dair bkz. aynı eser, s. 276-280.

sürdürdüğü sürece devam etmiştir.¹²⁹ Başbozuk birlikler, kendi silahları ile orduya dâhil olup kıyafetleri ve techizatları ile tek tiplikten uzak düzensiz bir kuvvet meydana getirmekteydiler. Savaşçı bir halk olan Arnavutlar, bu birliklerin önemli bir kısmını teşkil ederek daha önce görülmemiş bir askerî önem kazanmışlardır.¹³⁰ Ocağın kaldırılması ile birlikte artan asker ihtiyacı, paralı birliklerin orduya dahil edilmesi ile kapatılmaya çalışılmıştır. Buna paralel olarak böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması, paralı askerlerin taşradaki nüfuzunu ve önemini artırmıştır.

Mansûre ordusu kurulurken Avrupa’da oluşturulan ordulara karşı koyabilecek düzenli ve tâimli bir ordu kurulması amaçlanmış ve bunun da Batılı orduların uygulamış oldukları askerî sistemlerin/yöntemelerin aynı şekilde uygulanması ile yapılabileceği varsayılmıştı. Asker alma usûllerinin de değiştirilip “Batılılaştırılması” amaçlanmış olmasına rağmen bu dönemde Osmanlı ordusuna asker alma şekli keskin bir dönüşüm geçirmemiştir. Bireylerin düzenli ve dâimi ordularda silah altına alınmaları, askerî bir konu olmasının yanında, asker almanın siyasi, sosyal ve ekonomik boyutları da mevcuttur. Osmanlı Devleti ile reâya arasında Fransa’da olduğu gibi bir vatandaşlık hukuku olmadığından devrim sonrası Fransa’da uygulan asker alma yönteminin Osmanlı coğrafyasında uygulanması pek mümkün değildi.¹³¹ Ahmed Cevdet Paşa’nın daha sonraki dönemde belirttiği üzere, Osmanlı askeri ile Avrupalı askerin savunmak için uğruna savaştıkları “vatan” ikisi için aynı anlamı ifâde etmiyordu.¹³²

Sefer zamanında orduya alınan paralı kuvvetler, kabile reisleri ve ayanlar tarafından küçük askerî birlikler şeklinde teşkil edilerek Osmanlı ordusuna dâhil edilmekteydiler. Düzenli ordulara karşı koyabilecek yeterliliğe sahip olmayan bu birlikler düşmanın üstünlüğüne tanıklık ettiklerinde kolayca firar edebilmekteledir. “*Asıl amaçları mâîşetlerini kazanmak*” olan bu savaşçı gruplar genel olarak dâhil

¹²⁹ Dina Rizk Khoury, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler; Bir Tarihyazımı Çözümlemesi”, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, ed. Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2011, s. 180-181. Bu dönemde Osmanlı piyadesinin büyük bir bölümü, daha çok Anadolu’dan temin edilen levend ya da sekban denilen paralı askerlerden teşkil ediliyordu. Bkz. Nicolle, **a.g.e.**, 19.

¹³⁰ Nicolle, **a.g.e.**, s. 13 ve 21-22.

¹³¹ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 102.

¹³² Ahmed Cevdet Paşa, **Mârûzat**, haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 114.

oldukları orduya farklı bir bağ ile bağlı olmamışlardır. Bizim de çalışmamızın kahramanları olan Arnavutlar, bu sefer zamanlarında orduya dâhil edilen savaşçı grupların önemli bir bölümünü oluşturmuşlardır. Mansûre ordusunun kurulmasından sonra, direkt olarak Osmanlı merkezi tarafından silah altına alınmak istenen bu gruplar *Başıbozuk* olarak adlandırılmıştır.¹³³

Asker ihtiyacının arttığı “seferberlik” dönemlerinde başıbozuk askerlerin yanısıra “nefir-i âm”¹³⁴ askerlerinin “gönüllü” ve “zorunlu” olarak silah altına alınmaları ile asker ihtiyacı karşılanmak istenmiştir. 19. yüzyılın başlarında Arnavut coğrafyasına gelerek gözlemlerde bulunan Smart Hughes; “*Arnavutlar’ın asla asker yazılmadığını, sadece kendi istedikleri zaman orduya dahil olduklarını*”¹³⁵ söylemiştir. Hughes’un Orduya yazılmak olarak kastettiği muvazzaf birlikler olmalıdır. Nitekim devam eden asker ihtiyacı sürecinde Arnavut coğrafyasından nefir-i âm askerî alınması yönünde bir beklentiye girilmemesi gerektiğine Bâbiâli bürokratları kâni olmuşlardır.¹³⁶

Mansûre ordusu kurulmasına rağmen, düzenli ordu kadrolarının istenilen düzeyde doldurulamaması, öncesinde olduğu gibi ücretli askerlere duyulan ihtiyacı devam ettirmiştir. Savaş zamanında orduya dahil edilen düzensiz birliklerin geneli Arnavut, Boşnak, Çerkez ve Kürtlerden mürekkepti.¹³⁷ Tek tip bir görünüm kazandırılması yönünde çalışmalar yapılan orduda, farklı bölgelerden gelen askerler arasında önemli farklılıkların olduğunu söyleyen Eton, bu askerler arasında en iyilerinin Boşnak, Arnavut ve Hırvat askerleri olduğu kanaatinde. Eton’a göre bunlar iri yapılı, savaşmaya meraklı, çocukluklarından beri silahlarla haşır neşir olan insanlardır, sürekli olarak kendi aralarında ve devlet ile mücadele halinde olduklarından savaşmakta mahirdirler ve ayrıca Anadolu’dan gelen askerlerin

¹³³ Yıldız, **a.g.e.**, s. 58-60.

¹³⁴ Bu askerlerin alındığı bölgelere bakıldığında farklı dönemlerde de olsa aynı bölgelerin olduğu görülmektedir; Osmanlı idarecilerinin “asker yatağı” olarak gördüğü ve yoğun olarak asker aldığı bölgeler için bkz. Yıldız, **a.g.e.**, s. 219-223.

¹³⁵ Hughes, **a.g.e.**, s. 99.

¹³⁶ Arnavutlar gibi Ekrad taifesinden de asker alınmasının pek mümkün olmadığı belirtilmiştir. Başıbozuk birliklerin önemli bir kısmını oluşturan bu iki grup düzenli birliklerde ve “zorunlu” bir askerî sistem içerisinde yer almaya pek yanaşmamışlardır: Yıldız, **a.g.e.**, s. 225.

¹³⁷ Aksan, “18. yüzyıl Sonlarında Osmanlı’da Zorunlu Askerlik Stratejileri”, s. 39.

savaştan bir çıkarları yokken, bu insanların evlerini ve ailelerini korumak gibi bir görevleri de vardır.¹³⁸

Paralı birliklere ihtiyaç duyulması ve bu grupların kullanılması yalnızca Osmanlı ordusunda karşılaşılan bir durum değildi. Erken tarihlerden itibaren başvurulan bir yöntem olan ücretli savaşçıların sefer zamanında silah altına alınıp orduya dahil edilmeleri ile sayıları hızla artan orduların asker ihtiyaçları karşılanmak istenmiştir. 18. yüzyılda XIV. Louis'nin ordusuna yaklaşık olarak 650.000 kişi alınmıştı ve bunların bir kısmı zorla askere alınanlar olmakla birlikte, büyük bir kısmı yerli ya da yabancı gönüllülerden teşekkül edilmişti. Fransa'da yaşanan ekonomik zorluklar insanları, geçimlerini sağlamak için orduya yazılmaya sevk etmişti.¹³⁹

Paralı askerler, diğer kullanılan ordularda olduğu gibi Osmanlı ordusunda da “*olağanüstü koşulların kısa süreli çözümü*”¹⁴⁰ olarak görülmekteydi. Kalabalık kitleleri dâimi olarak kışlalarda tutmanın maddi yükünü de hafifleten bu savaşçı grupların ordulara önemli katkıları olmasına rağmen, dönemin paradigması haline gelen düzen ve disiplin kelimeleri ile uyuşmayan hareketleri, yararlılıklarının sorgulanmasına neden olmaktaydı.¹⁴¹ Bu askerleri cephede tutan en önemli güç ise aldıkları aylıklardı. Paraları geciktiğinde ya da savaş süresi uzadığında bu askerleri cephede tutabilmek hiç kolay değildi.¹⁴² Bu paralı savaşçıları genelde kendi istedikleri zaman orduya dâhil oluyorlar, istediklerinde de memleketlerinin yolunu kolayca tutabiliyorlardı. Bu “özgür savaşçıların” muvazzaf birliklerde disiplin altında görev almak yerine, insiyatifin kendilerinde olduğu bir sistem içerisinde yer almayı tercih etmelerine pek şaşırmamak gerekmektedir.

¹³⁸ William Eton, **XIX. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu**, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2009, s. 42-43.

¹³⁹ Parker, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁴⁰ Ali Fuat Örenç, “Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821”, **International Balkan Annual Conference**, vol. 2, Tiran 2012, s. 524.

¹⁴¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 312.

¹⁴² BOA, HAT, nr. 1078/43960-F.

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLARIN OSMANLI ORDUSU'NDA İSTİHDAM EDİLMELERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLANI

1. 19. Yüzyılda Arnavut Coğrafyasının Sosyal ve İdâri Yapısı

İdâri ve iktisâdi güç sahibi yerel liderlerin kontrolündeki aşiretlerin/kabilelerin yoğun olarak yer aldığı Arnavut coğrafyasında, köklü gelenek ve kurallara sahip olan bu kabileler kendi aralarında sürekli rekabet halinde olmuşlardır. Kuzeyde “dağlı” olarak tâbir edilen ve kabile/aşiret yapılanması şeklinde örgütlenen ve kültürel olarak Güneydeki komşularına nazaran, daha içe dönük topluluklar yaşamaktadır.¹⁴³ Kuzeydeki kabilelere Geg/Gega/Kiga denilirken Güneyli toprağa bağlı geniş ailelere ise Tosk/Toska denilmektedir. Özellikle Kuzey bölgelerinde daha yoğun olan dağlık alanlar bölgeyi askerî saldırılara karşı korunaklı kılmaktadır. Bu coğrafi avantajlardan yaralanan kuzeyli Arnavutlar, devlet nüfuzunun bu bölgelerin tamamına sirayet etmesine uzun yıllar mâni olmuşlardır. Dağlık alanların yoğun olmasının yanında, bu duruma bölge insanının sert ve muhafazakar mizacının da etkisi olduğu muhakkaktır.¹⁴⁴

Geniş aileler ve kabilelerin varlığı, güç mücadelelerini ve kabileler arasındaki kan davalarını da beraberinde getiriyordu. Daha çok Kuzeyli kabileler arasında kullanılan ve kan davalarının kurallarının belirlendiği sözlü kanunlar dahi bulunmaktaydı. Kabileler arasındaki bu köklü “kin ve nefret” geleneği, Osmalı idâri sisteminde yaşanan değişimlere paralel olarak daha da körüklenmiştir.¹⁴⁵ Arnavut toplumu arasındaki bu çatışma geleneği Osmanlı ordusu için de sorunlar meydana getirmekteydi. Şöyle ki sergerdeleri idâresinde orduya dahil edilen Arnavut askerler,

¹⁴³ Bozbora, **a.g.e.**, s. 32-34.

¹⁴⁴ Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, **DİA**, c. 3, İstanbul 2012, s. 384-385.

¹⁴⁵ Bozbora, **a.g.e.**, s. 115-117. Arnavut kabileleri arasındaki kan davalarını düzenlemek adına kullandıkları ve “*Lek Dukakin Kanunu*” dedikleri uygulamaya ve Arnavut coğrafyasının kültürel yaşam tarzına dair bkz. Bozbora, **a.g.e.**, s. 31-41.

mücadele halinde oldukları başka kabile ya da bölgeden gelen askerler ile karşılaştıklarında, düşman ile savaşmak yerine kendi aralarında kavgaya tutuştuklarından şikayet edilmekteydi.¹⁴⁶ Sonraki bölümlerde de üzerinde durmaya çalıştığımız konuların başında gelen Arnavutların sahip oldukları sosyal ve kültürel yapı, Osmanlı merkezinin sürekli uğraşmak zorunda kaldığı sorunların arka planını teşkil etmekteydi.

Arnavut coğrafyasının iki önemli grubu olan Kuzeydeki Katolik Gegler ve Güneyli Ortodoks Tosklar arasındaki dini ve kültürel ayrım, yakın dönem tarih yazıcılığında da farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalist dönemde Tosklar daha ön planda yer alırken rejim değişikliğinin ardından Batılılaşma hareketlerinin hız kazandığı dönemde, Gegler önem kazanmışlardır.¹⁴⁷ Arnavutluk'ta farklı lehçelerde konuşulan Arnavutça'nın yanında, Türkçe, idâri dil, Yunanca ve İtalyanca ise ticaret dili olarak kullanılmıştır. Arnavut dilinde Türk, Yunan, Slav ve İtalyan dillerinden geçen birçok kelime kullanılmaktadır.¹⁴⁸ Etkileşimlerin dil ile sınırlı kalmayıp kültürel alanda da yaşanması, Arnavut coğrafyasının kozmopolit/heterojen yapısının daha da çeşitlilik kazanmasına neden olmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde artık nüfusunun çok büyük bir kısmı Müslüman olan Arnavutlar, dini olarak Katolikler ve Ortodokslar ile birlikte üç farklı mensubiyete sahipti.¹⁴⁹ Kuzey ve Güney Arnavutluk'ta köklü geçmişe ve geleneklere sahip olan Geg ve Toskların varlığı, farklılığın bir diğer ayağını teşkil ediyordu. Bunlara ilave olarak ocağın kaldırılması ile birlikte Osmanlı idâresine karşı pek de sıcak bir bakış açısına sahip olmayan Bektâşîlerin varlığı bölge idâresini zorlaştıran unsurlardandı. Fakat değişen sistemlerin ve reformların Arnavutluk'ta da uygulamak niyetinde olan

¹⁴⁶ BOA, HAT, nr. 416/21513-G.

¹⁴⁷ Clayer, **a.g.e.**, s. 5-6.

¹⁴⁸ Clayer, **a.g.e.**, s. 14. Gegler çoğunlukla Sünnî Müslüman ve Katolik Hristiyan, Tosklar ise genelde, Bektâşî ve Ortodokstur. Kuzeyli Gegler İtalyan ve Slav kültüründen etkilenirken Güneyli Tosklar daha çok Yunan kültüründen etkilenmişlerdir. Gegler ve Tosklar arasında lehçe ve kılık kıyafet farklılıkları bulunmaktadır. Güney bölgelerdeki ailelerin parçalanması ya da küçülmeleri daha erken olurken daha dışa kapalı olan Kuzeyli Arnavutlarda durum böyle olmamıştır. Güney bölgelerine nazaran aşiret/kabile/klan tarzındaki toplum yapısını daha uzun süre muhafaza etmişlerdir. Kabile reisleri/liderleri etrafında örgütlenen 40 ile 80 kişiden oluşan temel birimler meydana getirmişlerdir. Arnavut toplum yapısı için ayrıca bkz. Clayer, aynı eser, s. 16-24; Bozbora, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹⁴⁹ Jelavich, **a.g.e.**, s. 91.

ve bunun için çaba gösteren Osmanlı yönetimi, bu kozmopolit yapıyı teşkil eden unsurlarla ayrı ayrı uğraşmak zorunda kalacaktı. Bölgedeki reform çalışmalarına ilk olarak merkezi otorite için tehdit olan ya da olabilecek kişi ve grupların nüfuzlarının kırılmaya çalışılması ile başlanmıştır.

Merkezi bir yönetim şeklini ülke coğrafyasının tamamında uygulamak için çaba sarfeden Osmanlı merkezi yapısı, sahip olduğu güce devlet içerisinde ortak olarak gördüğü askerî grupların, dini teşkilatlanmaların, iktisadi nüfuz sahibi kişi ve toplulukların güçlerini kırarak bu alanlardaki tek söz sahibinin kendisi olmasını istemekteydi. Kendi otoritesine tehdit olarak gördüğü bu grupları yeri geldiğinde bürokratik yollarla, yeri geldiğinde de sahip olduğu askerî gücü kullanarak ortadan kaldırmaya gayret etmiştir.¹⁵⁰ Osmanlı idâresi için tehdit olabilecek sosyal bir altyapıya sahip olan Arnavut coğrafyasında da merkezi gücü kabul ettirmek, devletin bu bölgedeki politikası haline dönüşmüştür. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki temsilcisi olarak görevler almış ve aldığı idâri vazifeler sayesinde de nüfuzunu genişletmiş olan kabile reislerinin varlığı, reform sürecinde bu politikaların önündeki önemli engellerden birisini teşkil etmekteydi.

Osmanlı merkezi için idâri sorunlardan biri de vergilerin toplanma meselesiydi. Özellikle dağlık alanların daha yoğun olduğu Kuzey Arnavutluk'ta bu durum infiallere neden olabilmekteydi. Vergilerin toplanması ve İstanbul'a gönderilmesi hususunda, sık sık problemlerin yaşanması üzerine bu bölgelere askerî hareketler düzenlenerek Osmanlı nüfuzu tesis edilmek istenmiştir. Vergi toplama ve diğer idâri görevlerin resmi olarak bu bölgelerdeki kabile liderlerine ve büyük ailelerin ileri gelenlerine verilmesi ile Arnavut coğrafyasının kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır. Böylesi bir imtiyazın sonucu olarak diğer kabileler ve aileler üzerinde de güç elde etmiş olan bu idâreciler, genişleyen nüfuz alanlarına paralel olarak Osmanlı merkezi için kontrol edilmesi gereken potansiyel asilere dönüşebiliyorlardı. 19. yüzyıldaki iki önemli idâre merkezinden ilki olan İşkodra'da Buşatili Mustafa

¹⁵⁰ Quataert, **a.g.e.**, s. 107.

Paşa varken Güney’de ise Yanya civarında hakimiyet kuran Tepedelenli Ali Paşa bulunmaktaydı.¹⁵¹

Tepedenli Ali Paşa ve İşkodralı Mustafa Paşa örneklerinde olduğu gibi geniş topluluklar üzerinde nüfuz sahibi olan büyük ailelerin ve kabilelerin liderlerine, Osmanlı Devleti tarafından bulundukları bölgenin idâresi verilerek bu ailelerin ve kabile reislerinin yerel güçlerinden istifâde edilmek istenmiştir.¹⁵² Bölge üzerinde hakimiyeti kolaylaştırmak adına Osmanlı Devleti’nin Arnavutluk coğrafyasında uyguladığı bu sistem, diğer kabilelerin kontrolünü kolaylaştırıyor olsa da idâri gücü elinde bulunduran güç sahibi kişilerin ortaya çıkmasına imkan sağlıyordu. 18. yüzyılda tamamen tesis edilmiş olan Sancakların idâre edilme yönteminden Arnavutların askerî karakterleri de etkilenmiştir. Kendi idâreleri altında paralı askerler teşkil edebilen bu yerel güçler, paralı askerlerin önemlerini sürekli korumalarında etkili olmuşlardır.¹⁵³ Orduya asker toplama görevleri de bulunan bu kişiler askerî gücü idâri yetkileri ile birleştirdiklerinde, Osmanlı merkezi için artık yok edilmesi gereken bir düşmana dönüşüyorlardı. İdâresi altındaki bölge halkı ile olan kültürel ya da akrabalık bağları hasebiyle bu gruplar Osmanlı idârecilerine karşı kolayca isyan başlatabilen ve isyanı geniş halk kitlelerine yayabilen kişiler haline gelebiliyorlardı.

Geniş toprakları kontrol eden kabilelerin varlığı, yalnızca Osmanlı merkezi için sorun teşkil etmemiştir. Nüfuz alanını genişletmek isteyen yerel güç sahibi, farklı bir kabile reisi için de tehdit olabiliyordu. Böylesi bir sistem kabileler arasındaki çatışmaları ve rekabeti beraberinde getirmiştir. Kendilerine özgü örfi kanunları ile aralarındaki toplumsal ilişkileri düzenlemek istemişlerdir. Osmanlı Devleti için Arnavut coğrafyasından gelen tehdidin kaynağı genelde, zengin tüccar sınıfı ya da asi köylülerden ziyade, kabile yaşantısının getirdiği güç sahibi aşiret reislerinin varlığı olmuştur.¹⁵⁴ İdâri ve askerî gücü elinde bulunduran bu bölgesel

¹⁵¹ Jelavich, **a.g.e.**, s. 91-92.

¹⁵² Clayer, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁵³ Örenç, “Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821”, s. 503.

¹⁵⁴ Yazar makalesinde kabile/aşiret reislerini tanımlarken Avrupa’da tercih edilen anlamından farklı olarak kullandığını söylediği “feodal bey” ifadesini kullanmıştır: Fshazi, **a.g.m.**, s. 165-166.

liderlerin kendileri için tehdit olduğunu iyi bilen Osmanlı idârecileri bunların varlıklarına tamamen son verememekle birlikte, kendi aralarındaki rekabet ve düşmanlıklardan yararlanmıştır. Osmanlı merkezi, otoritesine tehdit olabilecek kadar güç elde ettiğini düşündüğü bir bölgesel lidere karşı, diğerinin ya da diğerlerinin gücünden istifade etmiştir. Ayrıca kabile reisleri arasında oluşabilecek birlik engellenerek, daha fazla nüfuz elde etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁵⁵

Kabileler/aşiretler arasındaki rekabetlerden yararlanan Osmanlı idârecileri, ittifaklar yaparak kabileler arasındaki dengeyi gözetmişler ve birinin diğerlerine karşı çok fazla “sivrilmesini” istememişlerdir. Birini karşısına aldığıda diğerini yanına alarak birbirlerine destek olmalarını engellemişlerdir. Bölgede meydana gelen ayaklanmalarda bir ayana karşı diğerinin kullanılması dönemin devlet politikası halini almıştır. Devletin uyguladığı bu yöntem, sorunlara kısa vâdeli çözümler getiriyor olsa da Arnavut coğrafyasının da izin verdiği güçlü ve nüfuz sahibi kişilerin devlete karşı bir güç olarak ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Aşağıda bu politikaların coğrafyada uygulanmasında “araç” olarak kullanılan bazı yerel güçlerin, bulundukları bölgede nasıl “özne” haline geldiklerine birkaç örnek verilmiştir.

Vezirlik pâyesi de verilen Vidinli Pazvandoğlunun iktidarına son vermek için Alemdar Mustafa Paşa kullanılırken,¹⁵⁶ Tepedelenli Ali Paşa’nın kendine ait düzenli birlikler oluşturup özellikle Güney Arnavutluk’ta önemli bir güç haline gelmesi üzerine onun nüfuzunun kırılması ve ortadan kaldırılmasında da bir başka yerel güç haline gelecek olan İşkodralı Mustafa Paşa kullanılacaktır.¹⁵⁷ Osmanlı merkezinin uyguladığı bu politika her ne kadar sorunların ortadan kaldırılması adına kesin çözümler getirmese de bölgesel ve kişisel rekabetlerden faydalanan Osmanlı idârecileri, Arnavut coğrafyasının tamamından kendilerine yönelebilecek bir tehdidin önüne geçmiş oluyorlardı. Başka bir ifade ile yerel güç sahibi şahıslar arasındaki rekabet canlı tutularak birleşmelerine engel olunuyordu.

¹⁵⁵ Fshazi, a.g.m., s. 166.

¹⁵⁶ Kemal Beydilli, “Alemdar Mustafa Paşa”, **DİA**, c. 2, İstanbul 1989, s. 364-365.

¹⁵⁷ Turhan, **a.g.e.**, s. 55 ve 266.

Kendisi de benzer bir tabakadan gelen Yanya Vâlisi olan Tepedelenli Ali Paşa, “çetecilik” faaliyetleri yürüten liderleri etkisiz hâle getirerek mevkîsini pekiştirdi ve bir nevî kendisini devlete kanıtladı. Arnavut coğrafyasında nüfuzunu ve otoritesini iyice güçlendiren Tepedelenli Ali Paşa, Avrupalı devletler ile görüşmeler yapacak kadar kudret sahibi olmuştur. Bölgesel isyanların bastırılmasında desteğinin istendiği Ali Paşa, Bâbıalı’nın beklentisini boşa çıkarmış ve Berat ve bazı şehirleri işgal ederek¹⁵⁸ resmen isyan bayrağını çekmiştir. Tepedelenli Ali Paşa, 1821’de patlak veren Rum isyanında Kleft ve Armatoloi¹⁵⁹ gruplarına destek vererek Osmanlı kuvvetlerinin karşısında yer almıştır.¹⁶⁰ Yine aynı şekilde kendileri ile uzun yıllar iyi ilişkiler kurmuş olan Tepedelenli Ali Paşa’yı kurtarmak niyetinde olan Tosk/Toska kabilelerine mensup olan bazı gruplar da Osmanlı ordusunun karşısında Paşa’nın yanında yer almışlardır.¹⁶¹

Tepedelenli Ali Paşa’nın ortadan kaldırılmasının ardından Arnavut coğrafyasının en etkin yerel gücü İşkodralı Mustafa Paşa olmuştur. Merkezi otorite için tehdit olan İşkodra Mutasarrıfı Mustafa Paşa’nın elinden Elbasan ve Ohri sancakları alınarak nüfuzu kırılmak istenmiştir. Bölgesel “iktidarına” ters düşen bu hamleye kızan Mustafa Paşa, Geg kabile reislerini isyana teşvik etmiştir.¹⁶² Sadrazam Mehmed Reşid Paşa, Geg Paşalarının da dâhil olduğu İşkodralı Mustafa Paşa isyanını bastırmak ve bölgedeki anarşiyi sonlandırmak adına bölgeye bir sefer düzenlemiş ve Mustafa Paşa yakalanıp İstanbul’a gönderilmiştir.¹⁶³ Buşati ailesine

¹⁵⁸ Judith Mendelsohn Rood, “Asi Bir Hidiv Olarak Kavalalı Mehmet Ali Paşa-İsyanın Kökenleri”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyân ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 188-190.

¹⁵⁹ Kleft ve Armatoloi gruplarının Rum isyanı’nda aktif olarak verdikleri destek için bkz. Ali Fuat Örenç, **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, Babıalı Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 32-56.

¹⁶⁰ Panagiotis Stathis, “From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries”, **Ottoman Rule and Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation**, ed. Antonis Anastasopoulos-Elias Kolovos, University of Crete, Rethmno 2007, s. 177.

¹⁶¹ BOA, HAT, nr. 401/21044.

¹⁶² Turhan, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁶³ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar**, çev. İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Tunalı, Küre Yayınları, İstanbul 2016, s. 392.

mensup olan İşkodralı Mustafa Paşa, uzun yıllardır bu ailenin yürüttüğü İşkodra mutasarrıflığını yapan son Buşatili olmuştur.¹⁶⁴

İşkodralı Mustafa Paşa ve diğer yerel güçlerin sebep oldukları bu tarzda bölgesel isyanların bastırılmasında, düzenli birliklerin yanında o bölgeden alınan ücretli Arnavut askerlerden de yararlanılmıştır. Kabileler arasındaki rekabetin varlığı, diğer Balkan topluluklarının aksine Arnavut coğrafyasında ortak bir noktada birleşmeyi zorlaştırmıştır. Arnavutların Osmanlı Devleti'nden geç ayrılışının sebeplerinden biri olarak aralarında uzlaşamamayı ve biri diğerinin otoritesini kabul etmeyen kabilelerin varlığını gösterebiliriz. Milliyetçi isyanların arttığı dönemlerde dahi Arnavut coğrafyasında bu tarzda milliyetçi ayaklanmalar meydana gelmiyordu. Milliyetçi isyanlara karşı artık tecrübe kazanmış olan Osmanlı idârecileri de büyük çoğunluğu Müslüman olan Arnavutlardan böylesi bir hamle beklemiyordu ve onları Osmanlı olarak görüyorlardı.¹⁶⁵

Bölgesel liderler ve ayanlar kontrol altına alınarak uygulanan merkezileşme politikaları, Arnavut coğrafyasında asırlardır devam eden bir sistemin varlığı için tehdit oluştuyordu. Güçlü kabilelerin yetki sınırlarının daraltılması anlamına gelen merkezileşme politikaları, Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasındaki bağları zayıflatmıştır.¹⁶⁶ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasındaki ilişkilere zarar veren bir diğer unsur, merkezileşme yönünde atılan adımlar olmuştur. Tepedelenli Ali Paşa ve İşkodralı Mustafa Paşa gibi etrafında kalabalık grupları toplayabilen, güç sahibi kişilerin çıkmasına müsait bir coğrafyaya ve sosyal altyapıya sahip olan Arnavutluk'ta, Osmanlı merkezinin bu tarz politikalar izlemesini iktidarı paylaşmak istememesi olarak yorumlayabiliriz.

Arnavutluk üzerinde devlet otoritesini tesis etmek adına, Osmanlı hükümeti tarafından bölgede uygulanan politikaların nispeten başarısız olmasının nedenlerinden birisi, değişimlerin Arnavut kültürü ve sosyal yapısı ile örtüşmemesidir. Osmanlı Devleti'nin uygulamak istediği Batılı sistemler ve

¹⁶⁴ Mustafa L. Bilge, "Mustafa Paşa, Buşatlı", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 344-345.

¹⁶⁵ Jelavich, *a.g.e.*, s. 393.

¹⁶⁶ Fshazi, *a.g.m.*, s. 167.

yöntemler, bu yenililere karşı açık olmayan Arnavutlar tarafından kabul görmemiştir. Toplumsal karakterlerinden ve alışkanlıklarından taviz vermek istemeyen Arnavutların, son beş yüz yılda geçirdikleri değişimlerin tamamı, sosyalist rejim döneminde yaşananlar kadar köklü olmamıştır¹⁶⁷ diyen Ekrem Bey de Osmanlı döneminde Arnavut coğrafyasında uygulanmak istenen yeni sistemin, “başarı” elde edemediğini ya da Osmanlı değişimlerinin Arnavut kültüründe bir “yozlaşma” meydana getirmediğini kabul etmektedir.

2. Arnavut Askerlerin Mizacı

19. yüzyılda Arnavut görünümü oldukça gösterişli ve silahlarla donanmış bir haldeydi diyen Nicole, Müslüman bir Arnavut’un Hristiyan’a nazaran daha fazla silah taşıdığını söylemektedir.¹⁶⁸ Arnavut coğrafyasında silahların âdeta günlük yaşantının bir parçası gibi görülmesini, sosyo-kültürel alışkanlıkların ya da güvenlik ihtiyacından kaynaklanan “zorunlulukların” bir sonucu olarak yorumlayabiliriz. Gerek kendi aralarındaki rekabet ve çatışma ortamlarından dolayı gerekse de Kuzeydeki komşuları Sırp ve Güneydeki komşuları Rumlar ile olan husûmet münasebetiyle kendisinin ve ailesinin güvenliğini sağlama düşüncesi ile Arnavutların neredeyse silahsız dolaşmadıklarını söyleyebiliriz. Arnavutluk’ta artan ayaklanmalar neticesinde Osmanlı idârecileri, Arnavutların ellerindeki silahların alınması gerektiği fikrini ortaya atmış olmalarına karşın, Arnavutlara yönelik gelebilecek bir Sırp ve Rum tehdidine karşı ahaliyi savunmasız bırakmanın doğru olmayacağı düşünülerek bu fikirden vazgeçmişlerdir.¹⁶⁹

Silahını erkekliği/namusu ile özdeşleştiren Arnavut’un elinden silahının alınmasının, ona yapılmış bir hakaret olduğunu söyleyerek Arnavut karakteri hakkında bilgi veren Ekrem Bey, Arnavutlar ile silahları arasında farklı bir bağın

¹⁶⁷ Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁶⁸ David Nicolle, **Armies of the Ottoman Empire 1775-1820**, ed. Lee Johnson, Osprey Military, London 1998, s. 46.

¹⁶⁹ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 173.

olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁰ Böylesi güçlü bir bağın oluşmasında Osmanlı ordusunda ücretli askerlik yapmanın, Arnavut coğrafyasında bir gelenek haline dönüşmüş olmasının da katkısı olduğu muhakkaktır.¹⁷¹ Sefer zamanında orduya dahil olan bu askerlerin, kendi silahlarını kendilerinin temin etmesi gerekiyordu. Paralı askerliğin bir “iş kolu” halini aldığı Arnavut coğrafyasında silahların, Arnavutların “mesleklerini” icra etmek için kullandıkları bir “enstrümana” dönüşmüş olduğu söylenilebilir.

19. yüzyıl başlarında Arnavutluk bölgesine seyahat ve ziyaretler yapmış olan birçok seyyah ya da araştırmacının gözlemlerde bulunduğu Arnavut coğrafyası hakkında, döneme dair bilgi alma imkanımız mevcuttur. Arnavut karakterine dair bilgiler veren kişilerden olan Lord Byron, bölgeye ve Arnavutlara dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Yerel kıyafeti içindeki bir Arnavut’un ihtişamlı görünüşünden ve Arnavut insanının, cesur, dürüst, sadık fakat acımasız olduğundan bahseden Byron, Arnavut erkeklerinin hepsinin asker olduğunu, ziraî işlerin ise yalnızca kadınlar tarafından yapıldığını söylemektedir.¹⁷² Byron’ın aktardığı bilgilere göre, bölge erkeklerinin silah altına alındığında, zarar gören tarımsal üretim faaliyetlerinin Arnavut coğrafyası için pek geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Osmanlı yönetiminin bölge üzerindeki tasavvurları da Byron’ın söylediklerini destekler niteliktedir. Osmanlı yetkilileri, ziraat ve ticaret ile uğraşmayan Arnavutların başıboş dolaşmalarının yerine silah altına alınıp orduya dahil edilmelerinin daha yararlı olacağını düşünmüşlerdir.¹⁷³

19. yüzyıl başlarında bölgeye giderek Arnavutlar hakkındaki gözlemlerini aktaran bir diğer kişi T. Smart Hughes olmuştur. Hughes, İslam dininin yanısıra Hristiyanlığın da oldukça yaygın olduğundan ve İslam ile iç içe yaşandığından

¹⁷⁰ Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 28 ve 243-244. Balkan kültüründe silah taşımının kahramanlık göstergesi olduğu ve yağma yapmanın hatırı sayılır bir sosyal değere dönüştüğüne dair bkz. Turhan, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁷¹ Savaşçı karakterleri oldukça meşhur olan Arnavutlar, hemen hemen her dönem Osmanlı Devleti’nin itaatsiz Balkan topluluklarına karşı önemli bir gücü olmuştur: Antonina Zhelyazkova, “Bir Tarih Yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar’da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi”, **Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması**, der. Fikret Adanır- Suraiya Faroqhi, çev. Beril İdemen, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 276.

¹⁷² Lord Byron, **Letters and Journals of Lord Byron**, c. 1, New York 1830, s. 157-162.

¹⁷³ Yıldız, **a.g.e.**, s. 235.

bahsetmektedir. Bir ailede iki farklı inancın yaşandığını, aynı evde yaşayan insanların birisi camiye giderken diğerinin kiliseye gittiğini iddia etmektedir. Silah ve Arnavut karakteri arasında da bir bağ olduğunu belirten Hughes, Arnavutların hemen hemen tamamının silahlı olduğunu, birçoğunun uyurken dahi silahlarını yanlarından ayırmadığını ve silahlı bir Arnavut'un üzerinde tüfek, piştov/tabanca, kılıç ve hançer bulunduğunu söylemektedir. Arnavutları âdete kendi ülkesindeki bir “süvari erine” benzetmektedir.¹⁷⁴

Savaşçı ruhları ve kazanma arzusu ile Arnavutlar'ın yabancı devletler için her zaman hazır savaşçılar olduğunu ve savaşın “*bir Arnavut için okul*” olduğunu söyleyen Hughes'a göre, Arnavut askerler genelde kendi bölgelerinde savaşmayı tercih ederler ve orduya yazılmazlardı ancak kısa süreliğine orduya dâhil olurlardı. Arkalarında kendilerini koruyan dağların olduğunu bilirlerdi. Orduya katılmadıkları zor ve sıkıntılı zamanlarda ise kendi ülkesindeki bey ya da kabile reisinin hizmetine girerlerdi. Askere alınmaları gönüllü olmalarına bağlıydı. Aldıkları ücret kahramanlık ve yararlılık durumlarına göre değişmekteydi. Hughes, “*disipline edilmiş askerden*” ziyade, daha çok “*dizginlenemeyen savaşçı*” olarak tanımladığı Arnavutlar'ın üzerinde, komutanların ancak sınırlı bir otorite kurabildiğini ve çoğu zaman sefer esnasında dağılarak evlerine döndüklerini söylemekte ve Arnavut savaşçıların kahramanlıklarının, itaatsizlik ve sadakâtsizliklerinden dolayı zedelendiğini belirtmektedir.¹⁷⁵ Arnavut askerler konusunda Osmanlı kaynaklarında karşımıza fazlaca çıkan meselelerden olan itaatsizlik ve cepheyi terk etme¹⁷⁶ konularında Hughes'un verdiği bilgiler Osmanlı kaynaklarını destekler niteliktedir.

Arnavut coğrafyasında asker ve köylünün hemen hemen aynı anlamı taşıdığını, bu ikisi arasında büyük bir farkın olmadığını söyleyen Henry Holland, bir Arnavut'un günlük kıyafetinin, Yunan ve Romanyalı bir asker'in kıyafeti ile birçok

¹⁷⁴ T. Smart Hughes, **Travels in Sicily, Greece and Albania**, c. 2. London 1820, s. 99-100.

¹⁷⁵ Hughes ayrıca Arnavut askerlerin, güneşin altında uzanıp “uyuşukluk” yapmalarına, yerel sazlarını çalıp sarkı söylemelerine genelde müsamaha gösterildiğinden ve itaatsiz davranışlarından da bahsetmektedir: Hughes, **a.g.e.**, s. 99;

¹⁷⁶ Rus harbi sırasında Arnavut askerlerin düzensiz ve itaatsiz tavırlarından şikayet edilmektedir. Düşmanın güçlü bir taarruzunda fırsat buldukları anda da firar edeceklerinden bahsedilmektedir: BOA, HAT, nr. 1064/43666-A.

benzer noktasının olduğunu söyleyerek askerî karakterin aslında Arnavutların yerel kıyafetlerine dahi nüfuz ettiğini söylemektedir.¹⁷⁷

Savaşçı karakterleri ile ün kazanmış Arnavutların hayatlarının her alanında bu karakterlerinden izler taşıdıklarını görebiliyoruz. Osmanlı idârecilerinin karşılaştıkları sorunların temelini de aslında Arnavutların sahip oldukları bu karakterin disiplin gerektiren bir sistem içerisinde eritilip yeniden şekillendirilmesinin zorluğu oluşturuyordu. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Arnavutları yeni askerî sistemin parçası haline getirmek, Osmanlı Devleti'nin yoğun çaba harcadığı meselelerden olmuştur. Arnavutların düzenli birliklerde kendi kıyafetleri ile yer almalarına göz yumulmuş ve sisteme adapte edebilmek için önemli tavizler verilmiştir.¹⁷⁸

Kendisi de bir Arnavut olan ve Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevler almış olan Avlonyalı Ekrem Bey, Arnavut karakteri hakkında mâlumat verirken Arnavut insanının zıtlıklarla dolu karakterini onu çevreleyen doğadan mı aldığı sorusunu kendisine sürekli sorduğunu söylemektedir. Ekrem Bey yine, binlerce yıllık bir *“kibir ve şiddet”* geleneğinden gelen Arnavut'u ancak yine aynı gelenekten gelen birinin anlayabileceğini söylemekte ve *“halk şarkılarında soyluların, iyilerin ve şefkâtlilerin yeri yoktur, aksine bu şarkılarda intikamcılar, acımasızlar ve zâlimler yüceltilir”* diyerek kendi perspektifinden kendi toplumunun kültürel yapısını ve karakterini tarif etmektedir.¹⁷⁹ Genelde sert mizaçlı olarak tanımlanan Arnavutlar'ın toplum yapısı ve kabileler arasındaki mücadele, bu tabiatlarını şekillendiren önemli unsurlar olmuştur diyebiliriz. Yukarıda aktarmaya çalıştığımız gibi, benzer kültürü

¹⁷⁷ Henry Holland, **Travels in Ioanian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia During the Years 1812 and 1813**, London 1815, s. 68-69.

¹⁷⁸ Henzelmann, **a.g.e.**, s. 166. Benzer tavizler kültürel yapıları konusunda oldukça muhafazakar olan Boşnaklar için de verilmiştir. Düzenli orduya alınan Boşnaklar üniforma ve başlıkları giymeyi reddettiklerinden, bu zorunluluktan bir süre muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır. Ayrıca bkz. Odile Moreau, “19. Yüzyılda Bosna’da Zorunlu Askerliğe Direniş”, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, der, Erik Jan Zürcher, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 148.

¹⁷⁹ Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 42-43 ve 288; Ekrem Bey'in aktardığına göre; bir görüşmede Talat Paşa, Arnavutların imtiyazlı bir konumda olduğunu ve onların tebâ ya da reaya değil onların efendi olduğunu söyleyerek onlardan iyi bir yurttaş ve işçi değil ya âmir veya ondan daha iyi haydut olacağını söylemiştir. Bkz. Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 126-127.

kendisinde farklı şekilde barındıran Gegler ve Tosklar arasındaki farklılıklar, Arnavut karakterindeki zıtlıkların toplumsal alana yansımaları olarak yorumlanabilir.

Frederick Hasluck'un aktardığına göre Gegler ve Tosklar birbirlerini pek sevmemelerine rağmen, Kuzeyli Geg kabileleri, sınır komşuları olan Slavlar'ın bir Tosk'u öldürmelerine asla izin vermezler ve eğer bir Arnavut bir Slav tarafından öldürülürse bunun intikamını almak için bir Geg bir Slav öldürürdü. Fakat Geglerden daha az savaşçı karaktere sahip olan Tosk kendisini böyle bir "mecburiyet" içerisinde hissetmezdi. Bir Bulgar ya da Yunan tarafından öldürülen Geg'in intikamını kendisi almaz ve intikamı onun ailesine bırakırdı. Etnik milliyetçiliğin Kuzey Arnavutluk'ta çok daha yoğun olmasının nedeni Clayer'a göre, Geglerin savaşçı karakterlerinden ziyade, daha çok iki grubun toplumsal yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktaydı.¹⁸⁰ Dağlık arazilerin çok daha yoğun olduğu Kuzey Arnavutluk'ta kabile örgütlenmesi de daha güçlüdür. Coğrafyanın Arnavut karakterinin şekillenmesindeki önemli unsurlardan birisi olduğunu belirtmek gerekir.¹⁸¹

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, düzenli bir ordunun parçası haline getirmenin oldukça zor olduğu sosyal ve kültürel yapıya sahip olan Arnavutları, disiplin altındaki modern bir ordu sistemine adapte etmeyi Osmanlı Devleti'nden daha önce denemiştir. Henüz Osmanlı'ya tâbî bir vali olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa, düzenli birliklerini oluştururken Arnavutluk'tan asker alarak birliklerini savaşmaya aşina olan Arnavut askerlerden oluşturmak istemiştir. Dönemin düzenli ordularının aksine Paşa'nın kurduğu yeni birlikler, disiplinden uzak bir görüntü sergiliyordu. Memleketlerinden uzakta olmaktan hoşnut olmayan Arnavut askerler ücretleri geciktiğinde sık sık ayaklanmalar çıkartıyor ve Mısır'da düzen için tehdit oluşturuyorlardı. Mehmed Ali Paşa disiplinsiz Arnavut askerleri "rabıta" ve "nizam" altına sokmaya karar vermişti. Fakat Fransız tarzı bir kıyafet giyecekleri ve Fransız

¹⁸⁰ Clayer, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁸¹ Benzer bir yorumu Fikret Karcic Bosnalılar için yapmıştır. Karcic; Bosnalıların Osmanlı yenileşmelerine karşı muhafazakar olmalarını, sınır bölgesi olmalarına ve üç taraflarının düşmanla çevrili olmalarına bağlamıştır: Turhan, **a.g.e.**, s. 255.

vâri bir eğitimden geçecekleri söylentisi bile Paşa'ya bir sûikast girişimine neden olmuştur.¹⁸²

Mehmed Ali Paşa bir “asi” olarak kendi birliklerini oluştururken¹⁸³ memleketlerinden kilometrelerce uzak bölgelere savaşmak için getirilen askerlerin ne kadar sakıncalı olduğunu görmüş ve Arnavutlar yerine, birlikleri için gerekli olan askerleri Mısırlı reayadan seçmiştir.¹⁸⁴ Mehmed Ali Paşa, Arnavutları düzen ve disiplin altına alarak modern askerî sistemde bir ordu oluşturamayacağını erken farketmiş ve bu girişiminden vazgeçmiştir. Paşanın Arnavut askerleri disipline etme konusunda ısrarcı olmaması, aynı kültürden geldiği Arnavutları iyi tanıyor olması ile alakalı olabilir. Ayrıca Mısırlı köylülerden kurduğu birlikleri ile kazandığı başarılar, aldığı karar konusundaki haklılığının ve iyi bir idâreci olduğunun kanıtıdır. Mehmed Ali Paşa zorunlu askerlik sistemini uygulamaya koyduğu Mısır'da tüm isyan ve ayaklanmalara rağmen nispeten başarılı olmuştur. Aynı dönemde Osmanlı askerî sistemi de bir değişim ve dönüşüm içerisindeydi. Zorunlu askerlik denemelerinin çok daha geç bir dönemde uygulanmaya çalışıldığı Osmanlı ordusunun büyük bir kısmını hâlâ düzensiz birlikler oluşturuyordu. Bu düzensiz birliklerin önemli bir bölümü de maaşlarını alamadıkları için itaatsizliklerinden şikayet edilen Arnavutlar tarafından teşkil ediliyordu.

¹⁸² Khaled Fahmy, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın “Nizâm-ı Cedid” Ordusunda Çıkan İsyan”, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 202-203. Sûikastten son anda haberi olan Mehmed Ali Paşa bu girişimi boşa çıkardıktan sonra düzenli birliklerini Arnavutlardan kuramayacağını anlamış ve Arnavutlardan “kurtulmak” adına yedi yıl sürecek olan Vahhâbi ayaklamasının bastırılması için Arnavutları çöllere sürerek kaderlerine terk etmiştir. Mehmed Ali Paşa kurmak istediği düzenli orduyu büyük oranda Araplardan oluşturmak istemiştir. Sultan Mahmud'un kendisine rakip olarak gördüğü Mehmed Ali Paşa Osmanlı Devleti'nden çok daha önce zorunlu askerlik sistemini uygulayarak ordusunu kurmuştur. Asker almaya başladıktan on yıl kadar sonra “düzenli” ve “talimli” ordusu yaklaşık 130.000 kişiden oluşmaktaydı. Bkz. Fahmy, **a.g.e.**, s. 206-208.

¹⁸³ Benzer tarihlerde, benzer argümanları kullanarak benzer askerî reformlar yapan Sultan II. Mahmud ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın farklı sonuçlar almalarının değerlendirilmesi için bkz. Fahmy, **Paşa'nın Adamları**, s. 261-270.

¹⁸⁴ Jane Hathaway, “Merkezileşme-Ademi Merkezileşme: Doğu, Batı'ya Karşı”, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 20.

3. Savaş Karakterinin Değişimi: Münferid Savaşçıdan Talimli Nefere Geçiş

Osmanlı ordusunda modernleşme sürecinde motto haline gelen talim ve nizam/disiplin kelimelerinin temel amacı esasında insan bedenini ve zihnini kontrol altında tutma isteğidir. G. Yıldız’a göre, *“gün içinde ve gün aşırı olarak sürekli yeniden üretilen talim rejimi, askerînin zihnini bünyesindeki bütün yıkıcı/yok edici dürtü ve hislerin kolonizasyonuna savunmasız bir şekilde açar; onu melankolik bir iklim içine sokar; ondaki yersizyurtsuzluk, sahihsizlik, merkezsizlik zannını arttırır ya da ortaya çıkartır. Silaya biyolojik ve fiziki mebdeye hasreti, yani anneye, sevgiliye ve doğup büyüdüğü memlekete dönüş arzusu olarak dışa vurulan bu hissî tecrübe, eğer en yakındaki gerçekliğin sahibi olarak görülen otoriteye bir isyan ya da inşa edilmiş sosyo-politik gerçeklik alanından cismen fırlarla çıkış yolu bulamazsa, ölüm ve dönüş arzularının içe ya da dışa yöneltilmesi ile neticelenir. Kişinin kaçma ve dönüş güdülerinin bilinç dışı olarak kendi içine yönelmesi intiharı; kendi dışına yönelmesi ise kıtali yani düşman birliklerinin fizikî varlığını ortadan kaldırmayı beraberinde getirir.”*¹⁸⁵ Dolayısıyla talim ile “ehlîleştirilen” nefer, parçası olduğu “puzzle”ın görüntüsünü bozmadan, bütün içerisindeki varlığının farkında olarak kendisini içgüdülerinden soyutlamış bir şekilde tüm enerjisini düşmanın imhası için sarf etmek mecbûriyetindedir.

Modern askerî sistemler ordu içerisindeki bireyleri, kişisel yeteneklerini cepheye yansıtan kahramanlardan ziyade, yalnızca verilen emirlere itaat eden neferlere dönüştürmeyi amaçlamıştır.¹⁸⁶ Neferlerin yanısıra subay zihnini de şekillendiren sistem, subay zihnini esnek, toleranslı, hissi ve sezgisel olmaktan ziyade daha çok disiplinli, katı, mantığa dayalı ve bilimsel düşünen rasyonel bir yapıya dönüştürmüştür.¹⁸⁷ Özne konumundaki bireyin nesne haline getirilmesinin amaçlandığını söyleyebileceğimiz modern askerî sistemler ile devlet otoritesinin

¹⁸⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s. 327-328.

¹⁸⁶ Fahmy, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁸⁷ Huntington, asker zihninin niteliğine, özelliğine ve tutumuna göre üç genel kabulün olduğunu belirtmektedir. Bizim atıfta bulunduğumuz bilgi ise, vasıflarına ve özelliklerine göre olan ikinci gruba aittir: Huntington, **a.g.e.**, s. 84;

dışarıda olduğu kadar, ülke içerisinde tesis edilmesine gayret edilmiştir. Döngüsel bir işleyişe sahip olan askerî yapı, bu şekilde herhangi bir eleştiri almadan varlığını korurken ihtiyaç duyduğu asker temini konusunda da sorun yaşamamış olacaktı.

Askerî sistemlerdeki değişimlere paralel olarak ordunun toplum inşasındaki rolüne atıfta bulunan Bröckling ordusu, “*itaatkâr askerlerin yanı sıra, güvenilir işçiler ve yasalara saygılı vatandaşlar üreten bir okul*” olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁸ Askerî disiplin altına girerek askerî bir eğitim alan birey, bulunduğu sistem içerisinde her alana yansıyan devlet gücüne tanıklık etmiş olur. Vazifesini yerine getirdikten sonra ait olduğu topluma tekrar döner ve ordudaki hiyerarşik düzene benzer şekilde tesis edilmiş olan kurum veya meslek gruplarındaki yerini alır.¹⁸⁹ Bu şekilde rasyonel bir nesne haline getirilmeye çalışılan birey, idâresi kolay homojen toplum yapısının bir üyesine dönüştürülmüş olur.

Askerî bir iş yüküne dönüşen ve “*askerî uzmanlık gerektiren askerlik mesleğinin*” sonlandırıldığı “*karmaşık bir makineye benzeyen*” zorunlu askerlik sistemini¹⁹⁰ “münferid” ve “özgür” yaşamına tehdit olarak gören bireyler, daha önce tatbik etmedikleri bu sisteme girme konusunda pek de istekli olmamışlardır. Batılı bir sistemin Doğulu toplumlar üzerinde uygulanması ise daha karmaşık sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Düzenli ve dâimi ordularda görev yapmamak uğruna bireyler, zorunlu askerlikten kurtulabilmek için uzuvlarını dahi fedâ etmişlerdir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın birliklerinde oldukça yaygın bir uygulama olan ön dişleri kırma, tetiğin çekildiği işaret parmağını kesme gibi eylemlerin önüne geçilmek için sert tedbirler alınmıştır. Mehmed Ali Paşa, “disiplinli” birliklerindeki bu gibi eylemleri engellemek adına, düzen karşısında tehdit olan bu kişilere ömür boyu hapis ve idâm cezaları uygulamıştır.¹⁹¹ Başvurulan

¹⁸⁸ Bröckling, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁸⁹ Mesleklerdeki uzmanlık seviyeleri rütbe hiyerarşisine göre belirlenirken, kurumlardaki statü ise görev hiyerarşisine göre belirlenir: Caforio, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁹⁰ Caforio, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁹¹ Fahmy, **Paşa’nın Adamları**, s. 98-100. Askerlikten kaçmak için kendisini sakatlayan bir askere, karısı ve annesin yardım ettiğini öğrenen Mehmed Ali Paşa’nın kadınların köy girişinde asılmasını emretmesine dâir bkz. Fahmy, **a.g.e.**, s. 127.

cezalar ile bu gibi düzen karşıtı eylemler ortadan kaldırılarak sistemin sekteye uğramaması amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti ile benzer tarihlerde benzer askerî reformlara girişen Mehmed Ali Paşa da kurduğu birliklerinde, bireyleri düzenli ordunun parçası haline getirme konusunda tıpkı Osmanlı idarecileri gibi büyük isyanlarla karşılaşmıştır. Bir kısmı askerî bir kısmı köylü isyanları olan bu düzen karşıtı eylemleri, benzer yollar ile bastırıp farklı yaptırımlar uygulamıştır. Paşa'nın düzenli birliklerinde önceliği itaat ve disiplini sağlamak olmuştur. Köylerde meydana gelen isyanları bastırmak için yine o köylerde yetişmiş olan askerleri göndermiş ve Mısır Ulusal Arşivindeki hükümet yıllıklarını kaynak gösteren Fahmy'nin belirttiğine göre; bu askerler isyana karışan kendi babalarını dahi vurmaktan çekinmemişlerdir.¹⁹² İsyan hareketlerinin özellikle asker alma konusunda yaşandığı Mehmed Ali Paşa'nın birliklerine, 1822 tarihinde Fellahları dâhil etmek istenmiş, 3 yıllık bir görev süresi ile bâzı vergilerden muaf tutulacaklarına dair belge verilmesine rağmen, katı bir sistem içerisine girmeye yanaşmayan ahalinin direnişi ile karşılaşmıştır. Sistemin meşrulaştırılması için sık sık başvurulmuş bir argüman hâline gelen askerliğin dinin emrettiği bir vazife olduğu söylemleri de istenilen etkiyi yapmamıştır.¹⁹³

Osmanlı idârecilerin zihinlerinde Mehmed Ali Paşa'nın Mısırlılar üzerinde yaptığı gibi, Arnavutları zorunlu bir askerlik sistemine dâhil etmekten ziyade, onları düzenli birliklerin parçası haline dönüştürmek vardı. Fakat Arnavutların seçtikleri ve icra etmekte direttikleri paralı askerlikte, genel olarak “çalışma” dönemlerini kendileri belirliyor ve şartların kendileri için uygun olmadığını düşündükleri zamanlarda da “iş bırakma” yani firar veya cepheyi terk etme yoluna başvurabiliyorlardı.¹⁹⁴ Osmanlı idârecilerinin sık sık şikayet ettikleri konuların başında, Arnavutların orduya yalnızca alacakları aylıklar için katılmış olmaları gelmekteydi. Osmanlı ordusunda istihdam edilen Arnavut askerler ile ordu

¹⁹² Fahmy, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın “Nizam-ı Cedid” Ordusunda Çıkan İsyan”, s. 212-214.

¹⁹³ Fahmy, **Paşa'nın Adamları**, s. 96-97.

¹⁹⁴ Bunların “din ve imanları akçe olduğundan her şeyi irtikab edecekleri huzur ve celi olduğunu, şu vech ile beyandan maksudum... ma'azallah akçe için göz göre kala-i hakaniyeyi terk ve feda edecekleri cibillette” oldukların şikayet edilmekte ve “işlemiş aylıkları için” her şeyi yapabilecekleri söylenmektedir: BOA, HAT, nr. 411/21403-F.

arasındaki en güçlü bağın alacakları paralar olduğunu iyi bilen Osmanlı idârecileri, bu savaşçı Arnavutların ücretlerini vaktinde ödeyemediğinde bu askerlerin sebep oldukları sorunların nedenini, “din” ve “devlet” için savaşmamalarına bağlamaktaydılar. Osmanlı askerî sisteminin toplum inşası için uygun bir kurum haline dönüştürülememesi, Arnavutlar gibi düzenli askerî birliklere girmeyi reddeden toplumları, sisteme dahil edip nizami orduların neferi haline getirmeyi zorlaştırmıştır. Bunun yanı sıra ordunun ihtyaçlarını karşılayacak büyüklükteki bir iktisâdi sisteme sahip olmayan Osmanlı Devleti aylıklı olarak istihdam ettiği Arnavut askerlerin maaşlarını ödeme konusunda da büyük zorluklar yaşamıştır.

Arnavutların ya da diğer aylıklı askerlerin, ücretlerini alamadıkları zaman iş bırakma ve firar gibi neden oldukları sorunlar, bundan önceki dönemlerde de meydana gelmesine karşın, askerî yenilenmeye gidildiği dönemdeki kadar büyük infiallere neden olmamıştı. Düzenli birliklerle beraber savaşan bu askerlerin modern savaş tekniklerini yerine getirme konusundaki yetersizlikleri, çok daha göze çarpar olmuştu. Bu yetersizlikleri itaatsizlik ile birleşince şikayetlerin oranı da buna paralel olarak artıyordu. Dolayısıyla bu başıbozuk askerleri düzenli ve eğitimli birliklerde istihdam etmek gerekiyordu. Fakat kalabalık gruplar halinde ve düzen içerisinde hareket etmesi zorunlu olan ordulara, bu gayrinizami savaşçıları adapte etmek ve onları sistem içerisinde barınabilecekleri hale dönüştürmek hiç de kolay değildi.

Arnavut coğrafyasında olduğu gibi kabilevi örgütlenmenin güçlü olduğu sosyal ve kültürel yapıya sahip olan toplumlarda, özgür askerlerin disiplinli neferlere dönüştürülmesi çok daha zordu. Bu yüzden Arnavutlardan gelebilecek tepkilerden çekinen idâreciler, değişen askerî sistemleri onlara aşamalı olarak adapte etmeye çalışmışlardır. Bölgede oluşturulacak Redif birlikleri ile modern askerî tekniklerin tedrici olarak öğretilbileceği düşünülmektedir.¹⁹⁵ Belirli periyotlarda bulundukları bölgelerde talime/eğitime tabi tutulacak Arnavut askerlerin zihninde, sistemin aslında “iyi” olduğu fikri uyandırılmak istenmekteydi. Bu şekilde düşünceleri değiştirilen kişiler artık tâlimi bir angarya olarak görmeyecek ve düzenli orduya girme konusunda bu kadar katı olmayacaktı.

¹⁹⁵ BOA, HAT, nr. 681/33184-D.

Tebaayı kontrol altına almanın en güzel yolu onların “*fikirlerine zincir vurmak*” olduğunu söyleyen J. Servan; ancak bu şeklide onların efendisi ve yol göstericisi olunabileceğini belirtmiştir. Demirden zincirleri ise “*aptal bir despot’un*” kullanacağını, doğru ve daha etkili olanın, onları kendi fikirleri ile zincirlemek olduğunu eklemiştir.¹⁹⁶ Osmanlı Devleti’nin de böylesi bir değer üzerinde tebaa ile uzlaşması gerekmektedir. Avrupa ordularında milli değerler üzerinden kurulan bağ, Osmanlı gibi kozmopolit/heterojen yapıya sahip devletler için kurulması kolay hatta mümkün değildi. Bu olumsuz şartların paralelinde Avrupalı birçok orduya asker alımında uygulanan genel askerlik yükümlülüğünün, Osmanlı Devleti’nde daha geç uygulanmaya başlanması ve nispeten daha fazla problem ile karşılaşılması böylesi heterojen yapının sonucudur. Modern askerî sistemlerin uygulanabilmesi için, ahalinin devletin kontrolü altında yani Servan’ın tabiriyle “fikirleri” devlet tarafından yönlendiriliyor olması gerekiyordu. İngiliz General Sir Hamilton modern askerî sistemin getirisi olan genel askerlik yükümlülüğünü; “*belirli bir tipte insan zihni ve vücudu yaratmak için dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük araç*”¹⁹⁷ olarak yorumlamış ve aslında toplum inşasının bir aracı olduğunu söylemiştir.

4. Osmanlı Ordusu’nda Muvazzaf Askerler Yerine Mevsimlik Savaşçıların Tercihi Zarureti

Kendi aralarındaki mücadelelerden silahlı çatışmalara âşına olan Arnavutlar,¹⁹⁸ muvazzaf birliklerde ve kışlalarda dâimi askerlik yerine, daha çok *sergerdelerinin* komutası altında aylıklı olarak silah altına alınabilmişlerdir.¹⁹⁹ Böylesi bir iş yükü Arnavutlar için çok daha az sorumluluk yüklüyor ve daha

¹⁹⁶ “When you have thus formed the chain of ideas in the heads of your citizens, you will then be able to pride yourselves on guiding them and being their masters. A stupid despot may on strain his slaves with iron chains; but a true politician binds them even more strongly by the chain of their own idea”: Michel Foucault, **Discipline and Punish: The Birth of the Prison**, Fransızdan çev. Alan Sheridan, New York 1995, s. 102-103.

¹⁹⁷ Mehmet Hacısalıhoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş: Ordu-Millet Düşüncesi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Ağustos 2007, s. 62.

¹⁹⁸ Antonis Anastasopulos, “Kaos Kivılcımının Çakılması: Osmanlı’nın Karaferye Bölgesinde Ayanlar Arası Çatışma ve Devlet Müdahalesi 1758-1759”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berkay, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010. 133-134.

¹⁹⁹ BOA, HAT, nr. 351/19838.

münferid bir ortam sağlıyordu. Fakat Osmanlı idârecileri açısından, daha az sorumluluk alan ve disiplinden uzak bu savaşçı grupların varlığı sorun teşkil etmekteydi. Daha doğru bir ifade ile paralı asker olarak orduya dahil olan grupların, düzenli birlikler haline getirilememesi problemin önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Yeniçeri Ocağı'nın kalıdırılmasının ardından Mansûre ordusunun kurulması ile birlikte Arnavutların bu orduya entegre edilmesi istenmiş olsa dahi öncesinde olduğu gibi aylıklı asker olarak istihdam edilmişlerdir. 1832 tarihinde düzenli ordu için Arnavut coğrafyasından başarılı bir şekilde asker yazıldığına²⁰⁰ dair, Osmanlı idârecilerinin merkeze yazmış oldukları bir tezkire mevcut ise de bu askerlerin orduya sorunsuz şekilde dahil edilmelerine ve akibetlerine dair herhangi bir belgeye tesadûf edilememiştir. Aynı tarihte başlayan ve Mısır ordularına karşı yapılan savaşta ise çok sayıda Arnavut askerî aylıklı olarak istihdam edildikleri mâlumumuzdur.²⁰¹

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemlerinden itibaren orduda paralı (ücretli) asker olarak görev yapan Arnavutlar²⁰² için, bir yaşam tarzı ve iş koluna dönüşmüş olan paralı askerliğin yerine düzenli ordularda disiplinli nefer olarak görev yapmak ve hiç de kolay değildi. Yine aynı şekilde Osmanlı idârecileri için de Arnavutları, düzenli ordunun uyumlu bir parçası haline getirmek de kolay olmayacaktı. Hatta İmparatorluğun sonuna kadar da bunu başaramayacaklardır. Arnavutlardan düzenli orduya asker almak, her dönem sorunlara ve ayaklanmalara sebep olmuştur. Ayaklanmalar ve asker celpeleri arasında hemen hemen her dönemde bir paralellik söz konusudur.²⁰³ Bu durumun farkında olan Osmanlı idârecileri, “*Giga Paşalarından hiçbir şiddet haberleri yoğiken, birden bire asker ihracına dâir emr-i âli gönderilmek lazım gelse, bölgede anların dahi*” ayaklandığından ve bir sonraki

²⁰⁰ 1832 tarihinde “*Arnavutluktan tahrir olunan Asâkir-i Mansûre için akdemce taraf-ı hazret-i Serdar-ı Ekremiden matlub buyurulan bin adet tüfenk ve ol miktar çanta ve palaska tanzim*” edilmesi İstanbul’a bildirilmiştir: BOA, HAT, nr. 308/18225.

²⁰¹ Arnavut ve Bosna askerleri toplandıktan sonra gemiler ile nakledilmişlerdir: BOA, HAT, nr. 371/20377.

²⁰² Uyar-Erickson, **a.g.e.**, s. 171-173.

²⁰³ Rumeli Valisi Mustafa Nuri Paşa'nın, Üsküp'ten düzenli orduya asker toplaması görevlendirdiği Mehmet Paşa, Üsküp'ten asker almanın mümkün olmadığını anlamış ve ahaliyi de böyle bir niyetin olmadığını ikna etmeye çalışmıştır. Bölgedeki gelişmeleri Canning'e rapor eden Blunt, bu durumun isabetli bir karar olduğunu aksi taktirde bütün Arnavutların silaha sarılacağını söylemektedir: Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 167-168.

“*emr-i cedîde*” ilan edilene kadar da sükûnet sağlanamadığından şikayet etmektedirler.²⁰⁴

Asker almada karşılaşılan sorunlar, her an bir isyana dönüşme potansiyeli taşımaktaydı. Mesela Rumeli’de 1833 tarihinde Tepedelen civarından muvazzaf birliklere asker alınması için yapılan çalışmalar, Osmanlı hükümetinin uzun süre meşgul olmak zorunda kaldığı ayaklanmalara sebep olmuştu. Yanya’da görevli olan Binbaşı İzzet Ağa’nın aktardığı bilgilerde, Sadrazam Mehmed Reşid Paşa’ya göre, buradan düzenli ordu için asker almak mümkün değildi. Fakat bölgeden başıbozuk asker istendiği kadar temin edilebilirdi. Yürütülen faaliyetler neticesinde Mansûre alaylarına asker yazılma başarısı gösterilmesine rağmen, meydana gelen ayaklanmalar Osmanlı yöneticilerini oldukça zor durumda bırakmıştır. Ayaklanmaya liderlik eden âsiler, Asâkir-i Mansûreye yazılan Arnavutların bir kısmını kaçırıp bir kahveye sığınmayı başarmışlar ve “*biz hep hemşehrilerimizi nizâmından çıkaracağız*” diyerek düzenli orduya asker alınmasına karşı çıkmışlardır.²⁰⁵

Arnavutların asker celbine karşı direnmeleri bundan sonraki dönemlerde de devam etmiş, yaşanan bu olay gibi birçok vaka daha cereyan etmiştir. 1836 tarihinde Zekeriya Paşa’nın²⁰⁶ Ohri ve Elbasan civarından asker yazımı için yürüttüğü çalışmalarda, “*Arnavutluk milletinin haşin mizacıları mâlum ise de*” bu bölgede herhangi bir ayaklanmaya neden olmayacağı düşüncesi ile yeni kurulan Redif teşkilatına Arnavutlardan bir tabur asker alınmasına karar verilmişti.²⁰⁷ Redif birliklerinin kurulmasının ardından, Arnavut askerlerin düzenli orduya dahil edilebilmeleri için yürütülen faaliyetler hız kazanmış olmasına rağmen istenilen başarı elde edilememiştir. G. Yıldız’ın, “*taşradaki şiddet potansiyelini, işsizlik primi*

²⁰⁴ BOA, HAT, nr. 922/40083.

²⁰⁵ “*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye için buradan âdem virilmez, lakin başıbozuk ne kadar asker istenilür ise gönderilmek mümkündür*” diyen Reşid Mehmed Paşa, Arnavutların paralı askerlik yerine muvazzaf birliklerde istihdamının çok zor olduğunu ortaya koymaktadır: BOA, TS. MA. e, nr. 670/28.

²⁰⁶ Zekeriya Ahmed Paşa, Osmanlı ordusunda Ferik rütbesine haiz oldu. 1836 tarihinde vezâretle Rumeli Valisi olan Zekeriya Paşa ardından Niş, İzmid, Diyarbakır ve Sayda Valiliği yaptı. 22 Nisan 1842’de vefat eden Zekeriya Paşa, Mehmed Süreyyâ’nın aktardığı bilgilere göre kahraman ve çalışkan bir kişiliğe sahipti: Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmanî**, c. 2, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, Sebil Yayınevi, İstanbul 1996, s. 472.

²⁰⁷ BOA, HAT, nr. 681/33184-D.

ile kontrol altında tutma çabası” olarak yorumladığı Redif teşkilatına asker alınması konusunda, Arnavutlar yine *istisnayı* oluşturmuşlardır.²⁰⁸

Askerlik mesleğini icra ederek maiyetlerini kazanan Arnavut askerlerin bu işi yapmalarındaki en önemli unsur aldıkları aylıklarıydı. Arnavut askerlerin sefer zamanlarında kazandıkları ücret muvazzaf bir askerden daha az değildi. Asâkir-i Mansûre ordusun ilk savaş tecrübesi olan 1828-29 Rus savaşında orduya alınan paralı askerlere aylık 30 kuruş verilirken²⁰⁹ Mansûre ordusunda görev yapan bir piyadeye ödenen maaş ise aylık 20 kuruştur. Düzenli orduya dahil olmaları ile birlikte, sefer zamanında cephe savaşmanın yanında barış dönemlerinde talim gibi bir iş yükünün altına gireceklerini bilen Arnavut askerler için bu durum geri durmaları adına yeterince geçerli bir sebeptir. Buna ilave olarak muvazzaf askerliğin fiziksel ve psikolojik dezavantajlarını unutturacak maddi bir getirisinin olmaması da düzenli orduya girme konusunda isteksiz olmalarının nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Ücret karşılığı askerliğin bir meslek ve bir gelenek haline dönüştüğü Arnavut coğrafyasında, bu alışkanlıklarından vazgeçmeleri için Arnavutlara önemli tavizler de verilmiştir. Örneğin 1842 yılında asker almak için yapılan çalışmalarda, Osmanlı ordusuna başbozuk Geg savaşçılardan asker alınması için çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştır. Düzenli orduya dahil olmaları halinde, üniforma giyme zorunluluğu Arnavut askerler için kaldırılmış, ilk yıllar sadece kendi bölgelerinde görev yapmalarına ve kendi bölgelerinden gelen subayların idâresi altında bulunmalarına müsaade edilmiştir. Ayrıca düzenli orduya asker toplama konularında görevli memurlara yardımcı olan kabile reislerine ve onların oğullarına da önemli rütbelere verilerek devlet ile olan bağların güçlendirilmesi ve sistemin kalıcı olması istenmiştir.²¹⁰

Mansûre ordusu kurulduğunda 12 yıl olan görev süresi, askere alınan eşhasın bu süre içerisinde sivil hayata dönememeleri, ticaret ile meşgul olamamaları ve

²⁰⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s. 258-260.

²⁰⁹ Yıldız, **a.e.**, s. 225.

²¹⁰ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 165-166.

evlenememeleri²¹¹ Arnavutlar için pek cazip bir hizmet/iş türü değildi. Her ne kadar ilerleyen dönemlerde bu uygulamadan vazgeçilmiş olsa da Arnavutların yaklaşımında ciddi bir değişim meydana gelmemiştir. Yeni ordunun getirdiği sistemin içinde barındırdığı disiplin düşüncesi, askerleri “*maddi-manevi tüm varlıkları*” ile sisteme bağlı kalmalarını zorunlu kılıyordu. Dişlisi oldukları makinanın çalışmasını değiştirmeye kalkışmadıkları sürece de sistemin güvenilirliği devam etmiş oluyordu.

Düzenli orduların askerler üzerindeki disiplin aracı olan talim, Arnavutlar nezdinde angaryadan çıkartılıp askerlik mesleğinin bir parçası haline getirilmek istenmekteydi. Arnavutlardan Mansûre ordusu için asker almak adına yoğun çaba sarfetmiş olan Zekeriya Paşa, *Asâkir-i Redifeye* alındıktan sonra “*yine mahallelerinde bulunacaklarından bu vesileyle talimi öğrenip*” yavaş yavaş düzen ve disiplinin Arnavutlar üzerinde kurulacağını düşünmekteydi. Osmanlı toplumdaki bireylerin tamamına, düzenli ordunun üyeleri oldukları fikrinin aşılması adına önemli bir adım olan Redif birlikleri aracılığı ile Arnavutların da artık değişen sisteme adapte edileceğini kabul edilmekteydi. Osmanlı askerî yetkilileri, bulundukları bölgelerde yaşamlarını devam ettiren bu askerlerin, kendi bölgelerindeki talimler ile disiplinli ordunun düzenli askerleri haline getirileceklerini öngörmekteydiler. Düzenli orduya asker alımı için “*nüfus tahriri*” yapılması gerektiğini söyleyen Zekeriya Paşa Ayrıca Ohri ve İlbasan/Elbasan’dan Redif askeri almak yerine Asâkir-i Mansûre alayları için asker almanın daha doğru olduğunu İstanbul’a bildirmektedir.²¹² Zekeriya Paşa’nın asker alma çabaları tam anlamıyla olmasa dahi kısmen başarı sağlamıştır.

Avrupa ordularından, fes ve onlara nazaran daha bol pantolonları dışında ayırt etmenin pek kolay olmadığı²¹³ Mansûre ordusunda hizmet etmek ve Avrupa ordularında olduğu gibi üniforma içinde “Frenk tâlimi” yapmak, kültürü ile kıyafeti

²¹¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 176.

²¹² Zekeriya Paşa, “*sair mahallelerde (Ohri ve İlbasan) icra olunmuş ise de bunlardan redif yazılmaktansa meselen noksan olan alaylara verilmek üzere mansûre tertibiyle celbi sûret-i ehven add olunmasıyla tahrir*” edilmelerinin gerektiğini söylemektedir: BOA, HAT, nr. 1246/48336.

²¹³ Yıldız, **a.g.e.**, s. 385.

arasında sıkı bir ilişki bulunan Arnavutlar için yıkılması gereken bir tabu durumdaydı. Düzenli orduya girme hususuna direnmelerini göz önünde bulundurduğumuzda, bu tabuyu yıkma hususunda pek de istekli olmadıklarını söyleyebiliriz. Öncesinde olduğu gibi Tanzimat sürecinde de Arnavut coğrafyasından asker alınması konusunda, halktan gelen direnişin nedeni daha çok muvazzaf asker alınmak istenmesine olmuştur. Tanzimattan sonra dahi paralı asker olarak orduda yer almak Arnavutların tercih ettiği yöntem olmuştur. Düzenli orduya asker almak için, Geg reisleri ile görüşmeler yapan Osmanlı idârecileri, kabile reislerine düzenli ordu için her aileden iki asker alınması gerektiği talebini iletmişlerdi. Ancak bunun mümkün olmadığı söyleyen kabile reisleri, yalnızca aylıklı asker olarak her aileden iki asker alınabileceğini bildirmişlerdir.²¹⁴ Kabile reisleri 1839 öncesinde olduğu gibi sonrasında da Arnavutların, Osmanlı ordusunun paramiliter birlikleri olarak kalmalarını, yani mevcut konumlarını korumalarını istemişlerdir.

İngiltere'nin Selanik Konsolosu Charles Blunt'ın İstanbul Sefir'i Stratford Canning'e gönderdiği rapor ve mektupların bir kısmına eserinde yer veren Heinzelmann'ın aktardığı bilgilerden, Arnavut coğrafyasında özellikle Tanzimat sonrası asker almak için ne gibi faaliyetlerin yürütüldüğüne dair fikir edinebiliyoruz. Blunt, Osmanlı idârecilerinin düzenli birliklere Üsküp'ten asker toplama girişimlerinin ardından, Üsküp müftüsünün bir fetva yayınladığını ve bu fetvada "*bir nizamiye askerîni öldürmenin bir gavuru öldürmek ile eşit olduğunu*" beyan ettiğini iddia etmektedir.²¹⁵ Blunt'ın raporundaki iddiası tashihe muhtaç olsa da Arnavutların muvazzaf askerlik ve bu askerlere bakış açılarının hiç de olumlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasında modern anlamda idâre edene ve yönetilene çeşitli sorumlulukların yüklendiği bir devlet-reaya ilişkisinden bu dönemde söz edilememesinden dolayı, ortak bir değer üzerinde uzlaşmak ya da o değeri meydana getirmek Osmanlı Devleti için hiç de kolay değildi. Böylesi bir ortak değer olmayışı, her iki tarafın beklenti ve teleplerini sınırlı bir zeminde

²¹⁴ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 168.

²¹⁵ Heinzelmann, **a.e.**, s. 123.

karşılmasını zorunlu kılıyordu. Modern ordulardaki askerlerden çok daha özgür olduğunu varsaydığımız 19. yüzyıl Arnavut savaşçılarının özgürlükleri önünde engel olabilecek bir sistem içerisinde, devlet ile gönüllü olarak böylesi bir ilişkiye girmek konusunda mesafeli olmalarını kabul edilebilir bir durum olarak görebiliriz. Arnavut askerler, zaman ve iş yükünün kendi kontrollerinde olmadığı bir sistem yerine, inisiyatifin kendilerinde olduğu gayrinizami birliklerde yer almayı tercih etmişlerdir.

5. Osmanlı Ordusu'nda Aylıklı Arnavut Askerlerin İstihdam Gerekçeleri

Osmanlı ordusunda sefer zamanında asker ihtiyacının karşılandığı kabile/aşiret güçleri önemlerini hep korumakla birlikte, hiçbir zaman merkezî bir konumda olmamışlardır. Bu grubun önemli bir kısmını askerlik mesleğinde uzmanlaşmış ve profesyonel olarak bu işten para kazanır konumda olan Arnavutlar teşkil etmişlerdir.²¹⁶ Osmanlı idârecileri tarafından, Arnavutların nizami birliklere karşı pek başarılı olamayacakları öngörülmesine rağmen, *nefir-i âm* askerlerinden daha yararlı olacakları ve herkes tarafından bilinen savaşçı şöhretlerinin dahi düşman üzerinde tesiri olacağı düşünülerek Osmanlı ordusunda istihdam edilmişlerdir.²¹⁷

Yeniçerilerin Osmanlı ordusunun ana kuvvetini oluşturduğu dönemlerde, ordu ile seferlere katılan Arnavut askerler ocağın lağvedilmesinden sonra da önemlerini korumuşlardır. Ocağın kaldırılmasının ardından kurulan Asâkir-i Mansûre ordusunun her ne kadar düzenli ve eğitilmiş olsa da ordu niteliği ve sayısının sahaya yansımaları düşünülen ile aynı olmamıştır. Devam eden bir isyanla o isyanın sonunda yapılacak savaş arasındaki olağanüstü bir dönemde teşkil edilen yeni ordunun, eksik kadrolarının istenilen seviyelerde doldurulması daha uzun zaman alacaktı. Hâl böyle olunca Rum isyanında olduğu gibi Mansûre ordusu kurulduktan sonra, 1828-29 tarihinde Rus ordusuna ve Mısır Valisi Kavalalı

²¹⁶ Lucassen-Zürcher, a.g.m., s. 5-9.

²¹⁷ BOA, HAT, nr. 419/21666.

Mehmed Ali Paşa birliklerine karşı yapılan savaşlarda da Arnavut askerlere ihtiyaç duyulmuştur.²¹⁸

Sefer zamanında kendi silahları ile orduya dahil edilen başıbozuk Arnavut savaşçılara, Yeniçeri sonrası ihtiyaç duyulmasının en önemli sebebi, ordunun artan asker talebi ve çeşitli nedenlerle boşalan kadroların muvazzaf birliklerle doldurulamamasıdır. Mansûre ordusunun teşkil edilmesinin üzerinden hayli zaman geçmesine karşın ordu kadrolarındaki asker sayısı ve niteliği ne Avrupalı rakiplerine muadildi ne de diğer bir tehdit olan Mehmed Ali Paşa'nın birliklerine karşı koyabilecek seviyedeydi.²¹⁹ Her ne kadar Osmanlı idârecileri yeni bir ordu yapılmasına yönelik çalışmalar yaparken ordunun tamamen düzenli ve eğitilmiş birliklerden oluşması istenmiş olsalar da bu amaçlarına ulaşamamışlardır. Hemen hemen her dönem asker ihtiyacı hissedilmiş ve ordunun asker açığı ücret karşılığında geçici olarak silah altına alınan aylıklı Arnavutlar ve diğer başıbozuk gruplar ile kapatılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı ordusunun eksik kadroları için askere ihtiyaç duyulmasının yanı sıra, Arnavut askerlere ihtiyaç duyulmasının bir nedeni de “aşiret örgütlenmesi” ile birlikte ellerinde silahları olan ve “potansiyel tehdit” olarak görülen “gayrinizami birliklerin” kontrol altında tutulmak istenmesi olmuştur. Bu savaşçı toplulukların toplumsal düzene tehdit olmalarını engelleme düşüncesi, silah altına alınmalarında bir başka etkidir. Rus harbi için Yanya, Avlonya ve Kalkandelen'den toplanacak paralı Arnavut savaşçıların orduya dahil edilmeleri ile Osmanlı idârecileri tarafından, “*Arnavutluğun bir nevi fesaddan kurtulmuş olacağı*” düşünülüyordu.²²⁰ Osmanlı hükümeti Arnavutları cepheye sevk ederek hem onların askerî kabiliyetlerinden yararlanacaktı, hem de bu savaşçı topluluklara “iş sahası açarak” bölge güvenliğini sağlamış olacaktı.

²¹⁸ BOA, HAT, nr. 346/19712-D.

²¹⁹ 1828-29 Rus savaşını istisna kabul edersek, kurulmasının ardından uzun diye kabul edilebilecek bir zaman geçmesinin ardından Mısır kuvvetlerine karşı yapılan savaşlarda dahi düzenli ordu sayısı istenilen miktara ulaşamamıştır: Yıldız, **a.g.e.**, s. 208.

²²⁰ BOA, HAT, nr. 1020/42622.

Osmanlı ordusuna alınan Arnavut savaşçıların askerî yararlılıklarının yanı sıra, ahali için tehdit olmamalarının istenmesi, görüldüğü üzere istihdam gerekçelerinden birisiydi. Düzenli ordunun yanında istihdam edilen bu savaşçı grupların enerjilerinin farklı alanlarda kullanılmaması amaçlanmıştır. İstihdam edilmedikleri zamanlarda yağma ve talan yaparak anarşiye sebep olabilen bu silahlı gruplar, düzenin bozulması adına bir tehdit oluşturabildiklerinden dolayı orduya dahil edilerek böylesi durumların önüne geçileceği düşünülüyordu.²²¹ Böyle bir durum söz konusu olmakla beraber potansiyel tehdidi kontrol altında tutma isteği istihdamın ana gerekçesi olmamıştır. Bu tarz yorumlar genelde Arnavutlardan düzenli birliklere asker almak için çaba gösterildikten sonra netice elde edemelemediği zamanlarda yapılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı idârecilerinin Arnavutlardan aylıklı asker almayı “ehven-i şer” olarak gördüklerini söyleyebiliriz.

Muvazaf askerlerden farklı olarak kıyafet, teçhizat ve emeklilik gibi masrafları olmayan Arnavut savaşçılara, sefer dışında herhangi bir ödeme yapılmadığından bu “geçici savaşçılar” mâlî olarak da Osmanlı Devleti’ne avantajlar sağlamışlardır.²²² Sadece sefer zamanlarında orduya alınan bu grupların, Osmanlı Devleti’ne maddî olarak ve azalan sorumluluklar açısından bir katkı sağladığı açıktır. Fakat bu gibi kısa vadeli getirilerinin yanında aylıklı askerlerin varlığı, toplum inşaaı için bir araç haline gelen modern askerî kurumların başarısı önünde engel olmuştur. Askerî sistemin işleyişinde sorun olabilmelerinin yanında, bu grupların sevk ve idâresi oldukça zor olduğundan Osmanlı Devleti’ne ilave olumsuz getirileri olabiliyordu. 1806-1812 Rus savaşında Anadolu ayanlarından toplanması istenen askerlerin ancak onda biri cepheye ulaştırılabiliyordu. Sefer zamanında toplanan bu askerlerin gideceği bölgeler uzak olduğunda, silah altına alınmaları ve cepheye sevk edilmeleri oldukça güç bir hal alıyordu.²²³

Anlaşıldığı üzere köylerde ve dağlık bölgelerde yaşayan askerler eğitimsiz olsalar dahi zor koşullara dayanabilecekleri için ve doğal bir askerî kabiliyete sahip

²²¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 235 ve 148.

²²² Yıldız, **a.g.e.**, s. 148.

²²³ Yıldız, **a.e.**, s. 160.

olduklarından iyi savaşıtlardı.²²⁴ Gayrinizami savaşıtlarda ve kabilelerin neden oldukları isyanları bastırma konusunda başarılı olan bu askerler kendi bölgelerinde ve yakın coğrafyalarda kullanıldıklarında nispeten daha az sorunla karşılaşılıyordu.²²⁵ Fakat daha uzun süre ve nizami kuvvetlere karşı yapılan savaşıtlarda uzak bölgelere gönderilen Arnavut askerler, yararlılıklarından çok disiplinsiz hareketleri ile anılıyordu. Düzenli birlikler karşısında başarılı olma ihtimâli pek fazla olmayan bu topluluklara, Osmanlı ordusunun nizamî birliklerinin sayısı ve niteliği istenilen seviyeye ulaştırılamadığından, İmparatorluğun sonuna kadar ihtiyaç duyulmuştur.²²⁶

Osmanlı Devleti açısından bu grupları istihdam etmenin birkaç farklı gerekçesi varken Arnavutlar açısından durum bu kadar karmaşık ve sistematik değildi. Onların orduya dahil olmalarındaki en önemli unsur sefere iştirak ettikleri süre zarfında alacakları aylıklarıydı. Mansûre askerlerine nazaran daha iyi olan aylıkları bu dönemde genel olarak piyadeler için 30 kuruştı. Sevk olundukları bölgenin uzaklığı ve şartların zorluğuna göre aldıkları bu aylıklar 40 kuruşu bulmaktaydı.²²⁷ Orduya dahil edilip cepheye sevk olunduktan sonra ise, genelde her iki tarafta birbirinden pek hoşnut kalmıyordu. Alacaklarını zamanında tahsil edemedikleri için bir nevi “iş yavaşlatma eylemi” yapan Arnavutlar, ücretlerinin ödenmediğinden şikayet ederken Osmanlı idârecileri ise özellikle düzenli kuvvetler karşısında kolay dağıldıklarından ve alacakları aylıkları geçiktiğinde ortaya çıkan itaatsiz hareketlerinden şikayet etmekteydiler.²²⁸ Benzer şikayetlerin sonraki seferlerde de her iki taraf adına tekrarlanmasına rağmen, Arnavutlar mâişetlerini kazandıkları ücretli askerliği icra etmeye gönüllüken ordu kadrolarını istedikleri ölçüde teşkil edemeyen Osmanlı yöneticileri ise bu savaşıtlı gruplara muhtaç durumdaydı. Hâl böyleyken iki taraf arasındaki münasebeti, simbiyotik ilişki olarak

²²⁴ Lucassen-Zürcher, a.g.m., s. 10.

²²⁵ Ocağın kaldırılmasının ardından Bosna’da başlayan isyanda kullanılan Arnavut askerler, isyanı başarılı bir şekilde bastırmışlardır: BOA, HAT, nr. 422/21745.

²²⁶ Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, s. 103.

²²⁷ Mehmed Ali Paşa’nın birliklerine karşı yapılan 1832 tarihindeki savaşta, yaşadıkları bölgeden oldukça uzak bir coğrafyaya getirilen Arnavutların aylıkları 30 kuruş olarak zikredilirken Arap coğrafyasının daha uzak bölgelerinde istihdam edilecek olanların aylıklarının 40 kuruşa çıkartılacağı belirtilmiştir: BOA, HAT, nr. 419/21666.

²²⁸ BOA, HAT, nr. 1075/43942-A.

tanımlamak yanlış olmayacaktır. Gerek Osmanlı idârecileri gerekse Arnavutlar yaşanan sıkıntılardan şikayetçi olmalarına rağmen, her iki grup da karşılıklı olarak çıkarları doğrultusunda birbirlerinden istifade etmeye çalışmışlardır.

6. Arnavutlardan Asker Alınmasında Arnavut Liderlerin Rolü

Osmanlı Devleti'nde sefer zamanlarında ücretli asker toplama işi yerel idârecilere ve bölge ileri gelenlerine bırakılmıştı ve bu kişiler aracılığı ile gerçekleştiriliyordu. Savaş zamanında orduya dahil olan başıbozuk askerlerin aylıkları devlet hazinesinden karşılanıyordu.²²⁹ 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı merkezinin, taşrada yoğun olarak hissedilmeyen otoritesinin boşluğu bu bölgelerdeki güç sahibi kişilerce doldurulmuştur. Arnavutluk'ta ise orduya destek sağlayacak askerler, idâri yetkileri elinde bulunduran yerel güç sahibi kişiler ya da kabile reisleri marifetiyle temin edilmekteydi. Sefer sırasında ihtiyaç duyulan asker miktarı, bu yerel idarecilerin topladıkları geçici savaşçılar ya da kendi maiyetlerindeki askerler ile karşılanıyordu. Kendi idâresi altında birlikler teşkil edebilen bu yerel güçlerin sahip oldukları kuvvetler, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa örneğinde olduğu gibi modern manada düzen ve disiplin sahibi birliklere dönüşebiliyordu.²³⁰

Osmanlı askerî sistemindeki değişimleri anlatmaya çalıştığımız bölümde değindiğimiz üzere 18. yüzyıl ile birlikte asker toplama işleri, Osmanlı otoritesinin daha az hissedildiği taşrada yerel idâreciler mârifeti ile yürütülmüştür. 19. yüzyılın başlarından itibaren merkezileşme politikalarının neticesinde, asker toplamada taşra ayanına duyulan ihtiyaç giderek azalmış ve asker alma işlemleri merkezden gönderilen görevliler vasıtasıyla yürütülmek istenmiştir. İmparatorluğun büyük bir bölümünde nispeten de başarılı olunmuştur.²³¹ Ancak Arnavutluk'ta asker toplama işlemleri, kendi toplumsal yapısının el verdiği şekilde halledilmeye çalışılmıştır.

²²⁹ Aksan, "Savaş ve Barış", s. 126.

²³⁰ Tepedelenli Ali Paşa'nın öldürülmesinin ardından, birliklerinden geriye kalan modern askerî sisteme dair bilgi sahibi olan kişilerden, Mansûre ordusunda yararlanılmak istenmiştir: Yıldız, **a.g.e.**, s. 173.

²³¹ Donald Quataert, **a.g.e.**, s. 107.

Arnavut coğrafyasındaki güçlü kabile ve aile yapısı, bu kabile ve aile liderlerine büyük kitleler üzerinde söz söyleme imkanı sağladığından, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde dahi bu liderlerin aracılığı ile asker alınabilmiştir.²³²

Arnavutlar'ın yalnızca silah kullanımı konularında eğitilmiş olduklarını söyleyen Wittman'ın aktardığı bilgilere göre, sefer zamanında hizmetlerine ne zaman talep gelse Arnavutlar paralı asker olarak yollara düşmeye hazırlardı. Çocukluklarından itibaren zorlayıcı egzersizlere alışkın olduklarından çevik oluyorlar ve üstlendikleri bu görev onlara karakterlerine uyan “*vahşi hırçınlık*” şöhreti getiriyordu. Askere alınırken bir paşa ya da bir lidere bir miktar para veriliyor ve karşılığında belirli miktardaki askerî belirli bir süre silah altına almak mümkün oluyordu.²³³ Gerek paralı asker temininde gerekse düzenli orduya asker yazılmak istendiğinde, sosyal statülerinin getirisi olan güçlerini Osmanlı yöneticilerine karşı kullanan kabile reisleri ya da geniş ailelerin beyleri, mevcut konumları uzun süre daha korumayı başarmışlardır.

Osmanlı ordusunda istihdam edilen Arnavut askerler ile Osmanlı askeri yetkilileri arasında arabuluculuk vazifesi yapan ve asker temin eden Arnavut kabile reisleri, iki güç arasındaki konumlarını uzun süre korumuşlardır.²³⁴ Asker almak için Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi görevliler İstanbul'dan gönderilmiştir. Fakat merkezden gönderilen bu görevliler asker temini için aşiret reisleri ve bölge ileri gelenleri ile pazarlıklar yapmak zorunda kalmışlardır.²³⁵ Sosyal bağları hasebiyle bölgede söz sahibi olan bu reislerin, ahali üzerindeki tesiri Osmanlı idârecileri tarafından bilindiğinden, fertler ya da aileler ile değil de bu ileri gelen kişiler ile muhatap olunmaktaydı. Yüzlerce yıldır devam eden bir uygulama olan sergerdelerin idâresinde aylıklı asker alma geleneği, Osmanlı Devleti tarafından her ne kadar sonlandırılmak istenilmiş olsa dahi bu uygulamaya devam edilmiş ve asker

²³² Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 168-169.

²³³ Wittman, savaşı karakterlerinin yanında, ahlak dışı diğer nitelikleri olarak Arnavutlar'ın birer usta haydut olduğunu da söylemektedir: Wittman, **a.g.e.**, s. 136-137.

²³⁴ Erdem, **a.g.m.**, s. 220.

²³⁵ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 168.

alınması gerektiğinde güvenilebilecek nüfuz sahibi kişilerin yardımına ihtiyaç duyulmuştur.²³⁶

Osmanlı ordusuna muvazzaf ya da aylıklı asker alınmak istendiğinde aracılıklarına başvurulmuş kabile reisleri, ortadan kaldırılarak düzenli orduya asker alımı kolaylaştırılmak ve direkt merkezin kontrolünde yürütülen bir faaliyete dönüştürülmek istenmiştir.²³⁷ Tanzimat döneminde dahi asker toplama konularında, bu yerel güçleri ikna ve râzı etmek zorunda kalan Osmanlı idârecilerinin bölgedeki otoritesine tehdit olan bu liderler, düzenli orduya asker temini gibi konularda da sorunlar meydana getirmekteydiler. 1839 sonrası dönemde düzenli birlikler için Arnavut coğrafyasından asker temin edebilmek önemli bir politika haline gelmişti. Örneğin Üsküp'ten nizamiye birlikleri için asker almak isteyen Osmanlı yöneticileri, kabile reisleri ile biraraya gelerek asker alma usûllerindeki değişimlerin artık Arnavut coğrafyasında da uygulanması amaçlanmıştır. Görüşmeleri yürüten Hayreddin Paşa ve kabile reisleri arasında çıkan tartışmanın ardından, yaşanan çatışmada otuz nizamiye askerî öldürülmüştür. Hayreddin Paşa ise şehirden güçlkle uzaklaştırılmıştır.²³⁸

Kabile reisleri ile iş birliği yapma ve aracılıklarına ihtiyaç duyma durumu, Osmanlı ordusuna zorunlu askerlik uygulamaları ile asker almak için çaba gösterildiği çok daha geç dönemlerde de devam etmiştir. Zürcher'in ifadesi ile Arnavut coğrafyasında görüntüden ibaret olan zorunlu askerlik uygulamalarında alınacak askerleri aşiret reisleri seçmekte ve göndermekteydi.²³⁹ Osmanlı merkezi için bu aşiret reislerini devre dışı bırakmak hiç kolay olmamıştır. Asker alma faaliyetlerinin merkezden gönderilen memurlar aracılığı ile yürütülmek istenmesine karşın, toplumsal bağlarından dolayı bu kabile reislerinin yardımına ihtiyaç

²³⁶ Arnavutluk'tan Mansûre ordusu için nizami asker temini konusunda yürütülen çalışmalarda, "*Arnavud askerlerin tedârik ve intihabına dair teşebbüsde üzerlerine mu'temed bir adamın başbuğ*" tayin edilerek onun kontrolünde asker alımının gerçekleştirilmesi planlanmıştır: BOA, HAT, nr. 419/21666.

²³⁷ Yıldız, **a.g.e.**, s. 239-240.

²³⁸ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 168.

²³⁹ Zürcher, "Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi", s. 93.

duyulmuştur. Sık sık çatışmalar yaşansa da uzlaşma yolunun tercihi genelde kabul gören yöntem olmuştur.

Düzenli Osmanlı ordusunun kurulmasından iki yıl sonra Ruslara karşı yapılan 1828-29 savaşında büyük başarıların beklendiği Mansûre ordusuna takviye olarak Arnavutlardan çok miktarda ücretli asker alınmıştır. 1828 tarihinde bölgeden toplanan askerin yetersiz olduğunu düşünen Osmanlı idârecileri, öncesinde olduğu gibi yine Arnavut beylerinden daha fazla asker teminini talep etmişlerdir. Toplanan askerlere ödenecek paraların yanında, bu beylerin kendileri için hizmetleri karşılığında mülk ve arazi talepleri de olmuştur. 1821’de başlayıp yaklaşık olarak on yıl devleti meşgul eden Rum isyanı ve isyanın arkadından gelen savaş, Osmanlı Devleti’ni oldukça sıkıntılı bir durumun içerisine düşürmüştür. Bu durumdan yerel Arnavut liderler istifade etmeye çalışmışlardır.²⁴⁰

Bölge ve ahali üzerindeki nüfuzları münasebetiyle asker temininde yardımlarına ve arabuluculuklarına ihtiyaç duyulan Arnavut liderlerin bu konumlarını, içinde bulundukları toplumun sosyal ve kültürel yapısı meydana getirmekteydi. Arnavutluk’ta olduğu gibi kabile örgütlenmesinin ve geniş ailelerin etkin olduğu diğer bölgelerde de benzer yöntemler uygulanmış ve bu aşiret reislerinin nüfuzlarından yararlanılmak istenmiştir. Kabile/aşiret tarzı yaşam şeklinin yaygın olduğu Mehmed Ali Paşa idâresindeki Mısır, asker alma konusunda aşiret reislerinin refakat ettiği bir diğer yer olmuştur.²⁴¹ Osmanlı idârecileri gibi Mehmed Ali Paşa da bölge ileri gelenlerinin nüfuzundan yararlanarak birlikleri için gerekli olan askeri herhangi bir isyan ile karşılaşmadan temin etmek istemiştir. Arnavut coğrafyasında olduğu gibi aracı vazifesi gören bu yerel otoriteler, her ne kadar modern askerî sistemlerin bireyler üzerinde uygulanması için bir engel konumunda olsalar da sosyo-kültürel yaşantılarının bir getirisi olarak bağlı oldukları toplum üzerinde etkili olan iradelerine uzun yıllar başvurulmak zorunda kalınmıştır.

²⁴⁰ Hakan Erdem, “Perfidious Albanians and Zealous Governors; Ottomans, Albanians, And Turks in the Greek War of Indipendence”, **Ottoman Rule and Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation**, ed. Antonis Anastasopoulos-Elias Kolovos, Univesity of Crete, Rethmno 2007, s. 228-229.

²⁴¹ Faymy, **a.g.e.**, s. 101-104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSU'NDA ARNAVUT SAVAŞÇILARIN İSTİHDAMI VE YAŞANAN SORUNLAR

1. İsyân Bastırma ve Cephe Savaşlarında Arnavut Savaşçılar

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı akabinde Osmanlı ordusu yeniden şekillendirilmiş ve bu ordunun düzenli, eğitilmiş ve ülkenin her bölgesinden alınan askerlerden müteşekkil olması amaçlanmıştır. Fakat yüzyılın başlarından itibaren yaşanan toprak kayıpları, orduya asker sağlayacak kaynakları sınırlandırdığından, mevcut imkânlardan daha iyi istifade edilmesini zorunlu kılmaktaydı. Osmanlı idâresi altındaki Gayrimüslim reaya, nüfusun önemli bir kısmını oluşturmalarına rağmen orduda istihdam edilmeleri pek mümkün olamamıştır. Özellikle Tanzimat süreci ile birlikte Gayrimüslim reayadan asker alınmak istenmiş olsa dahi donanmadaki kısmi istihdam ve bazı istisnalar dışında başarı sağlanamamıştır.²⁴² Düzenli ordunun kurulmasının ardından askerlik, Mansûre ordusunun ve bu orduya ilave olarak silah altına alınan gayrinizami grupların yerine getirdiği bir vazifeye dönüşmüştür.

Yeni askeri sistemden beklentilere uygun olarak Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ile neferler bedensel ve zihinsel olarak modern askeri anlayışa uygun hâle getiriliyorken yalnızca sefer zamanında istihdam edilen paralı gruplar böylesi bir eğitime tâbi tutulmuyorlardı. Dolayısıyla hedeflenen ideale ulaşılabilmesi için onların da düzenli askerlere dönüştürülmesi gerekmektedir. Fakat askerlik mesleğini icra ederek geçimlerini sağlayan Arnavut askerler örneğinde olduğu gibi bu “zanaatkarlar”, sistematik ve kendilerini sınırlayan şartlar altında çalışan “işçilere” dönüşme konusunda istekli değillerdi. Bu gayrinizami grupların düzenli orduya dahil

²⁴² Mansûre ordusunun kurulmasının ardından, Hristiyan Kazaklardan bir birlik teşkil edilmiş fakat Gayrimüslimlerin orduya alınmaları konusunda bundan ileri gidilememiştir: Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 62-63. Gayrimüslimlerin orduya intisabı çok daha geç dönemlerde 1909 tarihinde çıkartılan kanun ile gerçekleştirilebilmiştir: Yıldız, **a.g.e.**, s. 109.

olma konusunda pek gönüllü olmamaları, her iki grubun savaşlarda ve iç güvenliğin sağlandığı isyan bastırma faaliyetlerinde uzun yıllar yan yana görev yapmalarını zorunlu kılmaktaydı.

Arnavutların düzenli birliklerin parçası haline getirilmeleri, sürecin devamında yaşanacak sorunların temelini oluşturuyordu. Onları talimli askerlere dönüştürmek için farklı politikalar izleyen Osmanlı hükümeti, aynı zamanda eksik olan ordu kadrolarını da sefer zamanlarında, Arnavutlardan ücretli asker olarak doldurmaya çalışıyordu. Bu şartlar altında Mansûre ordusunun yetersiz mevcudunun bir neticesi olarak Rus ordusuna ve Mehmed Ali Paşa birliklerine karşı yapılan savaşlarda on binlerce paralı Arnavut askerden yararlanılmıştır.²⁴³ Düzenli birlikler karşısında fazla bir direniş gösteremeyen bu paralı askerlerden, itaatsizliklerinden ve kolay dağılmalarından dolayı pek memnun kalındığını söyleyemeyiz.²⁴⁴ Fakat bunların iç isyanlar ve ayaklanmaların bastırılması konusunda daha başarılı oldukları açıktır. Mesela Bosna’da meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasında gösterdikleri başarıdan dolayı Osmanlı idarecileri, Arnavutlara iltifatlarda bulunmuştur.²⁴⁵

Bosna’nın ardından Arnavutların gayrinizami kabiliyetlerinin kullanılmak istendiği bir başka stratejik bölge Trablusgarp olmuştur.²⁴⁶ 1835 tarihinde Trablusgarp’ta başlayan ayaklanmaların bastırılması ve bölgenin yeniden “*taht-ı nizama sokulması için*”, Arnavutlardan üç-dört bin kadar asker talep edilmiştir. Ücretli olarak görev yapacak olan askerler aylıklarının bir kısmını hanelerine “*harçlık bırakmak*” istediklerinden ücretlerini peşin talep etmişlerdir. Daha çok kendi memleketlerinde istihdam edilmek isteyen bu askerler için, memleketlerinden oldukça uzak yerlerde görevlendirilmeleri pek hoşlarına giden bir durum değildi. Gemiler ile nakledilecek olmaları yine problemin farklı bir boyutunu teşkil

²⁴³ BOA, HAT, nr. 371/20377-B.

²⁴⁴ BOA, HAT, nr. 1075/43942-A.

²⁴⁵ BOA, HAT, nr. 422/21745.

²⁴⁶ Trablusgarp’da meydana gelen ayaklanma ve devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi için bkz. Cemal Atabaş, **Trablusgarp Eyaleti’nde Merkezi İdarenin Tesisi ve Şeyh Guma İsyanı (1835-1858)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul-2017.

ediyordu.²⁴⁷ Kara seferlerinde istihdam edilen bu askerlerin, uzun bir deniz yolculuğunu kabul etmelerinin ancak ulufelerinin peşin verilmesi ile mümkün olacağını söyleyen Osmanlı idârecileri, ödeme yapılabilmesi için para talebinde bulunmuşlardır.²⁴⁸ İsyanlarda ve savaşlarda istihdam edilen Arnavut askerlerin, askeri yetkililer ile yaşadığı sorunların başında, aşağıda daha detaylı anlatmaya gayret edeceğimiz üzere hizmetlerinin karşılığında talep ettikleri ücretlerin geç ödenmesi gelmektedir.

Arnavutların düzenli orduya alınmaları için yürütülen faaliyetlerin devam ettiği 1839 sonrasında da hem paralı asker olarak hem de düzenli orduda hizmetlerine başvurulmuştur. Arnavut coğrafyasından asker almak için çalışmalar yürüten Osman Nuri Paşa ve Yakup Paşa, Toskların yaşadığı bölgelerden muvazzaf asker almak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bölgelerden asker almanın zor olduğunu daha önce tecrübe etmiş olan Osmanlı Paşaları, bir isyan hareketi olabileceğini öngörmüşlerdir. Olası bir çatışma ihtimaline karşı dağlık arazilerde nizamiye askerlerinin pek başarılı olamayacaklarını varsayarak, Geglerden 1.000-1.500 kadar paralı asker alarak olası bir isyan hareketine karşı önlem almak istemişlerdir.²⁴⁹

Görüldüğü üzere nizami orduların savaş kabiliyetlerine pek uymayan dağlık arazilerde yapılan gayrinizami çatışmalarda, bu tür savaş tarzını yıllardır tatbik eden Arnavutlar'dan paralı asker olarak uzun yıllar istifade edilmiştir. Bu örnekte olduğu gibi kendi bölgelerindeki isyanları bastırmada dahi paralı Arnavut askerler öncesinde olduğu gibi kullanılmaya devam etmiştir. Aslında 19. yüzyılın ilk yarısında etnik farklılıkların, isyanların ana sebeplerini oluşturduğu dönemde,²⁵⁰ Osmanlı düzenli birliklerinin yetersiz olduğu durumlarda ve gayrinizami çatışmalara karşı başarılı olma ihtimali daha yüksek olan isyanlarda, Arnavut savaşçılardan yoğun olarak yararlanılmıştır. İsyan bastırma hareketlerinde daha başarılı olduklarını

²⁴⁷ Atabaş, **a.g.t.**, s. 60-61.

²⁴⁸ BOA, HAT, nr. 413/21455-E.

²⁴⁹ Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 164.

²⁵⁰ Jane Hathaway, "Merkezileşme-Ademi Merkezileşme: Doğu, Batıya Karşı", **Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berkay, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 21.

söyleyebileceğimiz Arnavutlar, düzenli birliklerin yanında istihdam edildikleri seferlerde ise beklenen yararı gösterememişlerdir. Bu askerlerin disiplinden uzak hareketleri silah altına alındıkları hemen hemen her savaşta şikayet konusu olmuştur. Fakat tüm bu şikayetlere ve olumsuz tabloya rağmen Arnavutlar, Osmanlı ordusunda paralı asker olarak savaşlarda yer almaya devam etmişlerdir. Sefer dönemlerinde istihdam edilen bu geçici savaşçıların hizmetlerine başvurulmasında, yetersiz olan ordu kadrolarına takviye yapılmak istenmesi kadar bu askerlerin devlet kontrolünde tutulmak istenmesi de etkili olmuştur.²⁵¹

Arnavut askerlerin orduya intikalinin yaşadıkları bölgede sosyolojik yansımaları da bulunuyordu. Nitekim silah altına alınarak cepheye nakledilen bu askerler, bölge güvenliği için tehdit olmaktan çıkıyorlardı. Katıldıkları savaşlarda yararları olmasa dahi, en azından başıboş dolaşmalarının önüne geçilmiş olacağı düşünülmektedir.²⁵² Fakat girdiği savaşları kaybeden Osmanlı ordusunun yalnızca kontrol altında tutmak için bu savaşçıları istihdam etme lüksü yoktu. Paralı askerlere ödenen meblağ, Osmanlı Devleti için büyük bir külfete dönüşebiliyordu. Bu nedenle bu askerlerin, hâlihazırda istenilen miktarda olmayan Mansûre ordusuna dahil edilmeleri gerekmektedir. Batılı bir karaktere sahip olan yeni askeri sistemin benimsenmesi Arnavutlar gibi kültürel ve sosyal bağları güçlü olan topluluklar için kolay değildi. Daha içe dönük ve yeniliklere karşı pek açık olmayan bu toplulukların yeni sisteme dahil edilmeleri için kendi bölgelerinde talim yapmalarına imkan sunan Redif birlikleri araç olarak kullanılmak istenmiştir. Redif birliklerine alınan askerlere, talim ile modern askeri sistemlerin ne kadar yararlı olduğu kanıtlanacağı gibi, düşünüldüğü şekilde “*gavur işi*” olmadığı da isbat edilmiş olacaktı.²⁵³ Modern askeri sistemlerin uygulanması adına disiplinden dahi tavizler verilmesine rağmen, Redif birliklerine kısmi alımlar yapılmış olsa da bu yöntemin de başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

Arnavutların yeni sisteme adaptasyonu hususunda istediği neticeyi alamayan Osmanlı idarecileri, asker ihtiyacının fazlalığı nedeniyle Arnavutların mesleklerini

²⁵¹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 148.

²⁵² BOA, HAT, nr. 1020/42622.

²⁵³ BOA, HAT, nr. 304/17983-İ.

icra etmelerine imkan tanımak zorunda kalmışlardır. Arka arkaya gelen savaşlar ve alınan mağlubiyetler, Mansûre ordusunun muzaffer ordu imajına ya da idealine gölge düşürmüştür.²⁵⁴ Tam olarak güven vermeyen orduya gösterilen ilginin de istenildiği gibi olmaması, Arnavutların savaşlarda istihdam edilmelerine zemin hazırlamıştır. Aşağıda detaylı bir şekilde aktarmaya çalıştığımız Ruslara ve Mehmed Ali Paşa birliklerine karşı yapılan savaşlarda, Arnavut askerler ordu mevcudunun önemli bir kısmını teşkil etmişlerdir. Her ne kadar disiplinden uzak ve itaat konusunda sıkıntılar yaşıyor olsalar da çatışma ortamlarına aşina olan Arnavut savaşçıların bu özelliklerinden yararlanılmak istenmiştir. İsyancı Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye taraflarındaki faaliyetlerinden rahatsız olunmasının ardından, toplanacak askerlerin Arnavutlardan seçilmesinin daha yararlı olacağı düşünülmüştür. Bölgeye sevk edilecek Arnavut askerlerin “şayiasının” dahi bölgede psikolojik olarak olumlu bir etkisi olacağı düşünülmüş ve Arnavutlardan “işe yarayan” 6.000 kadar asker istihdam edilmiştir.²⁵⁵

Modern askeri sistemlerle uyuşmayan karakterleri ve alışkanlıklarına rağmen Arnavutlar, Osmanlı ordusunda kendilerine yer bulmuşlar ve bu sayede mesleklerini icra ederek elbette geçimlerini de sağlamaya çalışmışlardır. Osmanlı idârecileri ise her ne kadar geçici çözüm olarak görülen bu savaşçıların başına buyruk tavırlarından şikayetçi olsalar da sefer zamanlarında duyulan asker ihtiyacından dolayı Arnavutların hizmetine talip olmuşlardır. Aylıklı asker olarak orduya dahil edilen Arnavutların, diğer taraftan askeri reformların çatısı altına alınmaları ve düzenli orduya adapte edilmeleri amaçlanmıştır. Uzun yıllar sürecektir olan bu çalışmaların ise tam anlamıyla istenilen başarıya ulaşamadığını söyleyebiliriz.

²⁵⁴ G. Yıldız, Mansûre ordusunun savaşlarda aldığı yenilgilerin ardından, iç güvenliği sağlayan bir kolluk kuvvetine dönüştüğünü ifade etmektedir: Yıldız, **a.g.e.**, s. 238-239.

²⁵⁵ BOA, HAT, nr. 419/21666.

2. 1821 Rum İsyanı'nda Arnavutların İstihdamı ve Yaşanan Sorunlar

Arnavutlar, komşuları olan Sırp²⁵⁶ ve Yunanlar ile uzun yıllardır devam eden mücadele ve çatışmalardan dolayı, sürekli rekabet halinde olmuşlardır.²⁵⁷ Fakat 1821 Rum İsyanı sürecinde Arnavutların istihdamı ile sevk ve idâreleri Osmanlı yöneticileri için pek kolay olmamıştır. Tıpkı 1804 Sırp İsyanı'nda olduğu gibi Rum isyanında da Arnavutlar hem isyancılar için hem Osmanlı ordusu için asker kaynağı olmuşlardır.²⁵⁸ Rum isyanında Güney bölgelerde yaşayan Hristiyan Arnavutların bir kısmından isyana destek gelmiş ve fiili olarak Rum asilerin yanında yer almışlardır.²⁵⁹ Böylece Müslüman Arnavutlar Osmanlı ordusunda, Hristiyan olanlar ise Rum isyancıların safında birbirleri ile mücadele etmişlerdir. Arnavut liderlerin aralarındaki rekabetin cepheye yansması Osmanlı idârecilerin uğraşmak zorunda kaldıkları diğer bir problem olmuştur. Bu sorunlara ilave olarak para ve zahire temini konularında yaşan problemler savaşın sürdürülebilmesi ve isyanın bastırılmasının önündeki önemli engellerden olmuşlardır. İsyân süresince Arnavut askerlerinin istihdam edilmeleri ve cephede tutulmaları için gerekli olan para temininde yaşanan sorunlar bu askerlerden istenilen verimin alınmasını da engellemiştir.²⁶⁰

Osmanlı merkezine karşı başlatılan isyanlar ve kendi aralarındaki çatışmalardan dolayı Arnavutluk'ta güvenliğin tam olarak tesis edilemediği bir dönemde cereyan eden Rum İsyanı, Osmanlı Devleti'ni oldukça güç bir durumun içine sürüklemişti.²⁶¹ Arnavut coğrafyasında yaşanan sorunlara ilave olarak isyanın meydana geldiği dönemde askeri alanda yapılan reformlar birçok bölgede infiale neden olmuş ve yeni düzene karşı çıkan isyanların bastırılması için uzun süre çaba

²⁵⁶ 19. yüzyılın başlarında cereyan eden Sırp isyanlarında Arnavutlar, Sırp asiler ile mücadele halinde olmuşlardır. Çıkan çatışmalarda Arnavutlar, Sırp isyancıların mücadele etmek zorunda kaldıkları gruplardan olmuşlardır: Nurbanu Duran, **Sırbistan Emareti Öncesi Belgrad: 1792-1830**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 80.

²⁵⁷ Ekrem Bey, eğer savaş Sırp ya da Yunan'a karşı yapıyorsa bir Arnavut dâima hazırdır demektedir: Ekrem Bey, **a.g.e.**, s. 105.

²⁵⁸ Sırp isyanına liderlik eden Karayorgi Petroviç, sahip olduğu birliklerin bir kısmını Arnavutlardan teşkil etmiştir: Duran, **a.g.t.**, s. 103.

²⁵⁹ Uyar-Erickson, **a.g.e.**, s. 234.

²⁶⁰ Örenç, **Balkanlarda İlk Dram**, s. 42-43.

²⁶¹ Erdem, **a.g.m.**, s. 213-214.

sarfedilmişti. Yeni kurulan ordunun, eksik kadrolarının doldurulması ve Avrupa ordularına karşı koyabilecek seviyeye getirilmesi de sorunların bir diğer ayağını oluşturuyordu. Bunların yanı sıra Rum isyanının devamında gelen Rus savaşı ile buhranlar üst üste gelirken Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın da isyan etmesi, süreci Osmanlı açısından çok daha karmaşık bir hâle sokmaktaydı. Bütün bu kaos içinde Osmanlı ordusu, Yeniçerilerin kaldırılıp Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin kurulmasıyla kadim ile modern arasında bir geçiş süreci de yaşıyordu. Bu geçiş döneminin ve yeni sisteme adaptasyon sürecinin yaşandığı dönemde cereyan eden Rum isyanının değişmeyen ise aylıklı istihdam edilen Arnavut askerler olmuştur. İsyanın ilk safhalarında olduğu gibi, 1826 tarihindeki düzenli ordunun teşkilinden sonra da Osmanlı ordusunun paralı savaşçıları konumlarını korumayı başarmışlardır.

1821 tarihinde Eflak-Boğdan'da fitili ateşlenen isyan, burada netice elde edememesinin ardından kısa sürede Mora yarımadasının tamamına yayılmıştı. Aleksandr İpsilanti'nin öncülük ettiği isyan, Avrupalı devletlerden ve gönüllü olarak bölgeye gelen birçok gruptan da yoğun destek görmekteydi. Avrupa kamuoyundaki antik Yunan hayranlığı, modern Avrupa'nın kurucuları olarak gördükleri Yunanların artık bağımsız bir devlet kurmalarının zamanı geldiği fikrini beslemekteydi. Bu düşünce Avrupalı devletlerden ve halk tabanından gelen desteğin en önemli nedeniydi. Bunun yanı sıra bölge ve Osmanlı Devleti üzerindeki çıkarları doğrultusunda Rusya, İngiltere ve Fransa'dan gelen yardım ve destekler, isyanın siyasi yönünü ortaya koyuyordu. İsyanı dini bir karakter kazandırılması, yaşanan olayların yalnızca bağımsızlık mücadelesinden çok daha ileri boyutlara ulaşmasına neden olmaktaydı. Başta Tripoliçe ve diğer şehirlerde yaşanan olaylarda on binlerce Türk kıyıma uğramıştır. Gönüllü olarak isyana destek vermek için Avrupa'dan bölgeye gelen gönüllüler dahi Rumların acımasızlıklarından rahatsız olmuşlardır.²⁶²

Mora'da birçok şehri ele geçiren ve katliamlar yapan isyancılara karşı Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım alınmak zorunda kalınmıştı. Mısır kuvvetleri ile birlikte yapılan müdahaleler netice vermiş ve isyan büyük oranda kontrol altına

²⁶² Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S. 11-12, Ankara 2011, s. 7-8.

alınmıştı. Fakat bu durum isyancıların hamisi konumunda olan Avrupalı büyük güçleri rahatsız etmiştir. Nitekim İngiliz, Fransız ve Rus savaş gemileri tarafından, 1827 yılında Navarin’de Osmanlı donanmasının yakılması, isyanın seyrini değiştirmişti.²⁶³ Bu süreçte Yeniçeri Ocağı’nı henüz kaldırarak askerî reformlara adapte olmak için çaba gösteren Osmanlı Devleti, aldığı bu ağır darbe neticesinde donanmasını da kaybetmiş ve bağımsızlığa doğru giden isyanı kontrol altına alamamıştır.

Rum isyanı, başta Rusya olmak üzere diğer devletlerin Osmanlı üzerinde baskı kurmalarına mümkün kılmıştı. Mevcut imkanlar ile netice alınamayacağı düşüncesi, Mehmed Ali Paşa’dan yardım istenmesine sebep olmuştu. Bazı şartlar öne sürerek ve imtiyazlar talep ederek destek gönderen Mehmed Ali Paşa, sürecin devamında uğraşılması gereken başka bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Yine Rum bağımsızlığını kendine görev edinen Rusya ile yapılan 1828-29 savaşı da bu sürecin bir neticesi olacaktır. Böylesi harici ve dahili sorunların yaşandığı Rum isyanında Arnavut askerlerin istihdamı, meşgul olunması gereken başka bir problem di.

Osmanlı ordusunun yetersiz olmasının yanında, Arnavut askerlerin isyan bastırmadaki maharetleri ve bölgeye yakınlıkları hizmetlerine başvurulmasındaki önemli sebeplerdendi. Yaklaşık olarak on yıl bastırılmak için çaba gösterilen isyanda, Arnavutlardan ancak dönem dönem yararlanılmak mümkün olmuştur.²⁶⁴ Uzun süren savaş ortamından ve ağırlaşan şartlardan şikayetçi olan bu ücretli askerler birçok defa memleketlerine dönmek suretiyle orduyu yalnız bırakmışlardır. Kışın zor koşullar altında savaşmak istemeyen Arnavut askerlerin nazarında bu durum da evlerine dönmeleri için geçerli bir sebep olmuştur.²⁶⁵

Rum isyanının başından sonuna kadar Osmanlı idârecilerini Arnavutlar özelinde meşgul eden temel sorun, alacaklarının zamanında ödenmesi ve bu savaşçıları itaat altında tutabilme meselesi olmuştur. Maaşlarını alamadıkları zaman

²⁶³ Örenç, “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri”, s. 18.

²⁶⁴ Arnavut askerlerin geciken ulufeleri verilmedikçe onlardan yarar beklenilmemesi gerektiğine dair belge için bkz. BOA, HAT, nr. 865/38557-B.

²⁶⁵ Örenç, “Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821”, s. 508.

cepheyi terketmeleri yine Osmanlı yöneticilerinin şikayet ettikleri konuların başında gelmekteydi.²⁶⁶ İsyanın henüz başlarında 1822 tarihinde Osmanlı ordusunda istihdam edilen Arnavut askerlerin geciken ödemeleri ile alakalı yaşanan sorunlar üzerine İstanbul'dan derhal 1.500-2.000 kese akçe gönderilmesi rica olunmuştur. Yaşanabilecek olası bir ayaklanmanın önüne geçmek için askerlerin aylıklarının zamanında ödenmesi gerektiğini söyleyen Osmanlı askeri yetkilileri, ayrıca bu askerlerin sayılarının azaltılmasının da hem masrafların azaltılması hem de sevk ve idârenin kolaylaştırılması adına isabetli bir karar olacağını bildirmişlerdir.²⁶⁷

Asâkir-i Mansûre ile birlikte modern ve düzenli bir ordunun teşkil edilmiş olması, Arnavutluk'ta bir iş koluna dönüşmüş olan paralı askerliğin varlığı için bir tehdit olsa da Arnavut askerler iş sahalarını uzun süre ayakta tutmayı başarmışlardır. Değişimlerin yaşandığı dönemde düzenli birliklerin henüz nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olduğunu bilen Osmanlı hükümeti, Rum isyanında ordunun gayrinizami birlikleri olarak Arnavutlardan yararlanmaya devam etmiştir. Ordu kumandanı olarak görev yapan Mehmed Reşid Paşa, bu isyanda ve devamında Rus ordusuna karşı yapılacak 1828-29 savaşında Arnavut askerlerin kendi aralarındaki rekabet sorunlarının çözümü ile aylıklarının zamanında ödenmesi konularında yoğun çaba harcamıştır.²⁶⁸

Arnavut kabilelerin kendi aralarındaki mücadeleler ve kan davalarının cepheye yansması ordu düzenini zorlaştıran önemli etkenlerden biriydi. Arnavut coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşayan ve aralarında husumet bulunan aşiret mensuplarının cephede aynı safta savaşmaları pek mümkün olmuyordu. Rum İsyanı'nda olduğu gibi yalnızca düşman ile mücadele edileceğine dair söz vermelerine rağmen, aralarında çıkan çatışmalar askeri yetkilileri oldukça zor

²⁶⁶ Örenç, "Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821", s. 508.

²⁶⁷ Bu husustaki bir belgeye şu ifadeler yansmıştır: "*Bu taife-i Arnabudlar mu'tad hiyanet-i ihtiyadları üzere oldukları birer mahiyyeleriyle her birine maiyetlerinde olan sekbanın üçer mahiyyelerini iktiza ile başlarından def' olarak yüz neferi olan on neferi ile kalub bu kadar ta'yinat ve ulufe beyhude sarf ve telef olmakta olduğundan bu hususda canib-i Âli beyhude telefâtı ve masarifâtıdan dahi*" kurtulmuş olacağı düşünülmekteydi: BOA, HAT, nr. 865/38557-B.

²⁶⁸ Rum isyanında meydana gelen Arnavut coğrafyasının iki önemli grubu olan Tosklar ve Gegler arasındaki rekabet ve çatışmalar, Osmanlı idârecilerinin uzun mesailer harcadıkları konular olmuştur: Örenç, "Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821", s. 514.

duruma sokmaktaydı.²⁶⁹ Düşman ile mücadele edilmesinin yanında Arnavut askerlerin neden oldukları bu gibi olaylar, savaşın idâresini zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktaydı.

Yaşanan bu gibi olaylar neticesinde isyanın kritik safhalarında, Arnavut askerlerin itaatsiz tavırlarından şikayet edilmiş ve bu durumdan muzdarip olunduğu ifade edilmiştir. Arnavut askerlerin orduya dahil olmalarındaki en önemli unsur olan ve geçimlerini sağladıkları aylıkların ödenmesi hususunda yaşanan sorunlar da bu itaatsizliğin doğmasına sebep olan önemli bir faktör olmuştur. Aylıklı Arnavut askerlerin dahil edildiği seferlerde, bir arada sık sık kullanılan “itaatsizlik” ve “güzeşte” “aylık” kelimeleridir. Arnavut askerlerin itaatsiz hareketlerinin diğer birliklere de sirayet ettiğinden şikayet eden idârecilerler, Arnavut askerlere geciken aylıklarının gönderilmedikçe sükunetin sağlanamayacağını bildirmişlerdir. Rumeli Valisi Mehmed Reşid Paşa, Arnavut askerlerin “*ulufeleri bir ay verilmeyüb de terakim etmemesi lazım gelir*” aksi taktirde “*istihdamları mümkün olmayacağından*” bu askerlerin aylıklarının ödenmesi için sık sık para talebinde bulunmuştur. Ayrıca Arnavut askerlerin aylıkları konusunda çok katı olduklarını da söyleyen Mehmed Reşid Paşa, bu askerlerin paralarının derhal gönderilmesi gerektiğini aksi takdirde her şeyi yapabileceklerini hatta “*bir gün çakerlerine dahi bir su-i kasd*” tertip edebileceklerini dahi İstanbul’a bildirmiştir.²⁷⁰

İsyanın son safhalarına doğru gelindiği dönemlerde de aylıklı olarak istihdam edilen Arnavut askerlerin ücretlerinin ödenmesi konusunda sorunlar devam etmiştir. Yaşanan ödeme problemleri, silah altına alınan ücretli askerlerden istenilen oranda istifade edilmesini engellemiştir. 1829 tarihinde Yanya muhafızı Hamdi Paşa, idâresindeki askerlerin iki aylık geciken ulufelerinin verilebilmesi için para

²⁶⁹ Aralık 1828 tarihli bir belgede, Delvine ve Çamlık havalisinde gelen askerlerin aralarında yaşanan olaylardan bahsedilmektedir. Aynı belgede, cepheye sevk edilen Arnavut askerlerden yalnızca düşman ile mücadele edilmesine dair söz alınmasına rağmen, kendi aralarında cereyan eden olaylar aktarılmaktadır. Arnavut askerlerin “*Devlet-i Aliyye için can ve baş verimiz*” demelerine rağmen benzer sorunların tekrar yaşandığı görülmektedir: BOA, HAT, nr. 416/21513-G.

²⁷⁰ Belgede Arnavutlara dair: “*Bunlar cem’i vakitte düşman zuhurunu fırsat ittihaz ederek tavır ve harekelerini kendi gibi fenalaştırıp gün be gün*” zararlarının arttığından şikayet edilmekte ve “*vaktiyle ulufeleri destres olmayub gün be gün terakim ettiğinden anlar dahi nefret etmiş olduğundan bu takirce akçesiz ve ulufesiz istihdamları mümkün olmayacağından*” bahsedilmektedir: BOA, HAT, nr. 416/21513-G.

gönderilmesi talebinde bulunmuştur. Paşa, komutası altında bulunan 5.000 Arnavut askerinin istihdamlarının mümkün olması için onlarla iyi geçinmek ve gönüllerini hoş tutmak gerektiğini bildirmiştir.²⁷¹ Kuşkusuz aylıklı askerler ile iyi geçinmenin yolu ise ödemelerini düzenli olarak yapmaktan geçmekteydi.

Mehmed Reşid Paşa'nın ardından Rumeli Valisi tayin edilen Mehmed Selim Paşa da benzer problemler ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Mehmed Selim Paşa, 1829 Ekim'inde Yanya'da ücretlerini alamadıkları için ayaklanma çıkaran Arnavut askerlerin kontrol altına alınabilmesi için para talebinde bulunmuştur. Geline durumunda birlikleri ile Yanya'ya girmesi halinde bir çatışma yaşanabileceğini söyleyen Mehmed Selim Paşa, Preveze Muhafızı Veli Bey'in de destek verdiği ayaklanmaya dahil olan askerlerin sayısının yaklaşık dört bin civarında olduğunu bildirmekteydi. Askerlerin ücretlerini ödeme sorunu o kadar büyümüştür ki Rumeli Valisi Mehmed Selim Paşa, idâresi altındaki Yanya şehrine girme konusunda tereddütte kalmıştır. Olası bir çatışmanın yaşanmaması için Sergerdeler ve Silahdar İlyas Bey aracılığı ile görüşmeler yürüterek, askerleri yatıştırmak istemiştir.²⁷²

Rum isyanında Osmanlı merkezini meşgul eden bir diğer ciddi sorun, özellikle asker temininde yardımlarına başvuru Arnavut liderler olmuştur.²⁷³ Osmanlı idârecilerinin Arnavut liderlerden beklentileri genel olarak asker ve erzak temini gibi sair görevlerin yerine getirilmesi olmuştur. Fakat bu yerel nüfuz sahibi zümrenin, idâri olarak bölgede daha farklı idealleri olabiliyordu. Mesela idâresi altındaki aylıklı askerleri ile Osmanlı ordusuna memur tayin edilen ve sık sık disiplinsiz hareketlerinden şikayet edilen Avlonyalı İsmail Bey,²⁷⁴ Rum isyanı ile birlikte bir reform yapılmasını ve yapılacak reformda Arnavut beylerinin de söz sahibi olmasını istemiştir. İsmail Bey, muhtemelen artacak olan Rum baskısının önüne geçilmesi ve bölgedeki otoritelerinin kaybedilmemesi adına diğer Arnavut liderlere bir mektup yazmıştır. 1828 sonlarına doğru kaleme aldığı mektupta, artan Rum baskısından ve bölgedeki gelişmelerin Arnavutlar için daha da tehlikeli bir hal

²⁷¹ BOA, HAT, nr. 727/34629-B.

²⁷² BOA, HAT, nr. 412/21414-A.

²⁷³ Erdem, a.g.m., s. 228-233.

²⁷⁴ BOA, HAT, nr. 407/21239.

alabileceğinden bahseden İsmail Bey, Arnavut beylerine hitaben “gözlerinizi iyice açınız” diyerek yaklaşan tehlikenin farkına varmalarını istemiştir. “*Rum mashaletına bizler nizâm verimiz*” diyen İsmail Bey, diğer beylerden destek talep etmiştir ve “*Arnavutluk maslahatının gereği gibi tanzim*” edilmesinde hepsinin üzerine görev düştüğünü belirtmiştir.²⁷⁵

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi Rum isyanında Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını teşkil eden Arnavut askerler, Rumlar için de aylıklı olarak istihdam edilebilecek profesyonel savaşçı konumundaydılar. Rum asiler tarafından aylıklı olarak yaklaşık 3.000 kadar Arnavut, Rum saflarında Osmanlı ordusuna karşı savaşmıştır. Her iki tarafın da paralı asker olarak istihdam ettiği Arnavut askerler dolayısıyla taraflar için hem rakip hem de müttefik durumunda olmuşlardır. Rum saflarında savaşırılmak için Fransız ve Rum tekneleri ile taşınan Arnavut askerler yanlarında getirdikleri silahları, isyan sırasında çok zorlu günlerin yaşandığı Sakız adasına çıktıktan sonra ada ahalisine dağıtarak²⁷⁶ isyanın daha geniş kitlelere yayılmasını amaçlamışlardır. İzmir muhafızı Hasan Paşa maiyetindeki bir miktar askerin Sakız kalesine yardım götürmesine rağmen, Osmanlı idârecileri “*donanma-yı hûmayun Sakız önüne varmadıkça layıkıyla Çeşme tarafından zahire ve asker*” alınamayacağını İstanbul’a bildirmişlerdir.²⁷⁷

Arnavut askerlerin aylıklarını alamadıkları zamanlarda sebep oldukları olaylar, iâşe sıkıntılarının ortaya çıktığı dönemlerde daha da artmıştır. İsyanın artık sonlarına yaklaşılırken iâşe temini konusunda yaşanan sorunlar Osmanlı ordusunun oldukça zorlu koşullara maruz kalmasına neden olmuştur. İbrahim Paşa’nın İstanbul ve Mısır’a gönderdiği mektuplarda, “*zâhiresizliğin*” kötü sonuçlar vereceğini bu

²⁷⁵ BOA, HAT, nr. 412/21436-B.

²⁷⁶ Rum İsyanına Fransa’dan gelen destekler ve Mora’nın işgal edilmesine dair bkz. Örenç, **Balkanlarda İlk Dram**, s. 159-164.

²⁷⁷ “Bundan bir mah-ı mukaddem eşkıya tarafından aylıklı olarak Rumeli canibinden tedarik edilmiş olan üç bin Arnavud gavuru Fransa ve eşkıya tekneleriyle” Sakız adasında karaya çıkmışlardır. Rum tarafında savaşan Arnavutların Ortodoks Tosklardan tertib edilmiş olmaları muhtemeldir: BOA, HAT, nr. 940/40597. Rum isyanı sürecinde Sakız adasına düzenlenen saldırılar ve adanın müdafası için bkz. Ali Fuat Örenç, “Sakız Adası”, **DİA**, c. 36, İstanbul 2009, s. 7.

yüzden “*Arnavut askerlerin firâra yüz tuttukları*”nı haber vermiştir.²⁷⁸ Para ve zahire temininde yaşanan sıkıntılar cepheye, itaatsizlik, ayaklanma ve firar olarak yansımıştır. Rum isyanında ve isyanın ardından gelecek olan savaşlarda, Osmanlı ordusunda istihdam edilen Arnavut askerlere dair Osmanlı idârecilerinin genel şikayetleri, paralarını alamadıkları gerekçesi ile görevlerini yerine getirmedikleri ve “serkeş” hareketleri ile ordu düzenini bozdukları yönünde olmuştur.

Şu noktaya da değinmemiz gerekir ki Osmanlı ordusunda aylıklı asker olarak istihdam edilen diğer gruplardan olan Lazlar ve Kürtler de benzer yöntemlere başvurarak maiyetlerini kazanmak istemişlerdir. 1828-29 Rus savaşında Kürt ve Laz reisler aylıklı asker olarak Rus ordusunda savaşmak için Rus makamlarından talepte bulunmuşlardır. Yine aynı savaşın Doğu cephesinde, Osmanlı ordusunda Ruslara karşı savaşırken, Rus ordusuna iltica eden ve Osmanlı ordusuna karşı savaşan Kürt ve Ermeni paralı askerler olmuştur.²⁷⁹ Temel gayeleri geçimlerini sağlayacak parayı kazanmak olan bu profesyonel savaşçıların, bu ve bunun gibi davranışlarını dönem konjonktürü içerisinde yorumlamak daha sağlıklı olacaktır. Arnavutlar özelinde düşünmek gerekirse, dönemin en önemli aidiyet unsuru olan dinî ortaklıkları münasebetiyle Hristiyan Arnavutların Rum saflarında yer almaları daha makul görülebilir.

Gerek Rum isyanı ve gerekse 1828-29 Rus savaşı tecrübesi göstermiştir ki Osmanlı yöneticileri, “*Devlet-i Âliyye’de çalışıp düşmandan intikam almak kaziyyesi olmayıp mücerred akçe almak*” gayesinde olduklarını iddia ettikleri Arnavut askerlerden genel olarak hoşnut değillerdi.²⁸⁰ Osmanlı idârecilerinin şikayetçi oldukları söz konusu durumu Arnavut perspektifinden değerlendirdiğimizde bu askerlerin tavırları biraz daha anlaşılır olacaktır. Mesleklerinin askerlik olduğunu ve geçimlerini bu yolla sağladıklarını göz önünde bulundurduğumuzda, Arnavutların tek gayeleri para kazanmak olsa dahi asıl sorgulanması gereken tek gayenin alacakları ücret olup olmadığı değil, aldıkları paranın karşılığında verdikleri hizmetin orantısı

²⁷⁸ Ahmed Lûtfî Efendi, **Vak’anivîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, c.2-3, haz. Ahmet Hezarfen, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, 315-316.

²⁷⁹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 228-229.

²⁸⁰ BOA, HAT, nr. 416/21513-G.

olmalıdır. İktisadi açıdan rakip devletlerin orduları ile yarışacak seviyede olmayan Osmanlı ordusunun, Arnavutlar özelinde ve genel olarak bu yetersizlikten hayli muzdarip olduğunu söyleyebiliriz. Aylıklı olarak istihdam edilen asker cephede vazifesini yerine getirdikten sonra “emeğinin” karşılığını nakdi olarak alamadığında, kendisinde ortaya çıkan beka kaygısı devlet için değil de daha çok ferdi oluyordu. Devlet ile arasında farklı bir bağ kurmayan/kuramayan askerin en büyük kaygısı doğal olarak alacağı para oluyordu.

3. Düzenli Ordunun Gayrinizami Savaşçıları: 1828-29 Rus Savaşı’nda Arnavut Askerler

Rus Çarı I. Nikola, Akkirman Antlaşması’ndaki taahhütlerini yerine getirmemekle suçladığı Osmanlı Devleti’ni savaşa girmeye zorlamaktaydı. Ruslar’ın Rumlar, Sırlar ve Romenler üzerindeki talepleri, Osmanlı Devleti’nin olası bir savaşı göze almasına neden olmuştu. Eflak prensliklerini işgal etmek için meşru bir zemin oluşturmak isteyen Rus Çarı I. Nikola, Osmanlı hükümetine yeni taleplerini ilettiler. İngiltere ve Fransa’nın, bir Osmanlı-Rus savaşına karşı çıkmayacağı politik zeminin oluşmasının ardından, Ruslar ilk olarak Boğdan ardından Bükreş’e girdi. Navarin’de Osmanlı Donanması’nın uğradığı felaketin ve yaşanan bu gelişmelerin ardından gerilen ilişkiler savaşı kaçınılmaz hâle getirdi. Ruslar’ın Rumeli’de ilerleyişi, Osmanlı Devleti’nin harp ilan etmesine neden oldu ve savaş fitili ateşlendi.²⁸¹

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusundan beklentilerin büyük olduğu bu savaşta, henüz cephe tecrübesi olmayan ordunun bir nevî potansiyeli test edilmiş olacaktı. Mansûre ordusu, teşkil edilmesinden iki yıl sonra başlayan savaşı idame ettirebilecek yeterli asker mevcuduna sahip değildi. Kafkaslar ve Rumeli olmak üzere iki ayrı cephede gerçekleşen savaşta, eksik olan kadrolar öncesinde olduğu gibi aylıklı askerler ile doldurulmaya çalışıldı. Savaşın Rumeli cephesinde Arnavutlar bu

²⁸¹ Rum isyanından, Rus savaşına giden süreç için bkz. Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, yay. haz. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 280-285.

paralı askerlerin en kalabalık grubunu teşkil edeceklerdi. Düzenli Osmanlı ordusu ile başıbozuk Arnavut askerlerin birlikte görev aldıkları ilk cephe savaşında da Rum isyanında yaşanan benzer olaylar tekerrür edecekti.

Rus harbi öncesinde Sultan II. Mahmud bir hattı hümayununda, “*Arnavutluğun hâl-i keyfiyeti şimdi değil çok vakitten beri ma'lum-ı âşikardır*” diyerek, Arnavut coğrafyasındaki “*serkeşliklerin*” sonunun getirilmesi gerektiğini ifade etmiş, ancak bu hususun vakti gelmediği için “*bir müddet daha sükût etmek*” gerektiğini belirtmişti. Vakti ve sırası geldiğinde Arnavutların da “*taht-ı nizâma idhâl*”²⁸² olunacağını söyleyen Sultan II. Mahmud, Arnavutları “*mutî bir tebaa*” haline dönüştürmek için şartların uygun olmadığını farkındaydı. Arnavutlar, Rum isyanında olduğu gibi düzenli Rus birliklerine karşı yapılan savaşta da Osmanlı ordusunun başıbozuk aylıklı askerleri olarak yer almışlardır. Düzenli Rus birliklerine karşı pek fazla direniş gösteremeyen Arnavut askerlerin, 1828-29 Rus savaşının ardından Mansûre ordusuna dahil edilmeleri için yürütülecek çalışmalara hız verilmiştir.

Modern ordu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin ilk cephe tecrübesi 1828-29 Rus savaşı ile olmuştur. Teşkil edilmesinin ardından iki yıl sonra cereyan eden savaşta, Rus ordusuna tek başına mukavemet edecek sayıya ve tecrübeye sahip olmayan Mansûre ordusunun, başıbozuk birlikler ile takviyesi zorunluluk haline gelmiştir. Savaşın başlangıcında düzenli ordu kadrolarının istenilen miktarlarda doldurulamaması, Rum isyanında olduğu gibi Arnavutlardan istifade edilmesini zorunlu kılmaktaydı. Bu savaşta ordu seraskeri olarak görevlendirilen Hüseyin Paşa komutasındaki yaklaşık 40.000 kişilik ordunun 10.000'ini nizâmiye askerleri oluştururken yaklaşık olarak 10.000'ini de paralı Arnavut askerleri oluşturacaktı.²⁸³ Moltke'nin verdiği bilgilere göre Hüseyin Paşa idâresindeki Mansûre birliklerinin sayısının, Arnavut askerlerden çok üstün olmadığı söyleyebiliriz.

²⁸² Ahmed Lûtfî Efendi, **Vak'anivîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, c.1, haz. Ahmet Hezarfen, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 191-193.

²⁸³ Baron von Moltke, **1828 Seferi**, çev. Ahmed Rasim ve Muammer, İstanbul Askerî Matbaa, İstanbul 1932, s. 60.

Ruslarla bir savaşın kaçınılmaz olduğu anlaşıldığında Rumeli ve Anadolu ileri gelenleri İstanbul'a davet edilerek, tertip edilen Meclis-i Şûra'da Rus harbine gerekli asker ve iâşe desteğinin sağlanması istenmiştir.²⁸⁴ Ancak Rus savaşı arifesinde, İmparatorluğun birçok yerinden asker ve iâşe temin edilmiş olmasına rağmen Arnavutluk'tan şimdiye kadar ne asker ne de zahire alınmadığı Osmanlı idârecileri tarafından bildirilmekteydi.²⁸⁵ Osmanlı ordusunun başıbozuk askerleri olan Arnavutlardan, bundan sonra aylıklı askerlik yerine düzenli orduda görev almaları ve daha fazla fedakarlık yapmalarının beklendiği muhakkaktır. Fakat Osmanlı idarecileri ile aynı fikirde olmayan Arnavut askerler, orduya yalnızca sefer zamanında dahil edilmek ve hizmetleri karşılığında geçimlerini sağlayacak parayı kazanmak niyetindeydiler.

Rus harbi için Rumeli'den teşkil edilecek askerin 20.000'inin Arnavutlardan mürekkep olması planlanmaktaydı. Avlonya, Delvine ve Kalkandelen'den alınacak askerler, orduda ihtiyaç duyulan cephelerde görevlendirilecekti. Askerlerin bir aylık maaşları peşin verilmek üzere bütçeden 500 kese akçe tahsis edilmişti. Fakat ordudan İstanbul'a bildirildiğine göre alınmak istenen askerlerin masrafları için 1.500 kese gerekiyordu. Nitekim Yanya, Avlonya ve Delvine'den asker temini uygun bulundu.²⁸⁶ Savaşın devam ettiği sonraki aylarda Arnavut askerlere aylıklarının ödenememesinden dolayı, merkeze iletilen bu talebin yerine getirilmemiş olabileceği yorumunu yapabiliriz. Arnavut askerlerin orduya dahil oldukları tarihten itibaren en büyük sorun bu askerlerin alacaklarının düzenli ödenmemesi ya da ödenememesi olmuştur. Tıpkı Rum isyanında olduğu gibi maaşlarını alamayan

²⁸⁴ Yıldız, **a.g.e.**, s. 218.

²⁸⁵ Bu durumda "*bundan akdem takım takım Dersaadetlerine celb ve taltif olunarak iktizasına göre kimesneden asker ve kimesneden zahire tertib olunmuş ise de Arnavudlukdan evvel-emrde bir şey istenilmeyerek fakat teyakkuz ve intibâh-ı hallerine dâir bazı tebeyyünât derciyle Yanya ve Avlonya ve Delvine*" gibi bazı "*Arnavutluk kazalarından asker ve zahire tertib*" edilmesine karar verilmişti. Ayrıca "*Bunlarda işar-ı hamiyet ve diyanet mefkud olmak cihetiyle*" Arnavutların Osmanlı ordusuna yeterince destek vermediklerini söyleyen Osmanlı idârecileri, Rum isyanında ve devamında bölgede meydana gelen ayaklanmalardan dolayı Arnavutlara karşı kızgınlıklarını bu sözlerle belirtmişlerdir: BOA, HAT, nr. 1048/43249.

²⁸⁶ BOA, HAT, nr. 1020/42622.

aylıklı Arnavut askerler, istenilen gayreti göstermemek ve cepheyi terk etmek ile suçlanıyorlardı.²⁸⁷

Rus ordularına karşı dirençli savunma yapmaları beklenen gayrinizami Arnavut askerlerinin, beklentileri tam olarak karşılayabildiklerini söyleyemeyiz. Nitekim Vidin dolaylarında Osmanlı ordusunda yer alan Arnavut askerlerin itaatsiz hareketlerinden şikayet eden Vidin muhafızı İbrahim Paşa bu durumu İstanbul'a açıklıkla bildirmektedir. Arnavut askerlerin yapılan savaşta Ruslara karşı bir yararlarının olmayacağını söyleyen İbrahim Paşa, şu anda kontrol altına alınsalar dahi iki ay sonra yeniden farklı bir soruna neden olacaklarını ifade etmektedir. Ayrıca yaklaşan kış öncesinde Arnavut askerlerin, düşman karşısında her an firar edebileceklerini ve kaleyi zor bir durumun içine sokabileceklerini de eklemektedir. İbrahim Paşa, *"bunların böyle uygunsuz hareketleri her ne kadar vaki' ise de şimdilik"* meselenin çözümüne dair sadece Bosna ya da farklı bir yerden *"Türk uşağı"* askerlerin gönderilmesini talep etmektedir.²⁸⁸

Rus ordusuna karşı yapılan savaşın farklı bir cephesinde Karadeniz kıyısında bulunan Süzebolu'da da benzer bir olay yaşanmıştır. Süzebolu'da 1829 Şubat'ında Rus kuvvetlerinin tabyaları ele geçirip topları kullanılmaz hale getirmesinin ardından, bu bölgenin savunmasını yapan Osmanlı birliklerindeki düzen bozulmuştu. Süzebolu Muhafızı Halil Hamdi Paşa'nın idâresindeki 1.500 askerinin bir kısmını oluşturan Arnavut askerlerin firar etmesi üzerine, geride kalan askerler oldukça zor bir durumda kalmışlardır. Topların kullanılamaması üzerine yalnızca silahlarla savunma yapılmaya çalışılmış ancak Halil Hamdi Paşa, kapı halkı ve maiyetinde kalan askerler ile birkaç gün ancak direnebilmiştir. Halil Hamdi Paşa, yaklaşık yüz

²⁸⁷ Örenç, "Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821", s. 508.

²⁸⁸ Orduda Türk askeri istihdamına dair belgede, *"İş bu Arnavud askerinin mazarattan gayri bir faydaları olmayub ma'azallah-ı teâla düşman-ı din bir taraftan berü yakaya mürur itmek lazım gelür ise birisi durmayub firar idecekleri ve kal'a-i şahane askerden hâlî kalacağı etvar ve mişvarlarından nümâyân olmağla...bunların böyle uygunsuz hareketleri her ne kadar vaki' ise de şimdili sırası olmayub bunların keyfiyet-i hareketleri hakpa-yi âlilerine arz ve inha olunduğunu ... ihsas itmek lazım gelse iki mah sonra idecekleri fezahat ve şenaa'tı şimdiden icraya çalışacakları ve bunlardan hiçbir hayır olmayacağı bedidâr olunan Allah ve Resulü aşkına olsun Bosna'da mı olur mahalli aherden mi olur Türk uşağı olarak külliyetli askerden bu tarafa ta'yin buyrulması"* gerektiği bildirilmektedir: BOA, HAT, nr. 1064/43666-A.

elli kadar askeri ile Süzebolu'da Rus kuvvetlerine esir düşmüştür.²⁸⁹ Cephe savaşlarında gayrinizami birliklerin başarılı olmaları düşük bir ihtimalken başıbozuk Arnavut askerlerden düzenli bir orduya karşı dirençli savunma ve etkili taarruz yapmaları pek mümkün değildi. Savaşta kullanılan Arnavut askerlerden operasyonel kabiliyetlerin ön planda olduğu söz konusu durumların beklenilmesini, düzenli Osmanlı birliklerinin sayıca ve kabiliyet bakımından yetersiz olmasının bir neticesi olarak yorumlayabiliriz.

Savaşın genelinde itaatsizliklerinden ve kolay firar etmelerinden şikayet edilse de dönem dönem Arnavut askerlerin katkıları da olmuştur. Mesela Sadrazam Reşid Mehmed Paşa idâresindeki Arnavut askerler, Şumnu civarında yapılan muharebede Rusların geri püskürtülmesinde önemli pay sahibi olmuşlardır. Sadrazam'ın teşviklerinin bu başarının kazanılmasında etkili olduğunu söyleyen Lûtfî Efendi, savaşın ilerleyen safhalarında yaşanan bozgunlar hakkında da malumat vermektedir. Vidin dolaylarında yoğun top ateşi ile ablukaya aldıkları Rahova'daki Arnavut askerler, muhaberenin kesilmesi ve yaşanan zahire sorunları üzerine dağılarak kasabayı terk etmişlerdir.²⁹⁰

Osmanlı-Rus savaşında düşmanın tazyiki kadar, yaşanan para ve zahire sıkıntıları askerin sevk ve idaresini zorlaştırmaktaydı. Nitekim Rumeli Valisi Mehmed Reşid Paşa, *"Arnavut askerinin mukavele olunan ulûfeleri verilmedikçe istihdam olunmaları ve memuriyetlerinde ik'ad ettirilmesi mümkün olmadığı"*nı İstanbul'a bildirmekteydi. Sorunların yalnızca Arnavut askerler ile sınırlı olmadığını söyleyen Mehmed Reşid Paşa'ya göre, zahire ve para temininde yaşanan sorunlar, gerek duyulan askerlerin silah altına alınması önünde de engel teşkil ediyordu.²⁹¹ Savaşın sürdürülebilmesi, sevk ve idârenin layıkıyla yerine getirilmesi, cephe

²⁸⁹ BOA, HAT, nr. 1075/43942-A.

²⁹⁰ Lûtfî Efendi, **a.g.e.**, c. 2-3, s. 368-369. 1828-29 Rus savaşında Rumeli dolaylarından toplanan 25.000 civarında askerin silah altına alınması, ahalinin zirai faaliyetlerine zarar vermiştir. Ordunun zahire ve para tedarikinde sıkıntı yaşamasına rağmen, Ruslar ile *"musalaha sohbetini her kim ağzına alır ise oradan def' olunması"*na karar verilmişti. Bkz. Lûtfî Efendi, **a.g.e.**, s. 362-363.

²⁹¹ Belgede *"iş bu Arnavut askerinin mukavele olunan ulufeleri verilmedikçe istihdam olunmaları ve memuriyetlerinde ik'ad ettirilmesi mümkün olmadığı"* belirtiliyordu. Bu arada Mehmet Reşid Paşa, savaşın sürdürülebilmesi adına gerekli olan para ve zahirenin temin edilmesi talebini merkeze iletmıştır: BOA, HAT, nr. 412/21428-A.

bulunan asker ve zâbitânın gayretlerine bağlı olduğu kadar, orduyu besleyecek iktisadi ve zirâi bir sisteme de bağlıydı. Orduya dahil edilen askerlerin ücretlerinin verilmemesi ve beslenmeleri için gerekli olan zahirenin yetersiz ya da kötü olması, bu savaşta da firarların en önemli sebeplerinden biriydi.

Cephede Arnavut askerlere ücret ödenmemesi farklı asayiş sorunlarına da neden olmaktaydı. Ordu içerisindeki düzen için tehdit olabilen bu durum bazen ahali için de sorun olabiliyordu. 18 Nisan 1829 tarihinde Osmanlı idârecilerinin İstanbul'a ilettikleri malumata göre, para ve iâşe konularında yaşanan problemler üzerine orduda aylıklı olarak görev yapan Arnavut askerler, Zağra civarındaki köylerden para ve zahire temin etmeye çalışmışlardı. Yaşanan sorunlar üzerine Tahir Bey, *“fukarayı reâyanın zulûmden katiyyen def’ ü ref’ olunması”* gerektiği bildirilerek bu gibi durumların önüne geçilmesi adına özel görevle memur tayin edilmiştir. Yaşanan bu olayın ardından Tahir Bey, yeniden *“fukaraya ısrar edildiğinde müdafa’a ve izalesi”* için bölgede hazır bulunacaktı.²⁹²

Rus savaşında bu gibi olumsuzlukların yaşanmasına sebep olan ve güçlü bir taarruzun ardından kolayca dağılabilen Arnavut askerlerden şikayet edilmesine rağmen bu askerlerin sayısı artış göstermiştir. Şöyle ki Arnavut askerler Rumeli tarafında Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Savaş döneminde Osmanlı'da topraklarında bulun Charles MacFarlane, Rumeli dolaylarında yaklaşık 40.000 kadar aylıklı Arnavut askerin silah altına alındığını belirtmekteydi. Fakat bu askerlerin 10.000 civarındaki Rus birliklerine karşı koyamadığını ve dağılarak evlerinin yolunu tuttuğunu da sözlerine ilave etmektedir. Firar ettikten sonra ahaliye zarar vererek yağma ve talan gibi faaliyetlerde bulunmaları da muzdarip olunan başka bir durumdu.²⁹³ Savaşın sonlarına doğru artan firar vakalarının önlenmesi ve firar eden askerlerin yakalanması amacıyla patika yollar, ormanlar ve dağlar kontrol altına alınmak istenmişti.²⁹⁴

²⁹² BOA, HAT, nr. 1078/43960-E.

²⁹³ Yıldız, **a.g.e.**, s. 236-237.

²⁹⁴ Yıldız, **a.e.**, s. 216.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Arnavut askerlere duyulan ihtiyacın önemli bir sebebi düzenli birliklerin sayısının yetersiz olmasıydı. Yaşanan tecrübe üzerine Rus savaşının ardından Osmanlı düzenli birliklerinin sayısının artırılması için önemli adımlar atılmıştır. Düzenli orduya dahil edilebilecek neferlerin belirlenmesi için nüfus sayımları yapılırken Arnavut savaşçıların da talimli askerlere dönüştürülmeleri adına çaba sarfedilmiştir. Bu çabalarda istenilen başarı yakalanamamış ve düzenli Osmanlı birliklerinin teşkil edilmesinin öncesinde olduğu gibi, Mansûre ordusunun kurulmasının ardından yapılan bu savaşta da Arnavutlar aylıklı asker olarak istihdam edilmişlerdir. Osmanlı ordusunun mağlup olarak ayrıldığı 1828-29 savaşı Edirne Antlaşması ile neticelenmiş ve Ruslara karşı savunma hattı Edirne'ye kadar gerilemiştir.²⁹⁵

Osmanlı idârecileri, Rus savaşında karşılaşılan sorunları daha çok askerlerin itaatsiz tavırları, yaşanan para ve iaşe yetersizlikleri kapsamında değerlendirmişlerdir. Fakat Asâkir-i Mansûre ordusu kurulduktan sonra Ruslara ve aşağıda bahsedeceğimiz Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı yapılan üç savaşta da mağlup olunmasının en önemli nedeni G. Yıldız'a göre, neferlerin talim görmemiş olması, ordu mevcudunun azlığı ya da teçhizat yetersizliğinden ziyade, muharebe esnasında yaşanan sevk ve idare zafiyetiydi.²⁹⁶ Benzer bir yorumu da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı yapılan ikinci savaşa katılmış olan Moltke yapmaktadır. Moltke, Mısır kuvvetlerinin Osmanlı ordusuna kıyasla daha kalabalık ya da daha düzenli olmadığını söylemektedir. Moltke'ye göre; Osmanlı ordusunda düzenli ve kalabalık birlikleri sevk ve idare edebilecek subayların olmaması en büyük sorunu teşkil etmekteydi.²⁹⁷

²⁹⁵ Jorga, **a.g.e.**, s. 291-292.

²⁹⁶ Yıldız, **a.g.e.**, s. 285. Rus savaşındaki birlikleri idare edecek “iş bilir zabıtlarin” olmayışının ve Osmanlı ordusundaki düzen yoksunluğunun Rus ve Türk taraflarından nasıl gözlemlendiğine dair bkz. Yıldız, **a.g.e.**, s. 286.

²⁹⁷ Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 319-323.

4. Mısır Sorunu Sürecinde Arnavutların Düzenli Orduya Dahil Edilme Çabaları (1832-1839)

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın III. Selim'in Nizâm-ı Cedid'ini örnek olarak²⁹⁸ teşkil ettiği düzenli birlikleri, Asâkir-i Mansûre ordusunun kurulma sürecinde Osmanlı Devleti tarafından örnek alınır duruma gelmişti. Mehmed Ali Paşa'nın artan nüfuzu ve Osmanlı otoritesini tehdit eden talepleri, Osmanlı Devleti'ni itaat etmeyen valisi ile bir savaşa sürüklemekteydi. Mısır Valisi'nin isyan etmesinin ardından birliklerine karşı yapılan her iki savaşta da düzenli ordu sayısı istenilen miktarda değildi.²⁹⁹ Dolayısıyla öncesinde olduğu gibi eksik olan ordu kadroları, aylıklı askerler ile kapatılmak istenmişti. Arnavutlar bu grubun önemli bir yerini işgal edecek ve bizzat Sadrazam'ın idâresi altında bu savaşa dahil edileceklerdi.

Mısır sorunu başladığında Osmanlı merkezi tekrar Arnavut askerlerden medet ummak zorunda kaldı. Hatta Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından “*Bosna üzerinde zuhura gelen*” ve devletin uzun süre meşgul olmak zorunda kaldığı ayaklanmaları bastırmalarındaki gayretlerinden memnun kalan Arnavut askerlerin benzer başarıları bundan sonraki seferlerde de gösterecekleri ümit edilmekteydi. Nitekim 1832 yılındaki Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın düzenli birliklerine karşı yapılacak olan savaşta önemli miktarda Arnavut asker istihdam edilmişti. Bu hususta yazışmalar yapıldı, emirler verildi. “*Bu makule nizamsız askerîn her ne kadar layıkıyla işe yaramayacakları meczum ise de Arnavud takımı kavgacı olsa dahi yine de nefir-i âm askerinden ehven olarak ve şaiyası dahi işe yarayarak Haleb Valisi Ali Paşa maiyyetlerine ve sair iktiza eden yerlerde kullanılabileceği hususuyla mukaddem nüisah-ı Takvim-i Vekayi'de Arnavudlukdan asker tertibi yazılmış olduğundan şimdi faaliyeti tesbit olunduğunu dahi herkes bileceğine dair bu husus için taraf-ı Sadriazamiye yazılacak tahriratta Arnavud takımından güzide ve işe yararlardan tiz elden altı bin nefer asker intihâb olunarak Golos/Volos ve yahud Selanik iskelelerinden hangisi münasib ise sefineler ile Arabistan sevhiline*

²⁹⁸ Fahmy, **Paşa'nın Adamları**, s. 82.

²⁹⁹ Yıldız, **a.g.e.**, s. 208.

gönderileceği ve bunların mukaddemce verdikleri rabıta vech ile otuzar gurus mahiyeyle” orduda istihdam edilmeleri istenmekteydi.³⁰⁰

Mehmed Ali Paşa kuvvetlerine karşı yapılacak ilk savaşta Rum isyanı ve Rus savaşlarında Arnavut askerlerden kaynaklı karşılaşılan sorunların tekrar yaşanmaması adına tedbirler alan Osmanlı idârecileri, ordudaki düzenin bozulmamasını amaçlamışlardı. Orduya dahil edilen Arnavut askerlerden özellikle Tosklardan olanların, akıllarının memleketlerinde kalmaması adına, Osmanlı donanmasının her zaman hazır olması gerektiği vurgulanmıştı. Mehmed Ali Paşa birliklerinin Mora taraflarına asker çıkarması durumunda kendi memleketelerine de bir saldırı olabileceği ihtimali Arnavutlar arasında infiale neden olacağından, olası bir felaketin önüne geçilmek istenmekteydi. Ayrıca yine önceki savaşlarda Arnavut askerlerin şikayetçi oldukları diğer konular olan para, mühimmat ve erzak temini gibi hususlarda gerekli olan ön hazırlıkların da yapılması tavsiye edilmiştir.³⁰¹

Arnavutluk’tan ilk asker talebinin ardından yaklaşık olarak iki ay kadar sonra, *“Ordu-yı Hümayûn’un takviyesi için”* 12.000 kadar Arnavut askerinin daha istihdamına karar verilmişti. Önceki asker alımında olduğu gibi askerlerin yine deniz yolu ile nakledilmelerinin uygun olacağı bildirilmişti.³⁰² Nihayetinde Sadrazaman Mehmed Reşid Paşa’nın maiyetindeki askerlerin önemli bir bölümünü aylıklı Arnavut askerler teşkil etmişlerdir. Fakat Sadrazamanın idâresindeki orduda genel düzenin oldukça iyi, mühimmatın ise bol olmasına rağmen ordu içerisinde yer alan Arnavut ve Boşnak askerlerin disiplinsiz hareketlerde bulunduklarından ve firar ettiklerinden şikayet edilmektedir. Ayrıca ilerlemekte olan Mısırlı İbrahim Paşa’nın birliklerine karşı konabilmesi için takviye kuvvetlerin gönderilmesi de talep edilmekteydi.³⁰³

Konya önlerine kadar ilerleyen İbrahim Paşa komutasındaki Mısır birlikleri, Sadrazaman Mehmed Reşid Paşa komutasındaki ordu ile karşı karşıya gelmiştir.

³⁰⁰ BOA, HAT, nr. 419/21666.

³⁰¹ BOA, HAT, nr. 349/19789.

³⁰² BOA, HAT, nr. 346/19712-D.

³⁰³ BOA, HAT, nr. 354/19896.

Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'nın idâresinde Arnavut, Boşnak ve sair askerlerden teşkil edilen ordu yaklaşık olarak otuz bin mevcuda sahipti. Gerçekleşen savaşta, Mehmed Ali Paşa'nın düzenli birlikleri tarafından yapılan top atışlarının ardından Osmanlı birlikleri teçhizatlarını bırakarak dağılmışlardı.³⁰⁴ Sadrazam Mehmed Reşid Paşa, bu savaşta emrindeki 10.000 Arnavut askeri ve önemli miktardaki mühimmatı ile İbrahim Paşa'ya esir düşmüştü.³⁰⁵

Mansûre ordusunun kurulmasının ardından girişilen ikinci mücadele de Osmanlı idârecilerinin istediği şekilde neticelenmemiştir. Her ne kadar talimli ve mütefennin bir ordu kurulması amacıyla reformlara başlanmış olsa da öncesinde olduğu gibi ordu düzensiz birliklerin takviyesine muhtaç durumdaydı. Osmanlı Devleti ile benzer askeri reformları gerçekleştirmeye çalışan Mehmed Ali Paşa'nın birliklerinin bu savaşta sevk ve idâre bakımından, Osmanlı ordusundan çok daha iyi durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Bu savaşta Osmanlı ordusuna karşı zafer kazanan İbrahim Paşa'nın modern askeri sistemlere gayet iyi adapte olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Akka kalesini kuşatan birliklerine İbrahim Paşa şu şekilde talimat göndermiştir; *“Düşmandan korkmayın, eğer üzerlerinize kılıçları ile gelecek olurlarsa sizin süngüleriniz onların kılıçlarından uzun olacak, eğer tüfekleri ile gelecek olurlarsa geçmiş on bir yılda talimini yapmış olduğunuz sürekli yayılım ateşleri her birinizin on düşman askerine bedel olmanızı sağlayacak. Emirlerimizi hatırlamanız gerekiyor, birincisi hızlı ve güçlü bir şekilde taarruz edin ve daha sonra da mevzilerinizi güçlendirin, ikincisi komutanlarınızın emirlerini çok dikkatli dinleyin ve bunların ne anlama geldiğini anlamaya çalışmadan yerine getirin”*.³⁰⁶ İbrahim Paşa'nın ordusundaki askerlere

³⁰⁴ Yıldız, **a.g.e.**, s. 221.

³⁰⁵ *“On bin Arnavud askeri ile Sadrazam efendimiz hazretlerini külliyetli top ve cebehanesiyle derdest olunmuş olduğu malumu-ı halisânemiz olmağla”* denilerek, Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'nın İbrahim Paşa'ya esir olması üzüntü ile karşılanmıştır: BOA, HAT, nr. 907/39746-A.

³⁰⁶ Fahmy, **a.g.e.**, s. 112. Mehmed Ali Paşa kendisini ziyarete gelen bir Fransız yetkiliye, benim burada yaptığım şey İngilizlerin Hindistan'da yaptığından farklı değil, orada İngilizler subay Hintliler asker, burada ise Türkler subay Araplar asker, Türkler yönetme işini daha yapıyor çünkü buna hakkı olduğunu düşünüyor, Arap ise Türk'ün subaylık işini daha iyi yaptığını hissediyor, diyerek aslında idâre ettiği toplumu oldukça iyi tanıdığını ve Mısır dışındaki gelişmelerden de haberdar olduğunu göstermekteydi. Bkz. Khaled Fahmy, “Ulus ve Asker Kaçakları; Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ında

verdiği bu talimatlar dönemin savaş tekniklerini oldukça iyi yansıtmaktadır. Osmanlı ordusu ile yapılan savaşlarda Mısır kuvvetlerinin başarılı olmasında bu sistemin payının olduğu da muhakkaktır.

Mısır kuvvetlerine karşı yapılan savaşta ordunun önemli bir kısmını teşkil eden aylıklı Arnavut askerlerin de düzenli orduya dahil edilmesi için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Mesela Mirliva Davud Paşa komutasındaki iki alayın eksik kadroları için yaklaşık olarak 4.000 asker alınmasına karar verilmişti. Asker alma işlemleri “*zıkr olunan alaylar noksanlarına hâkimâne sûretle ahali ve fukara ürkütülmeyerek tertib ve tahrîri hususu*” yürütülecekti. İşkodra havalisinde yürütülecek olan asker yazma faaliyetleri örnek teşkil edeceğinden, “*husus-ı mezburun suhûlet-i icrası*” gerekmektedir. Bundan sonraki asker alımlarında ahalinin bir direnişine maruz kalmamak için, bölgede yapılacak çalışmalarda ahalinin gönlünün hoş tutulması gerektiği tavsiye edilmekteydi. Asker alımının ahalinin rızasına dayalı olarak yürütülmesinin doğru olduğu belirtilmekle birlikte, Arnavutların talim ve eğitime karşı olan mesafeli duruşlarından ve önceki tecrübelere istinaden, asker celbinin pek kolay olmayacağı da kabul edilmekteydi.³⁰⁷ Fakat bu duruma rağmen asker almak için çalışmalara başlanması konusunda karar kılınmıştı.

Osmanlı yöneticileri ve askeri yetkilileri, Arnavutluk coğrafyasından ne zaman asker alınmaya kalkışılrsa, bölgedeki erkek nüfusun azaldığını, askere alınmak için el verişli olan şahısların çevredeki kazalara ve dağlara sığındıklarını/kaçtıklarını bildirmekteydiler. Yaşadıkları coğrafyasının dağlık yapısından istifade ederek bunu doğal bir savunma alanına dönüştüren Arnavutlar, bu korunaklı alanlara saklanarak muvazzaf askerlikten kurtulmak istemişlerdir. Bu durumu defalarca tecrübe etmiş

Zorunlu Askerlik” **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Asya’da Zorunlu Askerlik**, der. Erik Jan Zürcher, çev. M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 68-69.

³⁰⁷ İşkodra’da yapılacak olan asker tahriri “*misal olacağından husus-ı mezburun suhûlet-i icrası tefekkür ve tahrir-i askere ne vech ile mübaşeret olunmak münasib olacağı*” Mirliva Paşa muma-ileyhe” bildirilmiş ve ahalinin gönlünün hoş tutulması gerektiği tavsiye edilmişti. Ayrıca “*husus-ı mezkurun irâde buyrulduğu vechle icrası mümkün ise de Arnavudluk ahâlisinin mazbut olan mizaçlarına nazar-ı ta’lim ve te’allüm murad-ı hayriyesi mukteza-yı belahetleri üzere bil-tali’ mergubları olunmadığından rızasıyla hiçbir yazılmayıp ve bu hususda mülayemet ve murad olmayıp ifa-yı tahrir müteşebbüs olursa çil yavrusu gibi kimi Yakova ve İpek ve kimi Prizrene ve bazı Karaca dağa savuşub bir faide hasıl olmayacağı bedidâr*” olduğunda asker almak için gönderilen memurlar amaçlarına ulaşamıyorlardı: BOA, HAT, nr.1309/51011-C.

olan Osmanlı idârecileri, çözüm olarak asker alma faaliyetlerinin kışın yapılması kararını almışlardır. Kış aylarında dağların karla kaplanacağı, taşan nehirlerin geçitleri kapatacağı düşünülmüştü. Bu sayede müstakbel askerlerin kaçabilecekleri alanlar sınırlanmış olacaktı. Dolayısıyla asker almak için en uygun zamanın Kasım ayı ile başlayacağı belirtilmekteydi. Fakat yine de “Arnavudların malum olan haşin tabiatları” güç kullanılmasına sebep olabilirdi. Osmanlı merkezi tarafından görevlendirilen memurlar, bu hususun da göz önünde bulundurulduğunu bildirmekteydiler. Ayrıca Mansûre ordusuna alınacak Arnavutların civar bölgelerde görev yapmalarının da sakıncalı olabileceği düşünülmekte ve “*muhafazaları pek müşkil olacağı şöyle dursun hiçbir vakitte emniyet-i can*” olmayacağı ifade edilmekteydi.³⁰⁸

1832 yılındaki savaşın ardından, Asâkir-i Mansûre alayları için gerekli olan asker alımlarının yanında, henüz teşkil edilen Redif birlikleri için de asker yazılmasına karar verilmişti. Redif birliklerine alınacak askerler ile talim ve “*fenn-i askerinin*” ahalinin nezdindeki imajının değiştirilebileceği düşünülmekteydi. 1834 Mayıs’ında yapılan asker alımında eksik olan taburlar için Üsküp, Prizren ve Priştine’den Redif askeri yazılmıştır. Arnavut nüfusun yoğun olduğu bu bölgeler dışında aynı tarihte diğer Rumeli kazaları Gümölcine, Filibe, Sofya, Selanik ve Manastır’dan da Redif askeri yazımı gerçekleştirilmiştir. Üsküp’ten hedeflenen sayıda Redif askeri yazılırken Prizren ve Priştine’den üç bölüğün tamamlaması için gerekli olan asker miktarına ulaşamamıştır.³⁰⁹

³⁰⁸ “Asker tahriri münasebetiyle ahali-i merkumeye tahrir-i asker-i maslahat-ı hayriyyesi suhûlet bulmak için ruz-ı Kasımın duhûlüyle dağlara kar ve ovaya baran/boran nüzulüyle enharda geçitler mün’adim olduğu halde tahrir-i asker madasında ilan ve icrası münasib olduğundan inşallahu tea’la tabak-ı fermude-i âli vechle kasımdan sonra tahrir-i askere mübaşeret olunacağı derkar ise de Arnavudluk ahalişi ne vech ile anud ve kenud adamlar olup kolaylıkla yazılmayarak icabına göre cebr ve tehdide muhtaç olunacağı” düşünülerek gerekli olan tedabirin alınması gerektiği tavsiye olunmaktaydı. “Arnavut kabilesi vahşi bir kavim olduklarından bunlardan birkaç bin nefer asker tahrir olduğunda yine memleketlerinde durdukça sebatleri düşvar ve muhafazaları pek müşkil olacağı şöyle dursun hiçbir vakitte emniyet-i can olmayan üç dört bin nefer Arnavuddan İşkodra misillü Arnavudluğun ortasında liva-yı mezkure ilhakı cendan münasib” olmayacağı düşünülmekte ve yakın bölgelerdeki alaylarda bulunmalarının sakıncalı olacağı belirtilmektedir: BOA, HAT, nr. 1309/51011-C.

³⁰⁹ Redif taburları için Üsküp’ten 1.436, Priştine’den 896, Prizren’den ise 1.040 nefer yazılmıştır: BOA, HAT, nr. 304/17983-İ.

Asker alımlarının daha başarılı bir şekilde yapılabilmesi için bölgenin çıkartabileceği nefer potansiyelinin önceden tesbit edilmesi oldukça önemliydi. Yapılan nüfus sayımları ile kayıt altına alınan bölgelerden temin edilebilecek asker miktarı ve niteliği tespit edilmek istenmekteydi. Mehmed Ali Paşa birliklerine karşı yapılacak ikinci savaş öncesinde Arnavut coğrafyasında, Rumeli'nin birçok yerinde olduğu gibi nüfus kayıt altına alınmak istenmiştir. Fakat diğer birçok bölgenin aksine, Rumeli Müşiri Mustafa Nuri Paşa'nın yürüttüğü çalışmalar, muhtemelen Arnavut ahalisinden gelen yoğun direniş nedeniyle başarılı bir şekilde neticelendirilememiştir. Nüfus sayımının yapılması için uygun zaman olmadığı gerekçesi ile tehir edilen sayım, sırası geldiğinde ve uygun bir zamanda muhakkak *"ol tarafta dahi"* icra edilecekti.³¹⁰

1839'da Mısır savaşının ve Tanzimat sürecinin arifesinde Arnavutluk'ta icra edilmeye çalışılan fakat başarılı olamayan nüfus sayımının ileri bir tarihe ertelenmesinin daha doğru olacağı düşünülmekteydi. Aynı dönemde tehiri uygun bulunan bir diğer uygulama ise Arnavutluk'dan Mansûre ordusu için asker alınması kararıydı. Yaklaşan savaş öncesinde Yanya, Avlonya ve Delvine sancaklarından *"Asâkir-i Muntazama"* alaylarına asker almak için bölgede görevlendirilen Miralay Bican/Beycan Bey, Mısır savaşı öncesinde orduya *"müstevfî asâkir"* toplamak için daha fazla zamana ihtiyaç olduğu gerekçesi ile *"neferât-ı merkumenin şimdilik tahrîrinin te'hiri"* nin gerektiğini belirtmiştir.³¹¹ Osmanlı hükûmeti, Mehmed Ali Paşa'ya karşı yapılacak savaş öncesinde asker alma girişimlerinden dolayı Arnavutluk'da çıkabilecek muhtemel bir ayaklanma ile uğraşmak istemediğinden, asker celbini uygun görmemiştir. Ordudaki eksik kadroların doldurulması konusunda Arnavutlardan asker alınması adına daha kararlı politikaların uygulanması için çaba

³¹⁰ *"Arnavutluk'da dahi icrası zımında yazılıp mektub-ı senaveriye cevaben elviye-i hamse müşiri atufetli Mustafa Nuri Paşa hazretlerinin bu def'a varid olan bir küt'a tahrirat manzur-ı âli buyurulmak üzere Gıgalık tarafında olan nüfusun tahririne mübâşeret etmiş olduğundan şimdilik Arnavutluk tarafında icrası te'hir olunarak ba'de icab ve iktizasına teşebbüs olunmuş, ol vech ile sırası geldiğinde ol tarafta dahi icrasına dahi teşebbüs olunmak üzere..."*. Düzenli orduya asker yazımında olduğu gibi bu askerlerin temini için ön hazırlık niteliğindeki nüfus sayımlarında da ahalinin direnişine marûz kalınmıştır: BOA, HAT, nr. 1328/51812.

³¹¹ *"Asâkir-i Muntazama-i Şahaneleri alayları noksanları için Yanya ve Avlonya ve Delvine sancaklarından müretteb neferattın şimdilik tahririnden"* vazgeçilmiş, *"neferat-ı merkumenin şimdilik tahririnin te'hirine dair olan mütalaa"* kabul görmüştür: BOA, HAT, nr. 304/17993-B.

gösteren Osmanlı merkezi için, bu dönemde Mehmed Ali Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri ciddi ayak bağı olmuştur.³¹²

Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde Arnavut coğrafyasındaki problemlerinden birisi de bölgeye gelerek ayaklanma ve asker celb etmeye çalışan Mehmed Ali Paşa'nın memurları olmuştur. Arnavut coğrafyasından birlikleri için asker almak isteyen Mehmed Ali Paşa, Osmanlı Devleti'nin dikkatini uzun bir süre bu bölgeye toplamayı başarmıştır.³¹³ Londra'da yayınlanan bir gazete haberinde, bir grup Mısırlı'nın "*Arnavudluk sevâhilinden bazı neferât celb etmekte*" olduğundan ve "*Yunan komiser marifetiyle dahi Arnavutluk'da tahrikat*" çıkarmaya çalıştıklarından bahsedilmektedir.³¹⁴ Mehmed Ali Paşa'nın yaklaşan savaş öncesinde Osmanlı merkezinin uğraşmak zorunda kalacağı yeni bir problem meydana getirmesi, stratejik bir hamle olarak düşünüleceği gibi birlikleri için gerekli insan ihtiyacının getirdiği bir zorunluluk olarak da yorumlanabilir. Osmanlı Devleti'ni Mısır kuvvetleri ile ikinci defa karşı karşıya getirecek savaş öncesinde, Arnavutluk ve Arnavutlar her iki ordu için de asker kaynağı halini gelmişti.

Bu süreçte Arnavut coğrafyasında cereyan eden isyan ve ayaklanmaların sorumlusu olarak yine Mehmed Ali Paşa görülmekteydi. Elbasan ve Berat taraflarındaki faaliyetlerinden dolayı Osmanlı gündemini uzun süre meşgul eden ve bu bölgelere sürekli asker sevk edilmesine neden olan "eşkîya" Tafilboz'un Mehmed Ali Paşa'nın adamı olduğu düşünülmekteydi.³¹⁵ Arnavut coğrafyasının birçok yerinde Arnavutlara Osmanlı ordusuna katılmamaları ve zahire temin etmemeleri için baskı yapan Tafilboz adlı sergerdenin emrinde yaklaşık olarak 6.000 kadar asker bulunmaktaydı. Berat Kalesi'ni kuşatan Tafilboz, ahaliyi de Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya zorlamıştı.³¹⁶ Mehmed Ali Paşa'ya karşı yapılan savaş sırasında ve sonrasında bölgedeki isyanlar ile uğraşmak zorunda kalan Osmanlı hükümeti, aynı tarihlerde Arnavutlardan asker alınması için bölgeye memurlar göndermişti. Fakat

³¹² Mehmed Ali Paşa'nın Arnavutları ayaklanmaya teşvik etmesi ve Arnavutluktan asker almaya yönelik girişimleri için bkz. BOA, HAT, nr. 379/20521-D; HAT, nr. 382/20589-A.

³¹³ BOA, HAT, nr. 1172/46381.

³¹⁴ BOA, HAT, nr. 1185/46746 F.

³¹⁵ BOA, HAT, nr. 415/21500.

³¹⁶ BOA, HAT, nr. 1309/51010-G.

yaşanan isyan ve ayaklanmalar, işleri iyice zora sokmaktaydı ve asker alımlarının başarılı bir şekilde yürütülmesine engel olmaktaydı.

Yapılanma sürecinde olan Mansûre ordusunda görev alma konusunda tek isteksiz olanlar Arnavutlar değildi. 1832’de Mehmed Ali Paşa’ya karşı yapılan savaşın ardından düzenli birliklere daha fazla ihtiyaç olduğu düşüncesi ile Hafız Paşa, mahalli nüfuz sahibi aşiret reislerinin otoritesini kırmak ve bölge efradını, orduya asker alınan tebaa haline dönüştürmek için Doğu Anadolu bölgelerinde vazifelendirilmişti. Arnavut coğrafyasında olduğu gibi büyük bir direniş ile karşılaşılmasının ve düzenli birliklerin dahi başarılı olamamasının ardından, bölgeden muvazzaf orduya asker alınmaktan vazgeçilmiştir.³¹⁷ Asker almak için Doğu bölgelerinde yürütülen operasyonların hemen sonrasında İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri ile karşı karşıya gelinmiştir. Fakat ilk savaşta olduğu gibi Osmanlı ordusu bu savaşta da başarılı olamamıştır.

Mehmed Ali Paşa’ya karşı yapılan savaşta Osmanlı ordusunda resmi görevli olarak yer alan Moltke, alınan mağlubiyetin nedeni olarak idâreciler arasındaki rekabeti ve subay kadrosunun yetersiz olan kabiliyetlerini göstermektedir. Geniş ordular ile uzun süreli yapılan mevzi savaşlarında taarruz kadar ricatın da önemli olduğunu söyleyen Moltke, Osmanlı ordusunda yeniden yapılanma sürecinde dahi ricat hareketinin onursuzca, korkakça ve ayıp olduğunu savunan, bu yüzden mağlubiyetler alan paşaların olduğundan yakınmaktadır.³¹⁸ Moltke’nin bahsettiği tarzda muhafazakar tutumlar tabi ki yalnızca Osmanlı Devleti’nde görülen durumlar değildi. Kadim alışkanlıklar ile ters düşen uygulamaların benimsenmesi, birçok toplumda da benzer sorunların yaşanmasına neden olmuştur.³¹⁹

³¹⁷ Hafız Paşa’nın yürüttüğü operasyonlar sırasında Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın idaresi altındaki topraklara kaçarak sığınan aşiret reisleri olmuştur: Yıldız. **a.g.e.**, s. 240-241.

³¹⁸ 1835 yılında İstanbul’a geldikten sonra Hüsrev Paşa’nın girişimleri ile Osmanlı Ordusu’nda danışman olarak göreve başlayan Helmuth von Moltke 1838 yılında Nizipte İbrahim Paşaya karşı yapılan savaşta Hafız Paşa’nın müşaviri olarak görev yapmıştır, alınan mağlubiyette Hafız Paşa’nın ricat’ı kabul etmemesinin çok önemli payı olduğunu söylemektedir: Moltke, **Moltke’nin Türkiye Mektupları**, s. 322-323.

³¹⁹ Yeni olan askeri sistemlerin kabulü birçok orduda benzer tepkilerin verilmesine neden olmuştur. Farklı dönemlerde olsa dahi toplumların yabancı oldukları yenilikleri reddettikleri olmuştur. 17. yüzyıl Polonyasında İsveç istilası sırasında İsveçlilerin uyguladıkları askerî kuşatma teknikleri,

Osmanlı ordusu ile Hâfız Paşa komutasında 1839 Mısır savaşında yer alan Moltke yaptığı değerlendirmelerde, genel kabulün aksine, Mısır kuvvetlerinin Osmanlı ordusundan çok üstün olmadığını söylemektedir. Mısırlı birliklerde de en az Osmanlı ordusundaki kadar düzensizlik emarelerinin görüldüğünden bahsetmektedir. Yine Osmanlı ordusunda sıkça yaşanan firar ve iltica hareketlerinin, İbrahim Paşa komutasındaki askerler arasında oldukça sık rastlanan bir durum olduğunu belirtmektedir.³²⁰

Mansûre ordusunun kurulmasının ardından gerçekleştirilen üç savaşta da Osmanlı ordusu, ne tamamen düzenli birliklerden teşkil edilebilmiş ne de istenilen neticeleri alabilmişti. Ayrıca bu dönemde Osmanlı ordusunun başıbozuk savaşçıları olan Arnavutların, düzenli birliklere adapte edilmeleri için yürütülen faaliyetler de netice vermemişti. Tanzimat sürecinde dahi Arnavutların düzenli ordunun üyeleri haline getirilmeleri için çaba gösterilmeye devam edilmiştir.

5. Orduda Arnavut Askeri İstihdamı Sürecinde Yaşanan İsyanlar ve Firar Vakalarının Coğrafi, İktisadi ve Sosyo-Kültürel Sebepleri

Mansûre ordusun kurulmasının ardından asker alımlarında yaşanan değişimler, genel askerlik yükümlülüğüne doğru evrilmekteydi. Böylesi bir uygulamanın henüz söz konusu olmadığı dönemlerden itibaren, Osmanlı ordusunun paramiliter grupları olan Arnavutların düzenli orduya dahil olmaları istenmekteydi. Yukarıda aktardığımız üzere Osmanlı idârecileri, 1828-29 Osmanlı-Rus ve Mehmed Ali Paşa birliklerine karşı yapılan 1832 ve 1839 savaşlarının ardından Arnavutların düzenli orduya alınmaları için önemli girişimlerde bulunmuşlardı. Arnavut savaşçıların talimli neferlere dönüştürülmek ve düzenli orduya alınmak istenmelerinde iki önemli unsur bulunmaktadır. Arnavutlar düzenli orduya dahil

“mertliğe sığmayan hileler” olarak nitelendirilip yapılan hareket “köstebek işi” olarak görülmüş ve yeni yöntemler benimsenmemiştir: Parker, **a.g.e.**, s.84-85.

³²⁰ Moltke, **Moltke’nin Türkiye Mektupları**, s. 315-333.

edilerek, askeri sistemlerdeki değişimler Arnavut coğrafyasında da uygulanacaktı ve Mansûre ordusunun asker ihtiyacı karşılanmış olacaktı. Fakat Arnavutların düzenli ve talimli askerlere dönüştürülmesi düşünöldüğü kadar kolay değildi. İsyân, ayaklanma ve firar vakalarının, asker alımları ile paralellik gösterdiği Arnavut coğrafyasından ne zaman asker alınmak istense bu gibi olayların yaşandığından şikayet edilmektedir.³²¹

Osmanlı ordusunda, kendi coğrafyasındaki nüfuz sahibi liderler ve ayanların teşkil ettikleri silahlı birliklerde ücretli olarak askerlik yapan Arnavutlar³²² için paralı askerlik, hayatlarını idame ettikleri bir iş koluna dönüşmüştü. Fakat değişen askeri sistemler bu iş kolunun geleceği ve icracıları için tehdit oluştuyordu. Kalabalıklaşan ordulardaki bireyler talim ve eğitimlerle sürekli savaş haline hazır tutulmak isteniyordu. Böylesi fiziki ve psikolojik sorumluluklar yükleyen sistem içerisine girmek istemeyen Arnavutlar ise ne zaman bu yönde kendilerine bir talep gelse genelde buna direnerek karşılık vermişlerdir.

1833 yılında Mansûre ordusu için asker alınmasına karar verilmiş ve bunun için bölgeye gönderilen memurlar tarafından Güney Arnavutluk'ta çalışmalar yapılmıştır. Tepedelen ve Yanya civarında yürütölen asker alımları ilk etapta kısmen başarılı yürütölmüş olsa da daha sonra Arnavutların isyanına sebep olmuştur. Mansûre ordusuna yazılan askerlerin büyük bir kısmı firar ederken bir kısmı da isyancılar tarafından, “*biz Mansûre ordusuna asker vermeyiz*” denilerek kaçırılmışlardır. Arnavutlar'ın başıbozuk olarak istihdam edilmeleri konusunda pek sorun yaşanmazken düzenli orduya dahil edilmek istendiklerinde önemli problemler ile karşılaşmıştır. Güçlü toplum bağlarının neticesinde cereyan eden ayaklanmaların bastırılması için yoğun çaba sarfedilmiştir.³²³

Asker alımlarında ve cephe de Arnavutların sık sık başvurduğu bir yöntem olan firar, bireysel bir eylem gibi görünse de aslında firariyi psikolojik ve maddi

³²¹ BOA, HAT, nr.1309/51011-C.

³²² Yıldız, a.g.e., s. 152.

³²³ “*Asâkir-i Mansûreninde bin neferi birden firâr itmek üzere beynlerinde meşveret ve bu keyfiyette cesaret itmiş iseler de Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye bunlara karşı durarak üç yüz seksen nefer firari irtikab*” edilmiştir: BOA, TS. MA. e, 670/28.

olarak destekleyen bir grubun varlığı ile toplumsal bir hareket niteliği taşır. Osmanlı ordusunda askerî isyanlardan çok firar vakâlarının olması uzun yıllardır devam eden bir alışkanlığın sonucudur. Osmanlı coğrafyasının her bölgesine yeterince nüfuz edemeyen merkezi otorite de bunu cazip kılmıştır.³²⁴ Firar ve isyan vakalarını Arnavutluk özelinde değerlendirirken yapılan eylemi kolaylaştıran sosyal yapı ve coğrafi faktörler daima göz önünde bulundurulmalıdır. Ulaşılması güç dağların Arnavutlar için bir sığınma ve saklanma yeri olduğunu yukarıdaki bölümlerde, gerek Osmanlı idârecilerinin gerekse bölgeye ziyaretler yapmış olan araştırmacıların tespitlerinden aktarmıştık. Rahatça saklanabileceği bir toplum yapısına ve coğrafi koşullara sahip olduğunu bilen asker kolaylıkla bu yola başvurabiliyordu.

Bulundukları coğrafyanın avantajlarını oldukça iyi kullanan Arnavutlar, doğal bir savunma alanına sahiplerdi. Bu durumunun farkında olan Osmanlı yöneticileri, asker almak için geldiklerinde dağlara saklanan şahısları oralarda takip etmenin mümkün olmadığını bilmekteydiler. Bunun yerine asker alımlarının kışın en sert dönemlerinde yapılması gerektiği savunulmuştur. Kapanan yollar ve geçitlerin silah altına alınacak askerlerin firar etmelerine engel olacağı düşünülmüştür. Ayrıca düzenli orduya alınan Arnavutların kesinlikle yakın bölgelerde görevlendirilmemesi gerektiği de belirtilmiştir. Orduya alınan bu askerlerin bulunduğu bölgede ayaklanmaya neden olacaklarından ve kolayca firar edebileceklerinden çekinilmekteydi.³²⁵ Silah altına alınan askerler uzak bölgelere gönderilerek toplumsal bağlarından soyutlanmak istenilmekteydi.³²⁶

Asker alımları sırasında gerçekleşen isyan ve ayaklanmaların yanında şikayetçi olunan bir diğer konu, cephede gerçekleşen firar vakaları olmuştur. Osmanlı ordusunun paralı savaşçıları konumunda bulunan Arnavutlar, cephede

³²⁴ Lucassen-Zürcher, a.g.m., s. 18-22.

³²⁵ BOA, HAT, nr. 1309/51011-C.

³²⁶ Aksan'a göre, gönüllülüğe ve zora dayalı bir sistem olan asker alma usûlündeki en büyük iki dezavantajdan ilkinin, yaşadığı yerden uzakta ve alışıktır olmadığı bir coğrafyalarda savaşmak zorunda kalan askerlerin yaşadığı coğrafi sorunlar oluşturulan Arnavut aşiretlerden alınan "dağlı adamların", "saray elitizmi" ile yüzyüze gelmeleri devlet denetimini ortadan kaldırıyordu. Osmanlı kumandanları ile cephedeki taşralı askerlerin bireysel kahramanlık eylemlerinin sebep olduğu irtibatsızlık, sorunun ikinci ayağını oluşturuyordu: Aksan, "On Sekizinci Yüzyılda, Karadenizdeki Bir Garnizona Asker Alımı", s. 116.

bulunma sebebi olan aylıklarının alamadıkları zaman evlerinin yolunu tutuyorlardı. Maiyetlerini kazandıkları bir meslek olarak gördükleri paralı askerliği icra ettiklerinde, maddi karşılığını alamadıkları zaman bir nevi iş bırakma eylemi yaptıklarını söyleyebiliriz. Söz konusu iş bırakma durumu yalnızca Arnavutlara özgü bir tutum değildi. Arnavutlar gibi diğer paralı gruplar da benzer yollara başvuruyorlardı. Parker'a göre; cephede birkaç hafta para alamayan ve yiyecek temin edilemeyen askerlerin büyük bir kısmı firar için her yolu denemekteydi.³²⁷ Osmanlı ordusunda paralarını alamadıkları zaman Arnavut askerlerin neden oldukları askerî isyanlar ve firarlar, ordusunu finanse edecek iktisadî altyapıya sahip olmayan her orduda karşılaşılan bir durumdu. Osmanlı ordusunun karşılaştığı bu problem, savaşın sürdürülebilmesi için manevi bir bağdan ziyade, maddi ihtiyaçların karşılanması ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Arnavutların düzenli orduya girmeleri istendiğinde, istihdam edildikleri seferlerde alacakları aylıkları ödenmediğinde ve ağırlaşan savaş şartlarında gerçekleşen firar vakaları, düzenli Osmanlı birliklerinde de oldukça sık karşılaşılan bir durum olmuştur. Diğer ordularda olduğu gibi Osmanlı ordusunda da firar edenlere çok ağır cezalar verilmesine rağmen firar vakalarının önüne geçilememiştir.³²⁸ Mansûre ordusundaki yüksek firar oranlarının en önemli sebebinin, uzun süren muvazzaf askerlik olduğunu söyleyen Moltke; firar edenleri yakalayanlara 250 kuruş ödül verilmesine rağmen, bunun dahi caydırıcı olmadığını ve değnek cezalarının firariler dışında kimseye uygulanmadığını belirterek, yaşanan firar vakalarının ne denli fazla olduğunu ortaya koymaktadır.³²⁹

³²⁷ Parker, **a.g.e.**, 119. Askerî isyanlardan kurtulmanın en önemli yolunun, iâşe ve para temini olduğunu belirten Parker, erken modern dönem Avrupa ordularının kesin zafer kazanmaktan daha önce orduları besleme konusunu hallettiklerini söylemektedir: Parker, **a.g.e.**, s. 163.

³²⁸ BOA, HAT, nr. 1017/42553.

³²⁹ Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 241. Moltke, altı nöbetçiyi yanına alarak firar eden bir Çavuş'un kuruşuna dizildiğine şahitlik etmiştir. Firari askerlere sorulan, "*giyimleriniz iyi, yemekleriniz güzel, kalacak yeriniz var, aylığınız da iyi neden kaçıyorsunuz?*" Sorusuna, *ne yapalım?*" cevabından farklı bir yanıt duymadığını söylemektedir. Devamında ise Moltke, Prusya'da muhalif ve bozguncu olanları Malatya'daki Osmanlı ordugâhına getirmek mümkün olsa ve on beş gün burada kalsalar, bizim ordu teşkilatımıza hayran kalacaklardır, diyerek sorusuna farklı ve dolaylı bir yoldan cevap vermiş oluyor: Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, s. 282-283.

1837 tarihine gelindiğinde Mansûre ordusunun sayısı yaklaşık olarak 55.000 civarında olurken o tarihe kadar orduya dahil edilen asker sayısı 161.036 kişiydi. Bunların 45.496'sı hastalıklar sebebiyle hayatını kaybederken firarilerin sayısı ise 20.117'yi bulmaktaydı.³³⁰ Bu sayıdaki ve insan kaynağı açısından sıkıntılar çeken bir ordu için bu miktar oldukça yüksek bir orandır. Bu arada yüksek firar oranlarından muzdarip olan yalnızca Osmanlı ordusu değildi. “*Silah altındaki bir millet*” görünümünde olan Fransa’da firar edenlerin ordudaki oranı yaklaşık olarak ordunun tamamının dörtte birine eşitti.³³¹ Yine aynı şekilde bu durumdan zarar gören Rusya’da da orduda artan firar vakalarının önüne geçebilmek istenmiştir. 1830 tarihinde firar eden oğullarını teslim etmeleri yönünde annelere çağrıda bulunulmuş ve firarileri ihbar edenlere “*gayretlerinden*” dolayı madalya verilmiştir.³³² Orduların hemen hemen her dönem karşılaştıkları önemli sorunların başında gelen firar vakalarının önüne geçebilmek ya da oranlarının azaltılması için uygulanan çözüm genelde firarilerin ve onlara yardım edenlerin ağır cezalara çarptırılması olmuştur.³³³

Osmanlı askerî isyanları ve firar vakaları genel olarak, diğer toplumlarda olduğu gibi maaş ödemelerindeki aksamalardan, sert komuta yöntemlerinden, uzun süren savaş ortamında görev yapmaktan, alt ve üst kademe asker grupları arasındaki rekabet ortamından kaynaklanmaktaydı.³³⁴ Osmanlı ordusuna sefer zamanında katılan aylıklı Arnavut askerler için de söz konusu durumlar hemen hemen aynı şekilde geçerliydi. Firarların en önemli sebebi alacakları aylıklarının ödenmemesi olurken isyan ya da ayaklanmaya neden olan en önemli durum, düzenli orduya alınmak istenmeleri olmuştur. Askere ödenecek para konusunda yaşanan sorunların nedeni, Osmanlı Devleti’nin uzun süren ve arka arkaya cereyan eden savaşları finanse edecek kadar büyük bir ekonomiye sahip olmamasıdır. Düzenli orduya alınmak istenmelerinde yaşanan sorunların sebebi olarak ise Arnavutların Batılı bir sisteme tabi olmak istememelerini ve iktisadî olarak ellerinde tuttıkları bir iş kolundan vazgeçmeye yanaşmamalarını gösterebiliriz. Arnavutlar ve Osmanlı

³³⁰ Yıldız, **a.g.e.**, s. 211

³³¹ Yıldız, **a.e.**, s. 133.

³³² Lucasses-Zürcher, a.g.m., s. 22.

³³³ Parker, **a.g.e.**, s. 124.

³³⁴ Hathaway, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyan ve Ayaklanma**, s. 12.

idârecileri bu gibi konularda ortak bir noktada uzlaşamadıkları zaman genelde söz konusu durum isyan ya da ayaklanma ile netilecelenmekteydi. Askerî ayaklanmalar çoğu zaman güç kullanılarak bastırılmış ya da müzakere yolu ile uzlaşmıştır. İsyanı karışan askerlerin firarları da ayaklanmayı sonlandıran ya da erteleyen diğer faktör olmuştur.³³⁵

Askerî bir isyan gerçekleştiği anda olayın yaşandığı coğrafyayı, ayaklanmayı motive eden sosyo-kültürel unsurları, ayaklanmanın görünürdeki ya da saklı tutulan daha derinlerdeki sebeplerini kısa ve uzun dönemli zihindeki durumlarını yansıtmaktadır.³³⁶ Arnavutların Mansûre ordusuna dahil olmamak için devletle çatışmayı göze almalarını da bu çerçevede yorumlayabiliriz. Yeni askeri sistemin dışında kalmak için gösterilen direnişin anlık çıkar çatışmasından ziyade, toplum karakterinin ve köklü alışkanlıkların dışa yansması olarak görülmesi kanaatimizce daha doğru olacaktır. Yukarı değindiğimiz konulardan olan Arnavutlar'ın düzenli orduya alındıklarında dahi üniforma giymeyip yerel kıyafetleri ile yer almak istemeleri de aslında söz konusu durumun bir neticesidir. Ayrıca isyanlar devletin sahip olduğu gücün ne şekilde kullanıldığının tesbiti açısından da oldukça önemlidir. Mevcut otoritenin adeletini ve kudretini yansıtmasının yanısıra, isyanın karşısında ya da yanında durmaları hasebiyle tebaanın da sadakâtini ispat ettiği bir eylemdir.³³⁷

³³⁵ Aksan, “On sekizinci Yüzyılda, Karadenizdeki Bir Garnizona Asker Alımı”, s. 105.

³³⁶ Aksan, “On Sekizinci Yüzyılda, Karadenizdeki Bir Garnizona Asker Alımı”, s. 105.

³³⁷ Palmira Brummett, “Classifying Ottoman Mutiny: the Act and Vision of Rebellion”, **Turkish Studies Association Bulletin**, S. 22 no:1, Indiana University Press, s. 107.

SONUÇ

Osmanlı askerî sistemi, Yeniçerilerin tasfiyesi ile birlikte önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girmişti. Ocağın lavgı Osmanlı bürokrasisinin önündeki muhalif ve değişimlerin karşında “engel” olan grupların ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi. Artık Sultan II. Mahmud ve reform yanlısı devlet ricalî, politikalarını daha rahat bir ortamda icra edebileceklerdi. Osmanlı merkezi idaresinin, Ocağın kaldırılmasının ardından teşkil edilen Mansûre ordusundan ilk beklentisi, Yeniçerilerin aksine itaat ve disiplin konularında kendilerine sadık olmalarıydı. Bu sadakatin tesisi için ise Avrupa ordularınca tatbik edilmiş olan talimin, bir iş yüküne dönüştürülmesi önemli bir yeri işgal etmekteydi.

Askerî alanda bu gibi değişimler yaşanırken uzun yıllardır Osmanlı ordusunda paralı (ücretli) asker olarak istihdam edilen Arnavutlar da bu gelişmelerden etkilenmiştr. Sefer dönemlerinde sergerdeleri idâresinde orduya dahil edilen bu savaşçıların, “geçim kaynağı” olan mesleklerinin geleceğı, değişen sistem neticesinde tehlikeye girmektedir. Paralı askerlik yaparak maişetini kazanan Arnavut asker için düzenli ordunun teşkili bir nevi iş sahasının daralması anlamına geliyordu. Ayrıca bu yeni askerî sistemin gayrinizami grupları düzen ve talim çatısı altına almak gibi bir amacı da vardı. Fakat bu durum Arnavut savaşçıların mesleğini olduğu kadar özgür karakterlerini de tehdit ediyordu. Silah altına alınan bireylerden beklenen, emirlere riayet etmeleri ve muti neferler olmalarıydı. Böylesi bir disiplin olgusu ile daha önce tanışmayan Arnavut askerlerin ise sisteme adaptasyonları kolay değildi.

Reform sürecinde aylıklı asker olarak Osmanlı ordusuna alınmaya devam edilen Arnavutlar, diğer taraftan da düzenli birliklerin parçası haline dönüştürülmeye çalışılıyordu. Bu dönüşüm, biraz devletin gücünü hissettirmek sûretiyle biraz da sistemden tavizler verilerek uygulanmaya çalışılmaktaydı. Söz konusu tavizler, Arnavut askerlerin kendi bölgelerinde görev yapmalarına izin verilmesi ya da üniforma zorunluluğı olmaksızın yerel kıyafetleri ile düzenli birlikler içerisinde yer almalarına müsaade edilmesi şeklindeydi. Fakat bu politikalar bile Mansûre ordusunda görev yapmayı Arnavut askerler için yeterince cazip hâle getirmiyordu.

Onlar daha çok kısa süreli istihdam edildikleri ve Mansûre askerlerine kıyasla daha özgür oldukları paralı askerliği tercih etmekteydiler.

Şurasını belirtmek gerekir ki askerî alanda uygulanmaya çalışılan reformların Batılı karakteri, Arnavut askerlerin kültürel altyapıları ve sosyal yaşam tarzları ile uyuşmuyordu. Sisteme tepki göstermeyi ve hatta dışında kalmayı mümkün kılan sosyo-kültürel yapılar ve coğrafi şartlar, Arnavutların ayrıcalıklı bir konumda yer almalarına imkan sağlamıştı. Osmanlı Devleti açısından söz konusu dezavantajlara, bir de reformlar neticesinde zarar gören bağlar eklenmişti. Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasındaki idâri ve kültürel bağlar, Yeniçerilik ve Bektâşîliğin tasfiyesi ile oldukça zarar görmüştü. Özellikle Güney Arnavutluk'ta nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Bektâşîler, Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Sultan II. Mahmud ve yönetimine oldukça tepkiliydi. Söz konusu tepkiler, yenileşme hareketlerinin devam ettiği dönemden sonra dahi tazeliğini korumaktaydı. Aslında Arnavut coğrafyasında yaşanan bu gibi olaylar, uygulanacak reformlarda, adapte edilmek istenen sistem ile toplum karakterinin uyuşmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Arnavut coğrafyasında yeni askerî sistemin tesisinde ve asker alımlarında yaşanan sorunların bir diğer nedeni, dini ve sosyal yapıdaki çeşitlilikti. Problemlerin temelinde Arnavut coğrafyasının heterojen yapısı yatmaktaydı. Müslüman, Ortodoks ve Katoliklerin bir arada yaşadığı coğrafya, modern askeri sistemlerin getirisi olan “tek tipleşme” adına engel teşkil etmekteydi. Bunun yanı sıra Arnavut coğrafyasının iki önemli grubunu oluşturan Gegler ve Tosklar arasındaki rekabetin, silah altına alındıklarında cepheye taşınması, sorunların başka bir boyutunu meydana getiriyordu. Modern askeri sistemlerin kolay kabul görmesi, homojen toplum yapısı ile doğru orantılıydı. Dönem itibarıyla birçok yapısal sorunla karşı karşıya bulunan Osmanlı Devleti'nin, Arnavutlar özelinde de görüldüğü üzere, bu gibi yerel ve kronikleşmiş yapıları dönüştürebilecek iradeyi göstermesi kolay olmamıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1. **HATT-I HÜMAYUN (HAT)**, nr. 292/17383, 439/22138-A, 422/21745, 1048/43249, 1078/43960-F, 401/21044, 1064/43666-A, 411/21403-F, 681/33184-D, 351/19838, 308/18225, 371/20377, 922/40083, 681/33184-D, 1246/48336, 346/19712-D, 1020/42622, 422/21745, 371/20377-B, 1075/43942-A, 422/21745, 413/21455-E, 1020/42622, 304/17983-İ, 419/21666, 865/38557-B, 865/38557-B, 416/21513-G, 727/34629-B, 412/21414-A, 407/21239, 412/21436-B, 940/40597, 1048/43249, 1020/42622, 1064/43666-A, 1075/43942-A, 412/21428-A, 1078/43960-E, 419/21666, 349/19789, 346/19712-D, 354/19896, 1309/51011-C, 304/17983-İ, 1328/51812, 304/17993-B, 379/20521-D, 382/20589-A, 1172/46381, 1185/46746 F, 415/21500, 1309/51010-G, 1309/51011, 1309/51011-C, 1017/42553.

2. **CEVDET ASKERÎ (C. AS)**, nr. 71/3332.

3. **TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ARŞİVİ EVRAKI (TS. MA. e)**, nr. 670/28

KİTAP, MAKALE VE TEZLER

Agoston, Gabor; “Tüfek”, **DİA**, c. 41, İstanbul 2012, s. 459-461.

Ahmed Cevdet Paşa; **Tarih-i Cevdet**, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1301.

Mârûzat, haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Ahmed Lûtfî Efendi; **Vak’anivîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, c.1, 2-3 vd., haz. Ahmet Hezarfen, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Aksan Virginia H.; “On Sekizinci Yüzyılda, Karadenizdeki Bir Garnizona Asker Alımı: Özü Kalesi ve Osmanlı Bağlamında Askerî Ayaklanmalar” **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 203-117.

- “Savaş ve Barış”, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, ed. Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 109-152.
- “Küçülen Osmanlı Dünyasında Askerî Reform ve Sınırları”, **Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı**, ed. Virginia H. Aksan-Daniel Goffman, çev. Onur Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 161-182.
- Anastasopulos, Antonis; “Kaos Kivılcımının Çakılması; Osmanlı’nın Karaferye Bölgesinde Ayanlar Arası Çatışma ve Devlet Müdahalesi 1758-1759”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyen ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 117-140.
- Askerî Kanunnameler 1826-1827**, haz. Ahmet Yaramış-Mehmet Güneş, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2007.
- Atabaş, Cemal; **Trablusgarp Eyaleti’nde Merkezi İdarenin Tesisi ve Şeyh Guma İsyanı (1835-1858)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul-2017, Doktora Tezi.
- Avlonyalı Ekrem Bey; **Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar**, çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- Aydın, Mahir; “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, 28-30 Haziran 1989, İstanbul 1990, s. 81-97.
- Aydın, Faruk; **Osmanlı Devleti’nde Tanzimattan Sonra Askeralma Kanunları**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.
- Baron von Moltke; **1828 Seferi**, çev. Ahmed Rasim ve Muammer, İstanbul Askerî Matbaa, İstanbul 1932.
- Beşikçi, Mehmet; “Başibozuk Savaşçıdan ‘Makbul’ Tebaaya; 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nda Osmanlı Ordusu’nda Çerkez Muhacirler”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 23, Ankara 2015, s. 85-123.
- Beydilli, Kemal; “Alemdar Mustafa Paşa”, **DİA**, c. 2, İstanbul 1989, 364-365.

- _____

Beyhan, Mehmet Ali;
Bilge, Mustafa L.;

Black, Jeremy;
Bozbora, Nuray;
Bröckling, Ulrich;
Bruinessen, Martin von;
Brummett, Palmira;
Caforio, Giuseppe;
Clayer, Nathalie;
- “II. Mahmud”, **DİA**, c. 27, İstanbul 2003, s. 352-357.
- “Küçük Kaynarca’dan Tanzimat’a Islahat Düşünceleri”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 8, İstanbul 1999, s.25-64.
- “Nizam-ı Cedid”, **DİA**, c.33, İstanbul 2007, s. 175-178.
- “Islahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi” **Tarih Araştırmaları Literatür Dergisi**, c. 1, S. 2, İstanbul 2003, s. 57-99.
- “Arnavutluk”, **DİA**, c. 3, İstanbul 2012, s. 383-390.
- “Mustafa Paşa, Buşatlı”, **DİA**, c. 31, İstanbul 2006, s. 344-345.
- Savaş ve Dünya: Askerî Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000**, çev. Yeliz Özkan, Dost Kitabevi, Ankara 2009.
- Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu’nun Gelişimi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.
- Disiplin**, çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008.
- Ağa, Şeyh ve Devlet**, çev. Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- “Classifying Ottoman Mutiny; the Act and Vision of Rebellion”, **Turkish Studies Association Bulletin**, sayı: 22 no:1, Indiana University Press, s. 91-107.
- Askerî Sosyoloji; Handbook of the Sociology of Military**, çeviri ed. Zafer Uzun-Hakan Bayramlık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2017.
- “The Myth of the Ali Pasha and Betashis; The Construction of an Albanian Bektashi National History”, **Albanian Identities: Myth and History**, ed. Stephanie Schwander-Sievers ve Bernd J. Fischer, Hurst & Company, London 2002, s. 127-134.

-
- Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri: Avrupa’da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu**, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- Çadırcı, Musa; **Tanzimat Sürecinde Türkiye; Askerlik**, der. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi, Ankara 2008.
- Çamuroğlu, Reha; **Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye**, Kapı Yayınları, İstanbul 2009.
- Çelik, Bilgin; **İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavut Sorunu**, Buke Kitapları, İstanbul 2004.
- Çelik, Yüksel; **Şeyhü’l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa: II. Mahmud Devrinin Perde Arkası**, TTK, Ankara 2013.
- Duran, Nurbanu; **Sırbistan Emareti Öncesi Belgrad: 1792-1830**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2019.
- Engelhardt; **Tanzimat ve Türkiye**, çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- Erdem, Hakan; “Perfidious Albanians and Zealous Governors; Ottomans, Albanians, And Turks in the Greek War of Independence”, **Ottoman Rule and Balkans, 1760-1850; Conflict, Transformation, Adaptation**, ed. Antonis Anastasopoulos-Elias Kolovos, Univesity of Crete, Rethmno 2007, s. 214-240.
- Esad Efendi; **Üss-i Zafer**, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- Eton, William; **XIX. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu**, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2009.
- Fahmy, Khaled; “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın “Nizâm-ı Cedid” Ordusunda Çıkan İsyan”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 201-214.
-
- “Ulus ve Asker Kaçakları; Mehmet Ali Paşa’nın Mısır’ında Zorunlu Askerlik” **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Asya’da Zorunlu Askerlik**, der. Erik Jan

Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 65-85.

Paşa'nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır, çev. Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer; **Tepedelenli Ali Paşa İsyanı: Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Forrest, Alan; **Soldiers of the French Revolution**, Duke University Press, Durham 2003.

Fouchault, Michel; **Disipline and Punish: The Birth of the Prison**, Fransızdan çev. Alan Sheridan, New York 1995.

Fshazi; Fatma; “2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı; Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman Olduğu ‘o an’”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, sayı: 38, İstanbul 2008, s. 161-178.

Genç, Mehmet; **Osmanlı İmparatorlunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

Gezi Notları Seçkisi, haz. Gürsel Aytaç, Gündoğan Yayınevi, Ankara 1994.

Hacısalihoğlu, Mehmet; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş; Ordu-Millet Düşüncesi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Ağustos 2007, s. 58-64.

Hathaway, Jane; “Merkezileşme-Ademi Merkezileşme; Doğu, Batı'ya Karşı”, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 16-24.

Heinzelmann, Tobias; **Cihaddan Vatan Savunmasına: Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856**, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

Hobhouse, Jhon; **A Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople During the Year 1809 and 1810**, Philedilphia 1817.

Holland, Henry; **Travels in Ioanian Isles, Albania, Thessaly,**

- Macedonia During the Years 1812 and 1813**, London 1815.
- Hughes, T. Smart; **Travels in Sicily, Greece and Albania**, c. 2. London 1820.
- Huntington, Samuel P.; **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası**, çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2004.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin-Şeşen, Ramazan- Bekar, M. Serdar- Gündüz, Gülcan; **Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi**, IRCICA, İstanbul 2004.
- İnalcık, Halil; **Devlet-i Aliyye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, c. II, İstanbul 2016.
- Jan Zürcher, Erik; “Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi 1844-1918”, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik 1775-1925**, der. Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 85-104.
- _____ **Askerlik İşi: Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi (1500-2000)**, çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- _____ **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Jelavich, Barbara; **Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar**, çev. İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Tunalı, Küre Yayınları, İstanbul 2016.
- Jorga, Nicolae; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. 5, çev. Nilüfer Epçeli, yay. haz. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- Karadaş, Yücel; **Osmanlı Ordusunda Modernizasyon ve Demodernizasyon 1826-1918**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2016.
- Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara 1983.

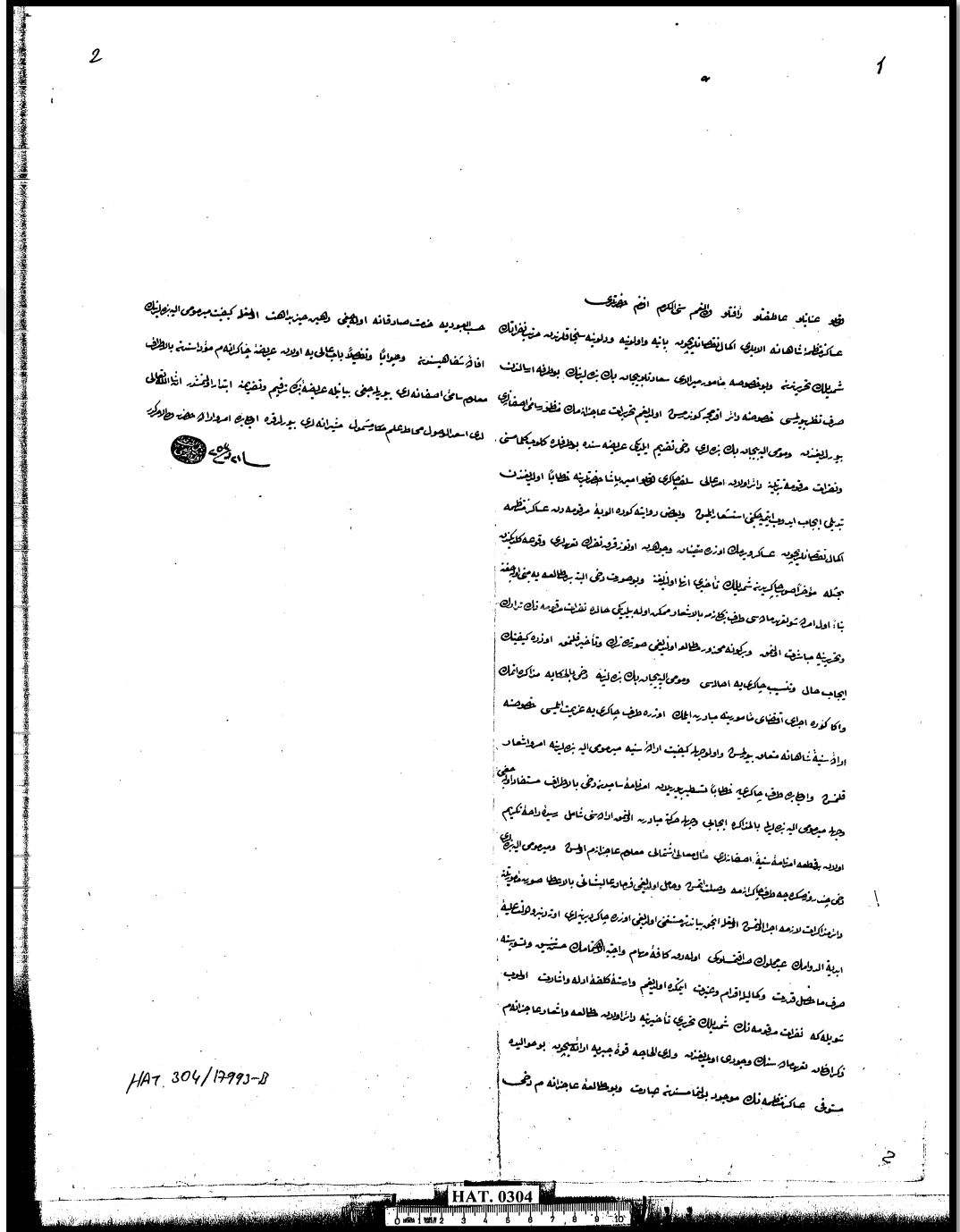
- Khoury, Dina Rizk; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler; Bir Tarih yazımı Çözümlemesi", **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, ed. Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2011, s. 171-194.
- Kütükoğlu, Mübahat; "II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asâkir-i Mansûre", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 12, İstanbul 1982, s. 127-158.
- Levy, Avigdor; "Officer Corps in Sultan Mahmud II's Ottoman New Army 1826-1839", **International Journal of Middle East Studies**, Cambridge University Press, Ocak 1971, s. 21-39.
- Lord Byron; **Letters and Journals of Lord Byron**, c. 1, New York 1830.
- Lucassen, Jan- Erik Jan Zürcher; "Zorunlu Askerlik ve Direniş; Tarihi Çerçeve" **Devletin Silahlanması: Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik 1775-1925**, der. Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 1-22.
- Maden, Fahri; "Arnavutluk'ta Bektaşilik ve Arnavutluk'un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler", **Avrasya Etüdleri**, S. 44, Ankara 2013, s. 141-176.
- Mehmed Süreyyâ; **Sicill-i Osmanî**, c. 2, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, Sebil Yayınevi, İstanbul 1996.
- Moltke, Helmuth von; **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.
- Moreau, Odile; "19. Yüzyılda Bosna'da Zorunlu Askerliğe Direniş", **Devletin Silahlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, der. Erik jan Zürcher, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 145-154.
-
- Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu: Askerî Yeni Düzenin İnsanları ve Fikirleri 1826-1914**, çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

- Mustafa Nuri Paşa; **Netayicü'l Vukuat**, c. 3-4, haz. Neşet Çağatay, TTK, Ankara 1987.
- Nicolle, David; **Osmanlı Ordusunda Nizam-ı Cedid 1793-1826**, çev. Özgür Kolçak, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- Nicolle, David; **Armies of the Ottoman Empire. 1775-1820**, ed. Lee Johnson, Osprey Military, London 1998.
- Örenç, Ali Fuat; “Albanian Soldiers in the Ottoman Army During to Greek Revolt at 1821”, **International Balkan Annual Conference**, vol. 2, Tiran 2012, s. 502-524.
- _____ “Sakız Adası”, **DİA**, c. 36, İstanbul 2009, s. 6-10.
- _____ “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, sayı 11-12, Ankara 2011, s. 5-32.
- _____ **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- _____ **Yakınçağ Tarihi**, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul 2016.
- Parker, Geoffrey; **Askerî Devrim: Batı’nın Yükselişinde Askerî Yenilikler**, çev. Tuncay Zorlu, Küre Yayınları, İstanbul 2018.
- Quataert, Donald; **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Rood, Judith Mendelsohn; “Asi Bir Hidiv Olarak Kavalalı Mehmet Ali Paşa-İşyanın Kökenleri”, **Osmanlı İşyan ve Ayaklanma**, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 179-200.
- Sakin, Orhan; **Yeniçeri Ocağı: Tarihi ve Yasaları**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.
- Stathis, Panagiotis; “From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries”, **Ottoman Rule and Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation**, ed. Antonis Anastasopoulos-Elias Kolovos, University of Crete, Rethmno 2007, s. 167-179.

- Şirin, Veli; **Asâkir-i Mansûre Ordusu ve Seraskerlik**, Tatav Yayınları, İstanbul 2002.
- Turhan, Fatma Sel; **Eski Düzen Adına: Osmanlı Bosnasında İsyân 1826-1839**, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Uyar, Mesut-Edward J. Erickson; **Osmanlı Askerî Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Kapıkulu Ocakları**, c. 1, TTK Basımevi, Ankara 1984.
- Wittman, William; Wittman, William; **Osmanlı'ya Yolculuk**. çev. Belkıs Dişbudak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011.
- Yaramış, Ahmet; **II. Mahmud Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye (1826-1839)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Yeşil, Fatih; **İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme 1793-1826**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.
- Yıldız, Gültekin; “Kara Kuvvetleri”, **Osmanlı Askerî Tarihi**, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 47-111.
- _____ “Sultan’ın Ordusu’ndan Askerî Bürokrasi’nin Devletine”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, sayı: 101, Ankara 2010, s. 108-122.
- _____ **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset Ordu ve Toplum**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- _____ “Üniformalı Padişah”, **II. Mahmud: Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul**, ed. Coçkun Yılmaz, İstanbul 2010 s. 102-129.
- Zhelyazkova, Antonina; “Bir Tarih Yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar’da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi”, **Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması**, der. Fikret Adanır- Suraiya Faroqhi, çev. Beril İdemen, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 259-306.

EKLER

EK-1

[Arnavutluktan asker alımının ertelenmesi gerektiğine dair 1837 tarihli belge].

[illegible]

HAT 304/17983-1^a

HAT. 0304

EK-3

[Yerel kıyafetleri ve teçhizatları ile Arnavut askerler (Aikaterini Laskaridis Foundation Library)]

EK-4

[1822 tarihli bir Arnavut tasviri (The Gennadius Library)]

EK-5

[Silahlı bir Arnavut asker (William Witmann; Osmanlı'ya Yolculuk)]